

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Cititorul care urmărindu-mi producția literară s-a oprit asupra romanelor mele... va fi observat că m-am ferit să prezint în ele descrieri de peisaje, evitînd de asemenea să le situez într-o epocă sau un loc determinat, depurîndu-le astfel de culoare temporală și locală. Și nici în DRAGOSTE ȘI PEDAGOGIE, nici în NEGURA, nici în ABEL SÁNCHEZ, nici în ale mele TREI NUVELE EXEMPLARE... abia de există peisaje sau indicații geografice și cronologice. Și asta fiindcă mi-am propus să dau romanelor mele maxima intensitate posibilă, precum și cel mai puternic caracter dramatic cu putință, reducîndu-le atît cît se putea la dialoguri și relatări de acțiuni și sentimente — acestea sub formă de monologuri — evitînd ceea ce în dramaturgie se numește adnotare.

MIGUEL DE UNAMUNO

Lei 3,50

73

1968

MIGUEL DE UNAMUNO • TREI NUVELE EXEMPLARE

MIGUEL DE UNAMUNO

TREI NUVELE EXEMPLARE ȘI UN PROLOG

EM

COLECȚIA MERIDIANE

Clubul cărții digitale 2024

Coperta de *Horia Bernea*

MIGUEL DE UNAMUNO

Tres novelas ejemplares y un prólogo

Ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1964

Miguel de Unamuno

Trei nuvele exemplare și un prolog

Traducere, tabel bio-bibliografic și postfață de
Ioana Zlotescu-Cioranu

Editura pentru Literatură Universală

București—1968

CÎTE CEVA DIN VIAȚA PREA PLINĂ A LUI DON MIGUEL DE UNAMUNO

(Notă bio-bibliografică)

1864 — la 29 septembrie se naște în Bilbao cel de-al treilea fiu al comerciantului *indiano* don Felix de Unamuno și al soției sale, doña Salomé de Jugo.

1874 — februarie — mai : băiatul pe nume Miguel trăiește împreună cu orașul său zilele de luptă ale liberarilor de aici împotriva *carliștilor* care asediază orașul.

1880—1883 — ani de studii (Literale și Filozofia) la Madrid. Atmosfera intelectuală marcată de influența krausistilor — raționaliști în religie și liberali în politică — îl transformă pe tînărul Miguel, credincios fervent, pînă într-atît, încît în 1881 trece printr-o profundă criză religioasă : se îndoiește de adevărul credinței... „...tot căutînd să aflu îndărătul textelor catolice spiritul creștinesc, catolicul practicant și fervent care fusesem înceta puțin cîte puțin să mai existe... am renunțat dintr-o dată să mai merg la liturghie. Și atunci m-am lansat într-o cursă vertiginoasă prin filozofie. Am învățat nemțește citindu-l pe Hegel... Și astăzi cred că fondul gîndirii mele este hegelian. Pe urmă m-am îndrăgostit de Spencer ; dar întotdeauna interpretîndu-l într-o manieră hegeliană...”

20 iunie 1884 — Miguel de Unamuno își susține teza de doctorat intitulată *Critica problemei despre originea și preistoria rasei basce*, obținînd calificativul maxim (*sobresaliente*).

1884—1888 — ani de activitate în Bilbao : este profesor de latină, psihologie, logică și etică la Colegiul San Antonio ; proiectează un dicționar basco-castilian ; se familiarizează cu norvegiana și daneza, fapt care îi trezește interesul pentru lecturi în original din Ibsen și Kierkegaard ; debutează nesemnificativ în literatură. Colaborează la ziarul *Lupta claselor*. În formarea personalității sale se resimte influența mamei (tatăl murise de mult) și a logodnicei sale din Guernica, Concha Lizárraga, pe care o iubea de la doisprezece ani.

1889 — cunoaște Italia („Port în minte Roma, întipărită în fantezia mea ; port Neapole în ochi, întipărit orașul în pupile ; te port Florența, infiltrată în spirit și în suflet”) unde începe să-i iubească pe Dante și pe Leopardi (îi va iubi mereu) ; trece apoi în Franța — Marsilia, Lyon, Parisul în plină Expoziție Universală.

1 iunie 1891 — Miguel de Unamuno obține prin concursul susținut la Madrid, înfrângându-l pe Angel Ganivet, catedra de greacă a Universității din Salamanca ; la 13 iunie Unamuno pășește pentru prima dată în vechea și celebra Universitate, și astfel se deschide una din marile pagini ale existenței sale : „De cite ori vă vorbesc despre mine, despre Spania mea, sau despre orice altceva, vă vorbesc de fapt despre ea”, spune Unamuno referindu-se la „acel oraș pe nume Salamanca, pădure de pietre sculptate, în care abia de simți scurgerea timpului”.

1895 — publică în revista *La España moderna* eseurile care alcătuiesc lucrarea *En torno al casticismo* : *Esența Spaniei* (am tradus astfel titlul urmînd traducerea în limba franceză — care redă perfect sensul lucrării — realizată de Marcel Bataillon). Lucrarea reprezintă, așa cum afirmă istoricul literar Valbuena Prat : „O adevărată teorie bazică

a atitudinii care definește generația de la 1898, înrădăcinată în tradiția spaniolă. Aici, viziunea Castiliei... a defectelor actuale ale Spaniei precum și impulsurile de renovare posibilă, definesc un Unamuno mai degrabă creator decît destructor, mai degrabă susținător al Spaniei eterne decît critic negativ."

1896—1897 — Unamuno trece din nou printr-o teribilă criză religioasă (inversă celeilalte). Meningita tuberculoasă de care suferă Raimundo (ultimul lui băiat, născut de curînd) i se pare lui Unamuno o pedeapsă divină pentru pierderea credinței, atunci, în 1881. Într-o noapte de martie a anului 1897 se trezește în el, definitiv, angosta („la congoja”) agonică a veșnicei sale disperări. La plînsul lui nestăpînit, soția sa, Concha, sfîșiată de milă îi strigă : „Copilul meu !” ; acel strigăt îl va urmări pe Unamuno toată viața, sugerîndu-i întotdeauna dubla semnificație a femeii adevărate, în primul rînd mamă, precum și a bărbatului adevărat, în primul rînd copil al femeii sale. (Nu este greu de urmărit această idee în mai toate lucrările lui Unamuno. Personajele sale cele mai puternice vor fi femeile care sînt sau vor să fie mame.)

1897 — apare romanul *Paz en la guerra* (Pace în război) care relatează asediul orașului Bilbao de către carliști : „Am pus în el mult din sufletul meu și am încercat să pun sufletul castei mele basce”. Pentru R. Gullón romanul acesta reprezintă „o ciudată deplasare de la istorie la intraistorie, de la zgomotos la silențios, de la bătăliile în cîmp deschis la luptele din incinta închisă a sufletului”.

1900 — traduce *Brand*, de Ibsen.

30 octombrie 1900 — don Miguel de Unamuno este numit rector al Universității din Salamanca. „Feriți-vă să

adăpostiți în sufletul vostru invidia și trufia", sînt cuvintele cu care își încheie Unamuno discursul adresat studenților.

1900—1914 — ani grei de luptă cu cei care urmăresc destituirea lui ; polemici cu Ramiro de Maetzu și Ortega y Gasset ; ani decisivi și fructuoși pentru filozoful-scriitor care este Miguel de Unamuno. Astfel, în :

1902 — apare romanul *Amor y pedagogia* (Dragoste și Pedagogie), o ironie la adresa pozitivismului închistat, simbolizat prin don Avito Carrascal, care vrea să facă din fiul lui un geniu, urmînd tot soiul de calcule și rețete științifice. Eșecul lui e tragicomic (se reliefează umorul sarcastic, uneori grosolan, al lui Unamuno).

1905 — *Vida de don Quijote y Sancho* (Viața lui Don Quijote și Sancho), eseu prin care încorporează „mitul hispanic, Spaniei timpului său” (Valbuena-Prat). Unamuno vrea să demonstreze pasionat și pasionant valoarea practică a quijotismului, „doctrină a cunoașterii” bazată pe credința într-un ideal, și care înseamnă pentru individ salvarea de neant prin elevație interioară, iar pentru Spania, o posibilă atitudine eroică care să-i redea trecuta ei grandoare.

1907 — apare volumul *Poesías* — neliniștea mistică și existențială precum și sensibilitatea care caută să capteze sufletul Spaniei sale prin viziunea transfigurată a peisajului, caracteristice operelor în versuri ale lui Unamuno, se conturează încă din acest prim volum. Versurile încărcate de esență și gînd, demonstrează crezul lui Unamuno, opus modernismului, și anume că „ceva ce nu e muzică e poezia”.

1912 — Unamuno scrie prologul traducerii spaniole a *Esteticii* lui Croce. Relația epistolară dintre ei se va menține vreme îndelungată.

1913 — Apare eseu *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos* (Despre sentimentul tragic al vieții la oameni și popoare), care, după cum susține V. Prat este „cea mai filozofică dintre scrierile lui Unamuno... Ideea de Dumnezeu este, pentru autor, nu cauza, ci consecința acelui instinct de nemurire a sufletului.”

De asemenea, apar în volum unic piesele de teatru *La Venda*; *La princesa doña Lambra* (Cu ochii legați; Prințesa doña Lambra). Și în piese, Unamuno renunță complet la acțiunea exterioară. În privința tensiunii dramatice realizate prin înfruntarea unor euri tragice, pe un fundal lipsit de decor, se poate face o apropiere cu teatrul antic, pe care Unamuno îl cunoștea atât de bine din lecturi în original și chiar traduceri proprii. Dar nici una din piesele sale nu se va bucura de succes de public, nici în acești ani și nici mai târziu.

1914 — Cei care au urmărit destituirea lui din funcția de rector reușesc, în sfârșit. La 30 august don Miguel de Unamuno este destituit din această funcție de către ministrul Instrucțiunii Publice, Bergamín. Motivele precise ale acestui act, Unamuno nu le va ști cu precizie nicio dată; rectorul Universității din Salamanca iritase Madridul prin toată atitudinea sa liberală, concretizată și prin aderarea lui spirituală la Liga Educației Politice, întemeiate de Ortega y Gasset, și care număra printre cei 99 de membri efectivi, nume ca: Manuel Azaña, Ramiro de Maetzu, Antonio Machado, Pedro Salinas... Dar ceea ce iritase probabil în cel mai înalt grad Ministerul, fusese alegerea, la 22 martie 1914, ca senator al Universității din Salamanca, a lui Luis Maldonado în locul candidatului oficial al guvernului.

Ecurile destituirii lui Unamuno au fost uriașe. Un amănunt doar: Torralva, directorul ziarului *El socialista* (So-

cialistul) îi scrie lui Unamuno o scrisoare de solidaritate arătându-i că, în pofida noului Unamuno „cel al teologiei sociale și a metafizicii personale”, atât de diferit de tînărul Unamuno fost colaborator al ziarului *Lupta claselor*, coloanele ziarului *El socialista* îi sînt puse la dispoziție, „în apărarea dreptății călcate în picioare pe care o simbolizati”.

Unamuno reprezintă acum, fără îndoială, intelectualitatea liberală, preocupată de viitorul cultural al țării, pradă unui sistem nedrept, orb și surd la nevoile sale reale, în frunte cu un rege incapabil (Alfons al XII-lea).

În aceste condiții de zbucium complex — războiul național — mișcările subterane din Spania, și individual — destituirea, apare în același an 1914 romanul neliniștei existențiale care este *Niebla* (*Negura*) ; reprezintă cristalizarea deplină a concepției lui Unamuno despre roman și personajul de roman. Falsa autonomie (pirandelliană — dar Pirandello nu scrisese încă *Șase personaje în căutare de autor*) a personajului față de autor, demonstrează tragicul existenței umane, la fel de fals autonomă.

1914—1923 — Destinul lui Unamuno se întretaie și mai precis cu frământările politice ale Spaniei. Anii aceștia reprezintă pentru el, așa cum spune unul din biografi săi, Emilio Salcedo, „timpul omagiilor, dar și al ofenselor”. Astfel, este solicitat să colaboreze la săptămînalul *España* condus de Ortega y Gasset, i se publică în semn de omagiu șapte volume de eseuri (1916), este numit membru al Comitetului de Onoare al Ligii Antigermanofile din Barcelona, republicanii din Vizcaya precum și socialiștii din Madrid îl aleg candidat în alegerile de deputați din 1920, etc. ; pe de altă parte, în septembrie al aceluiași an, este condamnat de către tribunalul din Valencia la șaisprezece ani închisoare pentru „injurii” aduse regelui (Unamuno cere

revizuirea condamnării și rămîne într-o stare de libertate provizorie — de fapt chestiunea se va clasa). Condamnarea stîrnește indignarea opiniei publice ; în revista *El Sol*, scriitorul Pérez de Ayala scrie : „Datoria lui don Miguel este să gîndească, și anume cu glas tare. A fost condamnat pentru că și-a îndeplinit datoria așa cum se cuvine” ; Federația Universitară din Argentina îi trimite un mesaj de solidaritate.

Ecourile literare ale acestor ani frămîntați vor fi :

1917 — romanul : *Abel Sánchez o la historia de una pasión* (A.S. sau istoria unei pasiuni) ; este vorba de invidia colorată de ură. La întrebarea unui american dacă a fost influențat în compunerea romanului de către piesa *Cain* a lui Byron, Unamuno răspunde : „Eu nu mi-am scos ficțiunile... din cărți, ci din viața socială pe care o simt, și care mă face să sufăr, și de care mă pătrund”.

1920 — Apare poemul *El Cristo* de Velázquez (*Cristul lui V.*) meditație tulburătoare în fața tabloului lui Velázquez din Muzeul Prado. Criticul José María de Cossío consideră acest poem „cel mai important poem religios scris în limba castiliană de la secolele de aur încoace”. Mai apar și *Trei nuvele* exemplare.

1921 — Apare romanul *La tía Tula* (*Mătușa Tula*) în care, după cum spune Gullón, se unesc „tema maternității spirituale cu tema maternității ca deghizare a voinței posesive”.

1922 — Apare filozofica și poetica sa carte de călătorii prin Spania : *Andanzas y visiones españolas* (*Drumețind prin Spania*). În prolog, Unamuno cel care evită descrierea de peisaje în romane, peisajul neputînd fi în acest caz

decît un adaus exterior dramei interioare (argument justificator al lui Unamuno) de data aceasta invită cititorul să caute în noua carte peisajul „în sine și pentru sine”.

Evenimentele se precipită în Spania. Generalul Primo de Rivera instaurează dictatura în țară.

1923 — „Mă sufoc, mă sufoc în această cloacă și mă doare Spania în miezul sufletului meu... A fi liberal acum înseamnă să rabzi, cu călușul în gură, și să-ți pregătești saliva, pentru a scuipa apoi adevărul acestei adunări degradate...”, scrie Unamuno unui prieten din Argentina îndată după instaurarea dictaturii. Guvernul află de scrisoare; dacă la aceasta mai adăugăm și conferința curajoasă ținută de Unamuno la Bilbao precum și articolul veninos la adresa lui, publicat în *La gaceta regional*, în care este acuzat de a fi atacat religia creștină, inchiziția, „divina autoritate a lui Dumnezeu”, și pe rege, se înțelege actul arbitrar care va urma: ...

20 februarie 1924 — Direcția Generală a siguranței îl destituie pe Unamuno din funcția de prorector al Universității din Salamanca și din cea de decan al Facultății de litere și filozofie, condamnîndu-l în același timp la exil în insula Fuerteventura din arhipelagul Canare. Primo de Rivera îl acuză de „repetată neglijență în îndeplinirea datoriilor profesionale”, și de „campanie activă instituită împotriva Consiliului Militar și a Regelui...”

La plecarea din Salamanca, pe drumul exilului, don Miguel este condus de o mulțime emoționată de studenți, muncitori, intelectuali. Tuturor, le spune pe peron, înainte de plecarea trenului spre Madrid: „Am să mă întorc, și nu cu libertatea mea, care nu valorează nimic, ci cu a voastră”.

4 iulie 1924 — Primo de Rivera decide grațierea lui Unamuno, acesta însă, care se și imbarcase în secret pe goeleta „L'Aiglon”, pusă la dispoziția lui de către Henry Duhamel, director al ziarului francez de stînga *Le quotidien*, nu mai renunță la proiectul de evadare în Franța și, deși liber, pleacă în Franța într-un exil voluntar și tenace.

1924—1930 — Ani de exil voluntar și de luptă împotriva dictaturii din Spania. Zile în șir, Unamuno se plimbă prin Parisul de care nu reușește să se apropie sufletește, sfîșiat de dorul de patrie: „Închid ochii ca să văd”. Multe din orele unei zile le petrece în cafeneaua *La Rotonde* stînd de vorbă cu alți spanioli exilați. La acest zbucium asistă prietenii lui — Georges Duhamel, Blasco Ibáñez, Jean Cassou și Mathilde Pomés (ultimii doi, traducătorii în limba franceză a *Nuvelelor exemplare*). Fugitiv, îi cunoaște pe Rainer Maria Rilke (în casă la Duhamel) și pe Paul Valéry (cu ocazia celui de al treilea congres al Pen-Clubului). Este înconjurat de multă curiozitate, uneori chiar de afecțiune, dar sufletul lui e singur și trist, sfîșiat de bătrînețea care se apropie. La o ședință a Societății de Studii Latine ținute la Paris în 1925, îl vede Iorgu Iordan care sesizează, în succinta creionare fizică pe care i-o face în articolul citat în post-față, izolarea lui: „Mic și puțintel la trup, ședea pe un scaun cu miinile la piept, ca un școlar cuminte, tăcut și complet străin față de tot ce-l înconjura...”

Rod al frămîntărilor sale interioare sînt :

1925 — *De Fuerteventura a París*, versuri de „satiră vibrantă, politică, biciuind sîngeros Dictatura — Unamuno e frate, aici, cu Juvenal și cu Quevedo — precum și o emoționantă expresie a singurătății și tristeții exilului”, cum le definește Valbuena Prat.

În același an, apare în ediție franceză *La agonía del cristianismo* (*Agonia creștinismului*) ; punctul de pornire al acestui eseu a fost cel plănuț de Unamuno cu titlul *Abisag, la sunamita*, povestea tinerei și îndrăgostitei soții a bătrînului rege David, care cu toată iubirea ei nu l-a putut izbăvi de moarte. „Și ce era oare iubirea ei ? Era credință ? Era speranță ?” *Abisag* reprezintă un simbol pentru Unamuno : agonia — lupta între speranță și disperare ; creștinismul nu este altceva decît fructul agoniei, al agoniei lui Isus pe cruce, al Mariei Îndurerate, cultul luptei pentru credință.

Nemaisuportînd Parisul, Unamuno pleacă în august la Hendaya, la frontiera spaniolă. Aici reia lucrul la versurile sale din *Romancero del destierro* (*Romanțe din exil*), care vor apărea în 1928 la Buenos Aires.

Lucrarea care redă pregnant neliniștile lui Unamuno din perioada exilului voluntar de la Paris apare în :

1926 — și se intitulează *Como se hace una novela* (*Cum se face un roman*) ; prima ediție apare în franceză, în traducerea lui Cassou. Este un tulburător roman în care autobiografia agonică a acelor ani se împletește cu povestea halucinantă a eroului agonist — tot Unamuno — frămîntat de neliniști și de groaza morții. Lucrarea pare să fie și un ecou al lecturii făcute de Unamuno a „teribilei *Peau de chagrin* a lui Balzac”, roman pe care, spune Unamuno : „l-am devorat aici, în Paris, cu o angoasă (*angustia*) crescîndă...”

Și cînd, în februarie 1930, după ce în ianuarie căzuse de la putere Primo de Rivera, Unamuno este repus în drepturile sale, el se hotărăște să se întoarcă în Spania. Gregorio Maraňon îi trimite o scrisoare — mesaj de salut — în care spune că unul din păcatele cele mai grele ale dictaturii „... care tocmai a murit — de moartea care i se

cuvenea, cea mai urită dintre morți, moartea civilă... a fost fără îndoială persecutarea lui don Miguel de Unamuno... Nimeni n-a suferit în exil atîta cît a suferit acest spaniol, atît de drag nouă. Dar despre nici un alt exilat nu se poate spune că dorul lui din depărtări a fost atît de fecund ca al lui, pentru patria sa."

9 februarie 1930 — Ora cinci după-amiază : Miguel de Unamuno pășește singur, cu profunda lui emoție, pe podul internațional de la Irún, cale deschisă spre Spania.

Spania înseamnă acum lupta pentru Republică. Don Miguel se avîntă din plin în luptă, dar atunci cînd se va naște Republica el nu o va mai înțelege — o dorea utopică, ideală.

27 aprilie 1931 — Republica sub președinția lui Alcalá Zamora îi oferă funcția de președinte al Consiliului Instrucțiunii Publice. Înainte fusese reales rector al Universității din Salamanca. În iunie este votat ca deputat în Parlament (Cortes Constituyentes.)

Dar Unamuno nu este făcut pentru o activitate politică realistă. El visează la „Maiestatea-sa, Spania", iluminată de „Dumnezeu, Domnul nostru".

Cu toată dezamăgirea pe care o produce Republicii prin aceste aspirații ale sale, țara continuă să-l venereze ; i se oferă locul răposatului Manuel de Sandoval în Académia spaniolă.

1934 — Alcalá Zamora semnează decretul prin care Unamuno este numit rector perpetuu al Universității din Salamanca.

15 aprilie 1935 — Onoarea pe care i-o acordă Republica culminează în această zi, cînd președintele Republicii

semnează decretul prin care don Miguel de Unamuno y Jugo este numit cetățean de onoare al țării.

De asemenea, este propus pentru Premiul Nobel pe anul 1936. În străinătate este numit doctor honoris causa al Universității din Grenoble și a celei din Oxford.

S-ar părea că i s-au împlinit toate visurile. Dar Unamuno este profund nefericit. Ca întotdeauna, neliniștit, sufletul lui este cuprins de îndoială față de Republică, față de Dumnezeu și față de sine însuși. O mărturie a acestei suferințe interioare a celui ce nu mai poate crede în nimic, dar care se depășește pe sine pentru binele semenilor, este romanul *San Manuel Bueno, mártir* (1933).

Doar cunoscându-i viața — agonie neîntreruptă pentru izbăvirea lui și a Spaniei — și înțelegându-i sinceritatea aspirațiilor, chiar mistice sau utopice, numai așa, înclinarea lui către mișcarea franchistă, în 1936, îndată după izbucnirea războiului civil, poate să nu pară o trădare a idealurilor sale contopite la un moment dat cu cele ale Republicii. O dovadă a sincerității sale cinstite și nefericite este că atunci când realizează brutalitatea anilor care vor veni, în plină reuniune universitară, alături de el fiind generalul Millán Astray și soția lui Franco, Unamuno se ridică să vorbească despre „incivilitatea” războiului civil care a izbucnit, „ură împotriva inteligenței”.

Părăsit de republicani, suspectat și de adepții noului regim, destituit din funcția de rector, părăsit și de soția lui de o viață întreagă, care murise în 1935, don Miguel de Unamuno moare solitar, neînțeles și neînțelegător, la 31 decembrie al anului 1936, în casa lui din Salamanca vieții și visurilor sale.

IOANA ZLOTESCU-CIORANU

PROLOG

I

Trei *romane*¹ exemplare și un prolog ! La fel de bine aș fi putut înscrie pe coperta acestei cărți *Patru romane exemplare*. Patru ? De ce ? Pentru că și prezentul prolog este tot un *roman*. Un roman, să ne înțelegem, și nu o *nívola*² ; un roman.

Numele de *nívola*, pe care l-am dat romanului meu — atît de roman ! — *Niebla* (*Negura*) și pe care îl explic de altfel într-una din paginile sale, a fost soluția găsită pentru ai mei... să le spun critici ? Bine ; fie critici. Și ei au știut să profite de ea, deoarece le favoriza lenea mintală. Lenea mintală, neputința de a judeca altfel decît în con-

¹ Libertatea, față de titlul original, pe care și-a luat-o traducătorul schimbînd termenul de *nuvelă* în *roman* se explică în *Postfață* (p. 159).

² Vezi *Postfața* (p. 148.).

formitate cu antecedentele, este proprie celor care se consacră îndeletnicirii de critic.

Vom reveni, aici, în acest prolog — roman sau *nivola* — și nu numai o dată asupra *nivoleriei*. Întrebuințez atît de des acest „vom reveni” la persoana întîi plural, deoarece noi, cititorule, adică tu și eu, vom reveni asupra acestor termeni. Iar acum să ne oprim la *exemplare*.

Exemplare ? De ce ?

Miguel de Cervantes a numit „*exemplare*” nuvelele publicate după *Don Quijote*-le său, pentru că, după cum ne spune în prologul cărții : „nu există nici una dintre ele din care să nu se poată scoate măcar un exemplu folositor”. Ca apoi să continue : „Am încercat să adaug la gloria republicii noastre un altfel de joc de biliard, în care orice mișcare să fie un carambol, și astfel toți să se poată bucura de jocul acesta, fără daune pentru suflet sau trup, fiindcă jocurile oneste și plăcute mai degrabă aduc foloase decît pagube”. Și mai departe : „Da ; fiindcă oamenii nu-și petrec tot timpul în biserică sau în capele și nici nu stau să lucreze toată ziua, mai există și ore de recreare, cînd spiritul frămîntat se odihnește ; de aceea împodobim cu pomi aleile, de aceea ne ducem la izvoarele apelor, de aceea aplanăm disputele și cultivăm cu sîrg grădinile”. Și Cervantes adaugă : „Îndrăznesc să afirm doar atît : că dacă în vreun anume fel pilda acestor nuvele ar putea să stîrnească în cine le citește vreo poftă rea sau un gînd nesăbuit, mai degrabă mi-aș tăia mîna cu care le-am scris, decît să le dau la lumină ; la vîrsta mea nu pot să mai glumesc cu viața de apoi”.

Din cele de mai sus putem deduce : întâi, că Cervantes a căutat să fie în nuvelele sale exemplar mai degrabă la modul pe care astăzi l-am numi estetic decît moral, vrînd să ofere cu ele ore de recreare cînd spiritul frămîntat să se odihnească, şi, apoi, că faptul de a le fi numit exemplare, a fost o inspiraţie posterioară scrierii lor. Ceea ce este şi cazul meu. Acest prolog este posterior *romanelor* pe care le precede şi prologhează, aşa cum o carte de gramatică este posterioară limbii căreia încearcă să-i stabilească reguli, iar o doctrină morală este posterioară faptelor de virtute sau de viciu pe care încearcă să le explice. Acest prolog este, într-un anumit fel, alt *roman*, *romanul romanelor* mele. Şi mai este în acelaşi timp şi explicarea a ceea ce înseamnă pentru mine *romanele*. Sau, dacă vreţi, *nîvolele*.

Şi numesc exemplare aceste *romane*, fiindcă le dau drept exemplu — chiar aşa — exemplu de viaţă şi de realitate.

De realitate ! De realitate, da !

*Agoniştii*¹ *romanelor* mele, adică, luptătorii — sau dacă doriţi îi vom numi personaje — sînt reali, teribil de reali, plămădiţi din realitatea cea mai intimă, din cea pe care şi-o dau ei înşişi — şi nu din cea pe care le-ar da-o cititorii — adică realitatea care înseamnă pur şi simplu a vrea să fii sau pur şi simplu a vrea să nu fii.

¹ În original *agonistas* ; pentru a nu sărăci sensul termenului l-am păstrat şi în traducerea românească, sperînd că înţelesul lui se va desluşi din textul autorului precum şi din postfaţa traducerii.

Nu există nimic mai ambiguu decît ceea ce se numește realism în arta literară. Care este oare realitatea realismului ?

E adevărat că așa-numitul realism, acest ceva absolut exterior, aparențial, cortical și anecdotic, se referă la arta literară și nu la cea poetică, sau de efervescentă creatoare. Într-un poem — și cele mai bune romane sînt poeme — într-o creație, realitatea nu este ceea ce criticii numesc realism. Într-o creație, realitatea este o realitate intimă, efervescent creatoare și care ține de voință. Un poet nu-și zămislește făpturile — făpturi vii — cu mijloacele așa-numitului realism. Personajele realiștilor sînt de obicei manechine împodobite, și ele se mișcă trase de sfori, avînd în piept un fonograf care repetă frazele adunate de pe străzi, de prin piețe și cafenele și puse în mapă, de către Maese Pedro ¹.

Care este realitatea intimă, realitatea reală, realitatea eternă, realitatea poetică sau efervescent creatoare a unui om ? — fie el om în carne și oase, fie din cei pe care îi numim fictivi — de fapt e totuna. Fiindcă Don Quijote este tot atît de real ca și Cervantes ; Hamlet și Machbet ca și Shakespeare... Al meu Augusto Pérez avea poate o dreptate a lui, spunîndu-mi așa cum îmi spunea — mă refer la unele pagini din romanul meu (atît de roman !) *Negura* — că eu nu eram poate

¹ Păpușar de ocazie din romanul *Don Quijote* (partea a II-a, cap. 26—27).

decît un pretext ca povestea lui și a altora, pînă și a mea proprie, să vină pe lume.

Ce anume este într-un om mai intim, mai efervescent creator și mai real ?

Aici trebuie să mă refer încă o dată la atît de ingenioasa teorie a lui Oliver Wendell Holmes — din lucrarea sa *The autocrat of the breakfast table, III* — în legătură cu cei trei Ion sau cei trei Toma. Wendell ne spune că atunci cînd stau de vorbă doi, Ion și Toma, la conversație iau de fapt parte șase, care sînt :

Trei Ion...	{	1. Ion cel real, cunoscut doar de Creatorul său.
		2. Ion cel ideal al lui Ion — niciodată cel real și adeseori foarte deosebit de acesta.
		3. Ion cel ideal al lui Toma ; niciodată Ion cel real și nici Ion al lui Ion, ci adeseori deosebindu-se foarte mult de amîndoi.
Trei Toma...	{	1. Toma cel real.
		2. Toma cel ideal al lui Toma.
		3. Toma cel ideal al lui Ion.

Adică, ceea ce ești, ceea ce crezi că ești și ceea ce crede despre tine celălalt. Oliver Wendell Holmes discută în continuare valoarea fiecăruia dintre ei.

Dar eu am să iau altă cale decît intelectualistul yancheu Wendell Holmes. Și spun că, pe lîngă cel care ești pentru Dumnezeu — dacă

pentru Dumnezeu poți să fii cineva — și de cel care ești pentru alții, și de cel care crezi că ești, mai ești și cel care ai vrea să fii. Acesta, cel care ai vrea să fii, este în tine, înlăuntrul tău, creatorul, și el este cel cu adevărat real. Și ne vom salva sau ne vom pierde prin cel care am vrut să fim și nu prin cel care am fost. Dumnezeu te va răsplăti sau te va pedepsi astfel încât să fii, în eternitatea eternității, cel care ai vrut să fii.

Dar sînt unii care vor să fie, și alții care vor să nu fie, atît în cazul oamenilor reali, întrupați în carne și oase, cît și în cel al oamenilor întrupați în ficțiunea romanului sau *nivolei*. Există eroi ai voinței de a nu fi, eroi ai *non-voinței*.

Înainte de a trece mai departe, sînt dator să explic că nu este același lucru să vrei să nu fii, cu să nu vrei să fii.

Există, într-adevăr, patru poziții, dintre care două sînt pozitive : a) a vrea să fii ; b) a vrea să nu fii ; și două negative : c) a nu vrea să fii ; d) a nu vrea să nu fii. Întocmai cum e cu puțință : să crezi că există Dumnezeu, să crezi că nu există Dumnezeu, să nu crezi că există Dumnezeu și să nu crezi că nu există Dumnezeu. Și așa cum a crede că nu există Dumnezeu nu este același lucru cu a nu crede că există Dumnezeu, nici a vrea să nu fii nu este același lucru cu a nu vrea să fii. Din cineva care nu vrea să fie cu greu se poate scoate o făptură poetică, de roman ; în schimb, din cineva care vrea să nu fie, da, se poate. Iar cel care vrea să nu fie, nu este — de sigur — un sinucigaș.

Cel care vrea să nu fie vrea acest lucru fiind.

Cum ? Totul vi se pare încîlcit ? Apoi dacă vi se pare încîlcit și dacă nu sînteți în stare, mai mult decît să înțelegeți, să simțiți toate acestea, să le simțiți cu pasiune și în mod tragic, nu veți ajunge niciodată să creați fapte reale și nici să vă bucurați de vreun roman, nici măcar de cel al vieții voastre. Deoarece, știut este că cel care simte bucuria unei opere de artă, o simte pentru că o crează în sine, o re-crează și se recrează o dată cu ea. De aceea pomenea Cervantes în prologul la *Nuvelele exemplare* de „ore de recreare”. Eu unul m-am recreat cu al său *Licenciado Vidriera* recreîndu-l în mine și recreîndu-mă. Iar acel *Licenciado Vidriera* eram eu însumi.

III

Am stabilit, deci — adică, mi se pare că am stabilit — că omul cel mai real, *realis*, mai *res*, mai lucru, adică, mai cauză — există numai ceea ce făptuiește — este cel care vrea să fie sau cel care vrea să nu fie — creatorul. Numai că acesta pe care l-am putea denumi, la modul kantian, numenic, omul acesta volitiv și ideal — al ideii-voință sau forță — este nevoit să trăiască într-o lume fenomenică, aparențială, rațională, în lumea așa-numiților realiști. Și trebuie să viseze viața care este vis. De aici, din această ciocnire a oamenilor acestora reali, unii împotriva altora, izvorăște tragedia și comedia, romanul și *nivola*. Dar realitatea este numai cea intimă. Realitatea nu e constituită nici din recuzită, nici din decor,

nici din costume, nici din fundal, nici din mobilier, nici din adnotări, nici din...

Comparați-l pe Segismundo¹ cu don Quijote, amîndoi visători ai vieții. În viața lui don Quijote nu morile de vînt erau reale, reali erau uriașii. Morile erau fenomenice, aparențiale; uriașii erau numenici, substanțiali. Visul este cel care e viață, realitate, creație. Însăși credința nu este altceva, după Sfîntul Petru, decît substanța lucrurilor la care se năzuiește, iar ceea ce se năzuiește este vis. Iar credința este izvorul realității, pentru că este viață. A crede înseamnă a crea.

Oare *Odiseea*, această epopee care este un roman, și un roman real, foarte real, devine mai puțin reală atunci cînd ne povestește minuni din lumea visului pe care un realist le-ar exclude din arta sa?

IV

Da, cunosc prea bine cîntecul criticilor care s-au legat de *nívola*; romane cu teză, filozofice, simbolice, concepte personificate, eseuri în formă dialogată... și așa mai departe.

Dar iată: un om, un om real, care vrea să fie sau care vrea să nu fie, este un simbol, iar un simbol se poate preface în om. Ba chiar și un concept. Un concept poate să devină persoană.

¹ Personaj din piesa lui Calderón de la Barca, *viața e vis*.

Cred că ramura unei hiperbole vrea — da, întocmai așa, vrea ! — într-o năzuință continuă să-și atingă asimptota dar nu reușește, și mai cred că geometrul care ar simți această vrere deznădăjduită de unire a hiperbolei cu asimptota ei, ne-ar crea această hiperbolă ca pe o persoană, ca pe o persoană tragică. Și mai cred că elipsa vrea să aibă două focare. Și cred în tragedia sau în romanul binomului lui Newton. Numai că nu știu dacă și Newton a simțit-o.

Criticii spun despre orice că este sau concept pur sau personaj de ficțiune !

Te asigur, cititorule, că dacă Gustave Flaubert a simțit, după cum se spune, simptome de otrăvire atunci când scria, adică atunci când crea romanul *Emiei Bovary*, roman socotit drept pildă de roman — și încă de roman realist — eu unul, atunci când al meu Augusto Pérez gemea în fața mea — mai bine zis înlăuntrul meu — astfel : „Vreau să trăiesc, don Miguel, vreau să trăiesc, vreau să trăiesc...” (în romanul *Negura*) — eu mă simțeam murind.

„Fiindcă Augusto Pérez ești tu însuși !...” mi se va spune. Dar nu ! E adevărat că toate personajele mele din romane, toți *agoniștii* creați de mine i-am scos din sufletul meu, din realitatea mea intimă — care-i o lume întreagă — ceea ce nu înseamnă însă că ei sînt eu însumi. Fiindcă, la urma urmelor, cine sînt eu însumi ? Cine-i cel care semnează Miguel de Unamuno ? Este... unul din personajele mele, una din făpturile mele, unul din *agoniștii* mei. Iar acel eu ultim și intim și suprem, acel eu transcendent — sau

imanent — cine-i ? Dumnezeu știe... Poate că Dumnezeu însuși...

Și vreau să vă spun că personajele acelea crepusculare — nu de miez de zi și nici de miez de noapte — care nici nu vor să fie și nici nu vor să nu fie, care se lasă purtate și aduse, vreau să vă spun că toate aceste personaje care abundă în romanele noastre contemporane spaniole, cu toate caracteristicile și semnalmentele lor diferențiatore, cu toate zorzoanele și ticurile și gesturile lor, de cele mai multe ori nu sînt persoane, și nici nu au realitate intimă. În nici o clipă ele nu se golesc, nu-și dezgolesc sufletul.

Pe un om adevărat îl descoperi, îl crezi, într-o clipă, într-o frază, într-un strigăt. Ca în Shakespeare. Și după ce l-ai descoperit astfel, după ce l-ai creat, îl cunoști mai bine — poate — decît se cunoaște el însuși...

Cititorule, dacă vrei să crezi pentru a sluji arta, persoane, oameni, *agoniști*-tragici sau comici, adică făpturi de roman, nu îngrămădi detalii, nu te dedica observării trăsăturilor exterioare la cei cu care vii în contact, ci apropie-te de ei, stîrnește-i dacă poți, și, mai presus de orice, iubește-i și așteaptă ca într-o zi — poate niciodată — să-și scoată la lumină și să-și dezgolească sufletul sufletului lor, ceea ce vor ei să fie, într-un strigăt, într-un gest, într-o frază — și atunci ia acel moment, păstrează-l înlăuntrul tău și lasă-l să se dezvolte acolo ca un germen, în personajul adevărat, în cel care este cu adevărat real. Poate vei ajunge să știi mai bine decît prietenul tău Ion sau decît prietenul tău Toma cine este cel care vrea să fie Ion sau cine este cel care

vrea să fie Toma sau cine este cel care fiecare din ei vrea să nu fie.

Balzac nu era un om monden și nici nū-și petrecea timpul notînd ceea ce vedea sau auzea la ceilalți. El purta lumea înlăuntrul său.

V

Fiecare ființă omenească poartă înlăuntrul ei cele șapte virtuți și cele șapte vicii capitale opuse : este orgolios și umil, lacom și reținut, lasciv și cast, invidios și milostiv, zgîrcit și generos, leneș și harnic, mînios și răbdător. Și poate scoate din el însuși la fel de bine pe tiran și pe sclav, pe criminal și pe sfînt, pe Cain și pe Abel.

Nu spun că Don Quijote și Sancho au izvorît din aceeași sursă fiindcă ei nu se opun unul altuia ; Don Quijote este Sancho pancesc, iar Sancho Panza este quijotesc, așa cum cred că am demonstrat în cartea mea : *Viața lui Don Quijote și Sancho*. Deși poate se va găsi cineva să-mi ațină calea spunîndu-mi că Don Quijote și Sancho din această lucrare a mea nu sînt cei ai lui Cervantes. Și e foarte adevărat. Fiindcă Don Quijote și Sancho nu sînt ai lui Cervantes și nu sînt nici ai mei, sînt ai tuturor acelor care îi creează și re-creează. Sau, mai bine zis, sînt ai lor înșile, iar noi, cînd îi contemplăm și creăm, sîntem ai lor.

Nu știu dacă Don Quijote al meu este altul decît cel al lui Cervantes sau dacă, fiind același, n-am descoperit cumva în sufletul lui adîncimi nedescoperite de primul — Cervantes — care

ni le-a înfățișat. Fiindcă sînt sigur, printre altele, că Cervantes nu a apreciat cum se cuvine tot ceea ce, în visul de viață al Cavalerului, a însemnat acea dragoste rușinată și tăcută pe care o simțea pentru Aldonza Lorenzo. De asemenea, Cervantes n-a pătruns în întregime nici quijotismul lui Sancho Panza.

În rezumat : fiecare ființă omenească poartă în sine cele șapte virtuți capitale și cele șapte vicii opuse ; datorită lor este în stare să creeze orice tip de *agonist*.

Bieții indivizi care se tem de tragedie, acele umbre de oameni care citesc pentru a nu afla nimic sau pentru a-și omorî timpul — vor avea de omorît eternitatea ! — cînd se întîlnesc într-o tragedie, sau într-o comedie, sau într-un roman, sau într-o *nívola* dacă doriți, cu un bărbat, cu nimic altceva decît cu un bărbat, sau cu o femeie, cu nimic altceva decît cu o femeie, se întreabă : „De unde i-o fi scos autorul pe ăștia ?” La o asemenea întrebare nu li se poate da decît un singur răspuns : „Din tine, nu !” Și cum un asemenea bărbat sau o asemenea femeie n-au putut să iasă din vreunul din acei oameni cotidieni și crepusculari, este inutil să li-i prezinți, întrucît ei nu-i vor recunoaște drept oameni. Sînt în stare să-i numească simbol sau alegorie.

Acest individ cotidian și aparential, care fuge de tragedie, nu este visul meu, al unei umbre, cum numea Pindar omul. Cel mult poate să fie umbra unui vis, cum a spus Tasso. Pentru că acel care fiind visul unei umbre și, conștient de acest fapt suferă, atunci cu vrerea sau fără vrerea lui, va fi un personaj tragic ; în stare să creeze și să

re-creeze în sine însuși personaje tragice — sau comice — va fi în stare să devină romancier ; da, așa este ; poet și capabil să-i placă un roman, adică, un poem.

VI

E limpede ?

Lupta, pentru a da limpezime creațiilor noastre, este altă tragedie.

Iar acest prolog este alt roman. Este romanul romanelor mele, de la *Pace în război și Dragoste și Pedagogie*, de la povestirile mele — tot romane — și *Negura și Abel Sánchez* — acesta poate cel mai tragic din toate — și pînă la cele *Trei nuvele exemplare* pe care ai să le citești, cititorule ; dacă nu cumva ți-a pierit cheful după acest prolog.

Vezi, cititorule, de ce numesc exemplare aceste romane ? Dar-ar Dumnezeu să slujească drept pildă !

Știu că astăzi, în Spania, cel mai mare consum de romane îl fac femeile. Adică nu femei ! — ci doamne și domnișoare. Și mai știu că acestor doamne și domnișoare le place mai ales să citească romanele recomandate de către duhovnici, sau pe cele interzise de ei ; sau pe cele cu sentimentalisme ieftine care distilează ladan sau romane pornografice care preling puroi. Și nu pentru că ar fugi de ceea ce le-ar face să gîndească ; fug de ceea ce le-ar face să se simtă tulburate. Fiindcă pentru ele o tulburare care să nu se termine în... Mai bine tac !

Aceste doamne și domnișoare se extaziază fie în fața unui veșmînt montat pe un manechin — dacă veșmîntul e la modă — fie în fața despuierii sau semi-nudului ; nudul franc și nobil le repugnă. Mai ales nuditatea sufletului.

Și iată deci care sînt căile literaturii noastre romanești !

Literatură... da, literatură. Și nimic mai mult decît literatură. Adică un gen de subsistență, supus legii cererii și ofertei, supus exportului și importului, contractelor și taxelor vamale.

Și iată-le, în sfîrșit, cititori și cititoare, domnilor, doamnelor și domnișoarelor, aceste *Trei nule* exemplare cu *agoniștii* lor, care, chiar de-ar fi să trăiască izolați și necunoscuți, eu unul știu că vor trăi. Sînt tot atît de sigur de asta, cum sînt sigur că și eu am să trăiesc.

Cum ? Cînd ? Unde ? Numai Dumnezeu știe...

DOUĂ MAME

I

Ce greu apăsa asupra bietului don Juan existența Raquelei ! Văduva aceea, cu disperarea de a nu avea copii, cuibărită în inima sufletului, pusesese gheara pe el și-l ținea prizonier, consumînd esențialul vieții lui, nu ceea ce e trecător. Iar în don Juan, o dată cu trezirea dorinței, murise întreaga lui voință. Ochii și mâinile Raquelei îi potoleau și amorteau toate poftele. Iar căminul acela singuratic, clădit în afara legii, era ca o chilie de îndrăgostiți într-o mănăstire.

De îndrăgostiți ? El, don Juan era îndrăgostit de Raquel ? Nu, ci absorbit de ea, pierdut în acea femeie și în pustiul văduviei ei. Pentru că, după cum gîndea don Juan, Raquel era, înainte de toate și mai presus de orice, văduva, și încă văduva fără copii ; Raquel părea să se fi născut văduvă. Dragostea ei era o dragoste încleștată, cu iz de moarte, care căuta înlăuntrul omului ei, atît de profund înlăuntrul lui, încît ieșea din el,

căuta ceva de dincolo de viață. Iar don Juan se simțea tîrît de ea adînc, spre profunzimile pămîntului. „Femeia asta mă va ucide”, își spunea el ades, și atunci se gîndea la dulceața odihnei fără de sfîrșit, învelit cu pămînt, după ce ar fi fost ucis de o femeie ca ea.

De mult îl îndemna Raquel pe don Juan al ei la căsătorie ; dar nu să se însoare cu ea, cum ar fi dorit bietul om.

RAQUEL — Să te însori cu mine ? Dar n-are sens, puișor !... Pentru ce ? La ce ne-ar folosi să ne căsătorim cum cere Biserica și Dreptul Civil ? După cum ne-au învățat la Catehism, căsnicia a luat naștere pentru a da binecuvîntarea celor uniți și pentru ca ei să dăruiască prunci cerului. Să ne căsătorim ? Păi nu sîntem ca și căsătoriți ? Să ne dea binecuvîntarea ? Vai, puișor ! spunea ea trecîndu-i pe deasupra nasului cele cinci lungi și atît de subțiri degete ale mîinii drepte — nici tu nici eu nu mai avem nevoie de binecuvîntare. Să dăruim prunci cerului... să dăruim prunci cerului !

Spunînd acestea, glasul ei se frîngea, și în gene îi tremurau perle lichide în care se răsfrîngea bezna de nepătruns din adîncul ochilor ei.

DON JUAN — Dar ți-am mai spus, Quelina, că ne mai rămîne un mijloc, cel de a ne căsători după legea lui Dumnezeu și a oamenilor...

RAQUEL — Tu îl invoci pe Dumnezeu, puișor ?

DON JUAN — Să ne căsătorim după lege, și să adoptăm un copil...

RAQUEL — Să adoptăm un copil ?... Mai lipsea să spui că unul de la azil...

DON JUAN — Oh, nu ! De exemplu, pe nepotelul acela al tău...

RAQUEL — Ți-am mai spus, Juan, să nu vorbești despre asta... să nu mai vorbești despre asta... Fiindcă ne bucurăm de avere, sora mea..

DON JUAN — Bine spui, ne bucurăm...

RAQUEL — Sigur că spun bine ! Sau poate îți închipui că nu știu că averea ta este a mea, pe de-a întregul a mea, așa cum ești și tu, întreg al meu ?

DON JUAN — Pe de-a întregul, Quelina !

RAQUEL — Sora mea ne-ar da pe oricare dintre copiii ei, știu, ni l-ar da de bunăvoie. Dar cum n-aș întâmpina nici o greutate ca să-l am, niciodată nu l-aș putea socoti drept al meu. Oh, să nu poți să naști ! Să mori născînd !

DON JUAN — Liniștește-te, iubita mea !

RAQUEL — Tu, Juan, tu trebuie să-ți schimbi gândurile... un copil adoptat, adoptiv, rămîne întotdeauna ca un pensionar de azil. Fii tată, Juan, fii tată, dacă pe mine nu ai putut să mă faci mamă. Dacă m-ai fi făcut mamă, ne-am fi căsătorit, da, atunci da... De ce lași capul în jos ? De ce te rușinezi ?

DON JUAN — Mă faci să plîng, Raquel, și eu...

RAQUEL — Da, știu că tu nu ai nici o vină, cum n-a avut nici soțul meu, acel...

DON JUAN — Iar începi...

RAQUEL — Bine ! Dar tu îmi poți da un copil. Cum ? Zămislindu-l în altă femeie, al tău, și dăruindu-mi-l mie pe urmă. Cu vrerea sau fără vrerea ei, vreau eu și asta ajunge !

DON JUAN — Dar cum poți dori să iubesc altă femeie ?...

RAQUEL — S-o iubești ? Cum adică s-o iubești ? Cine a pomenit de asta ? Știu prea bine că astăzi, chiar dac-ai dori, n-ai mai putea să iubești altă femeie. Și nici eu nu aș consimți ! Dar nu e vorba s-o iubești ; e vorba s-o însămânțezi ! Vrei să-ți spun mai pe șleau ? E vorba s-o lași grea. Fă-o mamă, și pe urmă dă-mi mie copilul, cu sau fără voia ei.

DON JUAN — Cea care ar accepta așa ceva ar fi o...

RAQUEL — Cu averea noastră ?

DON JUAN — Și cărei femei să-i propun asta ?

RAQUEL — Să-i propui ce ?

DON JUAN — Asta...

RAQUEL — Nu trebuie să-i propui altceva decât căsătoria...

DON JUAN — Raquel !

RAQUEL — Da, Juan, da ; căsătoria ! Trebuie să te însori și eu am să-ți caut nevasta ; o nevastă care să ofere garanții de reușită... Și care să arate bine, bineînțeleș !

Vorbind astfel ea râdea cu un râs care suna a plîns.

RAQUEL — Va fi soția ta, și pe soția ta, sigur ! n-o să pot fi geloasă...

DON JUAN — În schimb, o să fie ea geloasă pe tine...

RAQUEL — E firesc ! Dar asta o să ajute la înfăptuirea operei noastre. Vă veți căsători, veți primi toate binecuvîntările, și-mi veți dărui pe puțin un copil... mie. Și lasă în seama mea grija cerului.

DON JUAN — Nu huli...

RAQUEL — Știi tu ce este cerul ? Știi tu ce este infernul ? Știi unde-i infernul ?

DON JUAN — Se spune că în miezul pământului...

RAQUEL — Sau poate în miezul unui pîntec sterp...

DON JUAN — Raquel !.. Raquel... !

RAQUEL — Vino, vino aici...

Îl așază pe coapsele ei, vînjoase, îl strînse la piept ca pe un copil și, apropiindu-și buzele uscate de urechea lui, îi șopti ca într-un susur :

RAQUEL — Ți-am și căutat nevasta... Am și căutat-o pe cea care are să fie mama copilului nostru... Nimeni nu a căutat cu mai multă grijă o doică, decît am căutat eu pe această mamă...

DON JUAN — Și cine este... ?

RAQUEL — Domnișoara Berta Lapeira... De ce tremuri ? Și eu care eram gata să cred c-ar putea să-ți placă ! Ce ? Nu-ți place ? De ce ai pălit ? De ce plîngi așa ? Ei, haide, plîngi, plîngi, copilul meu... Sărmane don Juan !

DON JUAN — Dar ea, Berta...

RAQUEL — Berta va fi încîntată ! Și nu datorită averii noastre, nu ! Berta este îndrăgostită de tine, îndrăgostită nebunește... ! Și, cu inima ei eroică de fecioară îndrăgostită, va accepta rolul de a te izbăvi de mine, care sînt, după cum gîndește ea, blestemul și infernul tău. Știu ! Știu ! Știu cît te compătimește Berta... Știu groaza pe care i-o inspir... Știu ce spune despre mine...

DON JUAN — Dar părinții ei...

RAQUEL — Oh ! Părinții ei, preacreștinii ei părinți, sînt niște părinți foarte rezonabili... Și cunosc valoarea averii tale.

DON JUAN — A averii noastre...

RAQUEL — Ca toți ceilalți, ei cred că este averea ta... Și oare, de drept, nu este a ta ?

DON JUAN — Da ; dar...

RAQUEL — Da, chiar și acest punct trebuie bine lămurit. Ei nu știu cât de mult ești al meu, pușor, și cum este al meu, și numai al meu, tot ce este al tău. Și nu știu că pruncul pe care îl vei avea cu fiica lor va fi al meu... Pentru că ai să-l ai, așa-i, pușor ? Ai să-l ai ?

Ajungînd aici, cuvintele îl răscoliră pe bietul don Juan pînă la rădăcina auzului, încît se simți cuprins de vîrtejuri.

RAQUEL — Ai să-l ai, Juan, ai să-l ai ?

DON JUAN — Ai să mă omori, Raquel...

RAQUEL — Poate... Dar mai întîi dăruiește-mi un copil... Auzi ? Te așteaptă serafica Berta Lapeira. Serafică ! Ha... ha... ha...

DON JUAN — Iar tu, ești demonică ! strigă bărbatul ridicîndu-se, dar abia ținîndu-se pe picioare.

RAQUEL — Și demonul este tot un înger, pușor...

DON JUAN — Dar un înger căzut...

RAQUEL — Atunci, fă-o pe Berta să cadă, fă-o să cadă...

DON JUAN — Mă omori, Quelina, mă omori...

RAQUEL — Oare eu nu sînt mai rău decît moartă ?

După ce termină ce avusese de spus, Raquel simți nevoia să se culce. Și cînd, mai tîrziu, don Juan se duse lîngă ea și-și uni buzele cu cele ale doamnei și stăpînei sale, le simți uscate și arzătoare ca nisipurile deșertului.

RAQUEL — Acuma visează la Berta și nu la mine. Oh, nu, nu, visează la copilul nostru. Sărmanul don Juan nu putea să viseze.

II

Cum de-i venise gândul Raquelei să-i propună ca soție legitimă pe Berta Lapeira ? Cum de descoperise ea, nu atât că Berta ar fi fost îndrăgostită de el, de don Juan, ci că lui, în visurile din timpul somnului, atunci când voința care nu mai era a lui, ci a Raquelei, se pierdea și ea, îi apărea în față serafica ființă venindu-i în ajutor, să-l mîntuiască ? Și dacă în toate acestea se ascundea germenele unei iubiri viitoare, căuta oare Raquel să o stingă, căsătorindu-l cu ea pentru ca astfel mamă să o facă pe ea, văduva sterilă ?

Don Juan o cunoștea pe Berta din copilărie. Părinții lui don Juan — orfan și singur din fragedă tinerețe — fuseseră buni prieteni cu don Pedro Lapeira și cu soția lui. Aceștia îi purtaseră întotdeauna de grijă și nimeni nu fusese mai îndurerat decît ei din cauza dragostelor lui trecătoare și încurcăturilor cu aventuriere de ocazie. Într-atît, încît atunci când sărmanul naufragiat al amorului — nu al iubirii — acostase în patul văduvei celei sterpe, se bucurară ca de un noroc căzut pe capul celui care era băiatul prietenilor lor, fără a bănuî că limanul acela era un port bîntuit de toate furtunile.

Căci, împotriva a ceea ce credea don Juan, înțelepții soți Lapeira socoteau acea legătură ca un fel de căsnicie ; ei socoteau că don Juan avea

nevoie de o voință capabilă s-o înlocuiască pe cea care îi lipsea lui și că, dacă pe deasupra ar fi ajuns să aibă și copii, atunci fiul prietenilor lor era salvat. În discuțiile lor casnice, la masă, vorbind despre tragicomediile din viața orașului, aminteau adesea și de istoria aceasta, fără a se feri de fiica lor, aflată de față, de serafica Berta, în care astfel se trezise interesul pentru don Juan.

Numai că Berta, cînd îi auzea pe părinții ei căinînd faptul că Raquel nu devenise mamă prin don Juan, ca în acest fel legătura lor trecătoare să se poată înnoda pentru totdeauna în fața tuturor legilor divine și omenești — sau mai bine spus teocratice și democratice — simțea dorința tainică ca lucrurile să rămînă așa, și în singurătatea ei visa apoi cum ar putea să devină ea îngerul salvator al acestui naufragiat al amorurilor, să-l scoată din portul bîntuit de furtuni.

Cum se face că don Juan și Berta avuseseră același vis? Uneori, cînd li se întîlneau privirile, cînd își dădeau mîna, în destul de dese vizite pe care don Juan le făcea în casa familiei Lapeira, atunci se năștea acel vis. Și poate că totul începuse nu de mult, o dată cînd părinții veniseră acasă cu puțină întîrziere, și atunci Berta îl primise singură pe tovarășul de joc al copilăriei sale.

Prevăzînd primejdia și fiind dominat de voința Raquelei, care de altfel era și a lui, don Juan începu să-și rărească din ce în ce mai mult vizitele în casa aceea. Stăpînii casei ghiciră cauza acestei abțineri. „Cît poate să-l domine! Îl ține

departe de toată lumea !" își spuneau părinții. Iar fetei, seraficei Berta, un îngerăș căzut îi murmură în tăcerea nopții și a somnului, la urechea inimii : „Îi e teamă de tine...”

Și iat-o acum pe Raquel, pe însăși Raquel, împingându-l în poalele ocrotitoare ale Bertei. În poalele ei ?

Presimțind că Raquel îl mână spre moarte, sărmanul don Juan ducea dorul largului mării nesfârșite și spumegînde a trecutelor sale amoruri efemere. Și dacă n-avea nici un imbold pentru paternitate... ! De ce să lase lumii un urmaș după chipul și asemănarea sa ?

Dar, ce mai putea face... !

Și, îmboldit și îndrumat de către Raquel, reîncepu să frecventeze casa Lapeira. Drept care fetei și părinților le creșcu inima. Cu atît mai vîrtos, cînd ghiciră intențiile lui. Începură prin a-l căina mai mult ca niciodată pentru fascinația sub care trăia. El devenise prilej de comentarii pentru don Pedro și doña Marta.

DON PEDRO — Bietul băiat ! Cum se vede că suferă...

DOÑA MARTA — Și are de ce, Pedro, are de ce...

DON PEDRO — Tomasa noastră, îți amintești, ar fi crezut că și acum e vorba de o licoare vrăjită...

DOÑA MARTA — Da, povestea ei cu licoarea avea haz... Biata Tomasa, dacă s-ar fi privit într-o oglindă...

DON PEDRO — Și dacă ar fi văzut în ce hal o aduseseră cele nouă sarcini ale ei, și munca

prea... Și dacă ar fi fost în stare să vadă ce bine arăta cealaltă...

DOÑA MARTA — Așa sînteți voi, bărbații... Niște porci, toți...

DON PEDRO — Toți ?

DOÑA MARTA — Iartă-mă, Pedro, tu... nu ! Tu...

DON PEDRO — E drept că văzînd toate cîte se întîmplă, se poate dibui ce fel de licoare vrăjită are văduvioara asta...

DOÑA MARTA — Șmecherule ! Va să zică...

DON PEDRO — Am ochi de văzut, Marta, și ochii rămîn veșnic tineri...

DOÑA MARTA — Mai tineri decît noi...

DON PEDRO — Și acum ce-o să se întîmple cu băiatul ?

DOÑA MARTA — Să-l lăsăm să vină pe la noi, Pedro... Pentru că, după cum văd, vrea să vină...

DON PEDRO — Și eu la fel ! Dar ea ?

DOÑA MARTA — Pe ea am s-o pregătesc încetul cu încetul, pentru orice eventualitate...

DON PEDRO — Și legătura aceea...

DOÑA MARTA — Dar nu vezi, omul lui Dumnezeu, că de-abia așteaptă să termine cu ea ? Nu-ți dai seama ?

DON PEDRO — Fără doar și poate. Numai că ruptura asta o să-l cam coste !

DOÑA MARTA — Și chiar de-ar fi așa... Are destul, slavă Domnului ! și chiar de-ar fi să sacrifice ceva...

DON PEDRO — Așa e... !

DOÑA MARTA — Trebuie să-l mîntuim, Pedro ; e dorința părinților lui...

DON PEDRO — Și trebuie să facem în așa fel încât să fie și dorința fiicei noastre.

Care, în ceea ce o privea, năzuia și ea la izbăvirea lui don Juan. La izbăvirea lui don Juan, sau la a ei? Ea își spunea: „Să i-l smulg și să văd ce fel de om este bărbatul ei, bărbatul făcut de ea, cel care i s-a dat cu trup și suflet... Cîte l-o fi învățat! Cîte o fi știind, bietul meu Juan...! Iar prin el o să ajung ca ea...”

Căci Berta era îndrăgostită nebunește de Raquel, Raquel era idolul ei.

III

Sărmanul Juan, care acum nu mai era de loc don, ci numai Juan, tremura între cele două femei, una îngerul și alta demonul său, amîndouă, izbăvitoare. În spate o avea pe Raquel, în față pe Berta, și fiecare din ele îl împingea undeva. Încotro? El, unul, presimțea că spre pierzanie. Trebuia să se piardă în ele. Amîndouă îl sfîșiau încetul cu încetul. Se simțea întocmai ca pruncul pe care și-l disputau cele două mame în fața lui Solomon, nurnai că nu știa, care din ele, Raquel sau Berta, i-l dorea întreg celeilalte și care dorea să-l taie în două, omorîndu-l. Ochii limpezi și albaștri, ca o mare fără fund și fără țărături, ai Bertei, fecioara, îl chemau spre abis, iar în spatele lui, sau mai degrabă în jurul lui, învăluindu-l, ochii negri, tenebroși, ca o noapte fără de sfîrșit și fără stele ai Raquelei, văduva, îl împingeau spre același abis.

BERTA — Dar ce-i cu tine, Juan ? Uşurează-ţi o dată pentru totdeauna sufletul în faţa mea. Nu sînt eu prietena ta din copilărie, aproape sora ta ?

DON JUAN — Soră... soră...

BERTA — Ce ? Nu-ţi place cuvîntul ?

DON JUAN — N-am avut niciodată o soră ; abia dacă am cunoscut-o pe mama... Nu pot spune că am cunoscut vreodată o femeie...

BERTA — Haida-de !...

DON JUAN — Femei... da ! Dar o femeie, ceea ce se numeşte o femeie, nu !

BERTA — Dar văduva aceea, Raquel ?

Berta rămase surprinsă văzînd cît de firesc vorbise, fără violenţă, fără să-i tremure glasul, după cum o surprindea calmul desăvîrşit cu care o ascultase Juan.

DON JUAN — Ştii, Berta, femeia asta m-a salvat ; m-a salvat de femei...

BERTA — Cred. Dar acum...

DON JUAN — Acuma da, acum am nevoie să mă salvez de ea.

Şi spunînd acestea, Juan simţea cum ochii tenebroşi ai văduvei îl îmboldeau cu şi mai mare violenţă.

BERTA — Şi eu pot să te ajut cu ceva ?

DON JUAN — Oh, Berta, Berta... !

BERTA — Bine, fie ! După cum se vede, vrei să fac eu primul pas...

DON JUAN — Dar, Berta...

BERTA — Cînd o să vină oare ziua în care ai să te simţi bărbat, Juan ? Cînd o să ajungi să ai o voinţă a ta, proprie ?

DON JUAN — Bine atunci ! Vrei să mă salvezi ?

BERTA — Cum ?

DON JUAN — Măritîndu-te cu mine !

BERTA — Să nu mai lungim vorba ! Vrei, deci, să te însori cu mine ?

DON JUAN — E limpede !

BERTA — Mai degrabă întunecat ! Vrei să te însori cu mine ?

DON JUAN — Da !

BERTA — Din propria ta voință ?

Juan începu să tremure descoperind tenebre în fundul ochilor albaștri și limpezi ai fecioarei. „O fi ghicit adevărul ?” se gîndi, gata să dea înapoi ; dar ochii negri ai văduvei îl îmboldiră : „Orice-ai spune, nu poate fi o minciună”.

DON JUAN — Din propria mea voință !

BERTA — Dar ai tu voință, Juan ?

DON JUAN — Tocmai spre a ajunge să am, vreau să fii soția mea...

BERTA — Și atunci...

DON JUAN — Și atunci, ce ?

BERTA — Dar mai întîi ai s-o părăsești pe cealaltă ?

DON JUAN — Berta... Berta...

BERTA — Bine, dacă vrei, să nu mai vorbim despre asta. Îmi dau seama că toate astea nu înseamnă altceva decît că, simțindu-te fără puterea de a te desprinde tu însuți de femeia aceea, vrei să fii eu cea care să te desprindă. Nu-i așa ?

DON JUAN — Da, așa este !

Și Juan lăsă capul în jos.

BERTA — Vrei să-ți dau eu voința care îți lipsește...

DON JUAN — Așa-i...

BERTA — Și să mă lupt cu voința ei...

DON JUAN — Așa-i...

BERTA — Atunci, așa să fie !

DON JUAN — Oh, Berta... Berta...

BERTA — Stai liniștit. Privește-mă fără să mă atingi ! Dintr-o clipă în alta pot apărea părinții mei.

DON JUAN — Dar ei, Berta ?

BERTA — Juan, ești oare atît de prost încît să nu-ți dai seama că totul fusese dinainte prevăzut de noi ?

DON JUAN — Atunci...

BERTA — Îți sărim cu toții în ajutor, ca să te salvăm.

IV

Hotărîrea căsătoriei cu Berta otrăvi din temelie sufletul bietului Juan. Părinții Bertei, domnul și doamna Lapeira, se străduiau cu mult zel ca viitorul bănesc al fiicei lor — și poate că se gîndeau și la al lor — să fie pe deplin asigurat, ferit de orice riscuri. Berta nu era, după cum credeau unii, fiica lor unică ; ei mai aveau un fiu care plecase de foarte tînăr în America și despre care nu se mai vorbea, mai ales în sînul familiei. Doamna și domnul Lapeira îi pretindeau lui Juan ca, înainte de căsătorie, s-o înzestreze pe Berta ; în schimb se încăpățîneau să nu-i dea viitorului ginere nici un amănunt

despre starea averii lor. Juan, la rîndul lui, refuza cu înverșunare să ofere zestrea care i se cerea, declarînd că îndată după căsătorie va face un testament prin care o va numi pe soția lui moștenitoare universală a bunurilor sale, scăzînd doar un mic capital, pe care să-l dăruiască Raquelei — fapt cu care viitorii săi socri erau de acord.

Raquel nu constituia un obstacol nici pentru domnul și doamna Lapeira, nici pentru fiica lor. Îngăduința lor mergea pînă acolo încît să întrețină cu ea cele mai bune relații, socotind-o o prietenă inteligentă, care fusese într-un anumit fel o salvare pentru Juan, siguri fiind, și părinții și fata, că aceasta din urmă va ști, cu suavitate și dibăcie, să cîștige pe de-a întregul inima soțului ei și că, pînă la urmă, însăși Raquel va contribui la fericirea noii căsnicii. Trebuia doar să i se asigure viața și să aibă din partea persoanelor decente și binecrescute considerația cuvenită. La urma urmelor, nu era o aventurieră și nici una din cele capabile să se vîndă vreodată celui care i-ar fi oferit mai mulți bani. Legătura ei cu Juan fusese urmarea unei adevărate pasiuni, sau poate compasiuni — gîndeau și doreau să gîndească doamna și domnul Lapeira.

Dar partea cea mai grea a conflictului, ceea ce nici părinții seraficei Berta și nimeni din oraș nu putea să prevadă — cînd toți pretindeau că o cunosc bine pe văduvă! — era că Raquel îl făcuse pe Juan să semneze o hîrtie prin care toate bunurile imobile ale acestuia apăreau drept cumpărate de ea, așa după cum toate celelalte valori care se aflau în posesia lui treceau pe

numele ei. Bietul Juan nu mai figura decît ca un administrator și împuternicit al ei. Și toate acestea, vicleana femeie izbutise să le țină tănuite. De asemenea, Raquel mai cunoștea ca nimeni altcineva starea în care se găsea averea familiei Lapeira.

RAQUEL — Uite ce e, Juan, curînd, poate chiar înainte de căsătorie, sau în orice caz puțin după aceea, mica avere a părinților Bertei, cea a viitoarei tale soții... soție, eh ? nu spun femeie, ci soție... ! averea viitoarei tale soții va fi a mea... adică a noastră...

DON JUAN — A noastră ?

RAQUEL — Da, a copilului pe care-l vom avea, dacă soția ta o fi să ni-l dăruiască... Iar dacă nu...

DON JUAN — Ai să mă omori, Quelina !...

RAQUEL — Taci, puișorule ! Am și pus gheara pe averea lor ! Am să cumpăr titluri și ipoteci... Oh, da ; la urma urmei, Rapuel e o ființă de treabă, o doamnă în adevăratul înțeles al cuvîntului, și ea n-a făcut altceva decît să salveze pe cel care va fi soțul fiicei noastre, precum și salvatorul situației noastre, și sprijinul bătrînețelor noastre ! Și așa o să și fie, fără doar și poate ! De ce nu ?

DON JUAN — Raquel ! Raquel !

RAQUEL — Nu mai geme așa, Juan, de parc-ai fi un vițel dus la tăiere...

DON JUAN — Așa și este...

RAQUEL — Nu, nu este așa ! Eu am să fac din tine un bărbat ; eu am să te fac tată !

DON JUAN — Tu ?

RAQUEL — Da, eu, Juan ; eu, Raquel !

Juan își trăia agonia.

DON JUAN — Dar spune-mi, Quelina, spune-mi, și-i plîngea glasul, de ce te-ai îndrăgostit de mine ? De ce m-ai prins în tentaculele tale ? De ce mi-ai sorbit măduva voinței ? De ce m-ai făcut să ajung ca o paiată ? De ce nu m-ai lăsat să-mi duc viața așa cum mi-o duceam ?

RAQUEL — Acum ai fi fost, nu numai ruinat, dar și mort, de mizerie și de lîncezeală.

DON JUAN — Mai bine, Raquel, mai bine ! Mort, da ; mort de mizerie și de lîncezeală. Oare asta nu-i tot o mizerie ? Îmi mai aparțin eu oare ? Mai sînt oare eu însumi ? De ce mi-ai furat trupul și sufletul ?

Pe bietul don Juan îl înăbușeau hohotele de plîns.

Ca și altădată, Raquel îl luă și îl așeză matern pe genunchii ei, îl îmbrățișă, îl strînse la pieptul ei steril, la sînii ei umflați de sînge roșu, care nicio dată nu izbutise să se prefacă în lapte alb, și, lăsîndu-și capul pe capul bărbatului, înăbușîndu-i auzul cu părul ei lung și răvășit, plînsese, cu sughituri, aplecată peste el. Și-i spunea :

RAQUEL — Copilul meu, copilul meu, copilul meu... ! Nu eu te-am furat. Tu mi-ai furat sufletul, tu, tu. Și mi-ai furat trupul... copilul meu... copilul meu... ! Te-am văzut rătăcit, pierdut, pierdut... Te-am văzut cum căutai ceea ce nu-i de găsit... Iar eu căutam un copil, un copil al meu... Și-am crezut că am să-l găsesc în tine. Am crezut mereu că-mi vei dăruia copilul de dorul căruia mă sting... Și acuma, vreau ca în sfîrșit să mi-l dăruiești...

DON JUAN — Dar, Quelina, nu va fi al tău...

RAQUEL — Ba da, va fi al meu, al meu, al meu... Așa cum ești tu... Nu sînt eu femeia ta ?

DON JUAN — Da, ești femeia mea...

RAQUEL — Iar ea va fi soția ta. Soția ! Așa spun și cizmarii : „Soția mea !” Eu însă voi fi mama ta și mama copilului vostru... a copilului meu...

DON JUAN — Și dacă n-o să-l avem ?

RAQUEL — Taci, Juan, taci ! De ce să nu-l aveți ? Dacă n-o să poată... ? Sînt în stare să...

DON JUAN — Taci, Raquel, ai un glas care mă înfricoșează.

RAQUEL — Da, sînt în stare să te însor îndată cu alta !

DON JUAN — Și dacă ar fi din vina mea ?...

Raquel îl îmbrînci de lîngă ea, se ridică în picioare, ca rănită, și se uită la el străpungîndu-l cu privirea ; dar odată trecută lovitura sabiei de gheață din pieptul ei, își deschise brațele spre omul ei, strigîndu-i :

RAQUEL — Nû, vino ; vino, Juan, vino ! Copilul meu ! Copilul meu ! De ce să doresc alt copil decît pe tine ? Nu ești tu copilul meu ?

Și trebui să-l culce, cuprins de fierbințeală și leșin.

V

Nu, Raquel nu consimți să ia parte la nuntă, așa cum doriseră Berta și părinții ei, dar nici nu trebui să se prefacă bolnavă, pentru că era într-adevăr bolnavă.

RAQUEL — Juan, n-am crezut că vor ajunge pînă aici. Știam cît sînt de îngîmfați și fata și părinții ei ; dar nu-i credeam în stare să înfrunte astfel conveniențele sociale. E adevărat că legătura noastră n-a fost niciodată scandaloasă, doar nu ne-am afișat niciodată în public, așa, ca să sfidăm ; totuși, ne cunoaște prea bine întreg orașul. Și dacă s-au încăpățînat să insiste ca tu să mă inviți la nuntă, n-au dorit altceva decît ca triumful fiicei lor să fie și mai evident. Imbecilii ! Și ea ? Soția ta ?

DON JUAN — Pentru Dumnezeu, Raquel, gîndește-te că...

RAQUEL — Cum e ? Cum te simți cu ea ? Cum sînt dezmierdările ei ? Ai deprins-o cu ceva din cîte ai învățat de la celelalte femei ? Pentru că din ceea ce știi de la mine n-ai s-o poți învăța nimic. Cum e soția ta ? Tu... tu nu ești al ei...

DON JUAN — Nu, și nici al meu...

RAQUEL — Tu ești al meu, al meu, al meu, băiețelule, al meu... Și acuma știi ce obligații aveți. Ai grijă să procedezi cu judecată. Și să vii cît poți mai puțin în casa asta a noastră.

DON JUAN — Dar, Raquel...

RAQUEL — Las-o în pace pe Raquel. Acuma trebuie să te consacri soției tale. Ai grijă de ea !

DON JUAN — Dar tocmai ea mă sfătuiește să vin aici din cînd în cînd...

RAQUEL — Știam eu ! Neroada ! Și vrea să mă și imite, așa-i ?

DON JUAN — Da, te imită în tot ce poate ; în felul de a se îmbrăca, de a merge, de a se purta...

RAQUEL — Da ; cînd ați venit să mă vedeți prima oară, cu ocazia acelei vizite aproape ceremonioase, am observat că mă studia...

DON JUAN — Și spune că trebuie să devenim mai intimi, deoarece locuim atît de aproape, sîntem ca și vecini...

RAQUEL — E tactica ei, ca să mă înlocuiască. Vrea să ne vezi cît mai des una lîngă cealaltă, să ne compari...

DON JUAN — Eu cred altceva...

RAQUEL — Ce ?

DON JUAN — Că e fermecată de tine, că o subjugi...

Raquele își înclină capul spre pămînt, făcîndu-se deodată nespus de palidă, și-și duse mîinile la piept, unde simțea o împunsătură care îi tăia răsufierea. Și spuse :

RAQUEL — Important este ca toate acestea să rodească...

Cînd Juan se apropie de ea în așteptarea sărutului de despărțire — sărut umed și lung, alteori dat cu toată gura — văduva îl izgoni :

RAQUEL — Nu, acum nu ! Nu vreau nici să i-l duci ei și nu vreau nici să i-l răpesc.

DON JUAN — Ești geloasă ?

RAQUEL — Geloasă ? Prostule ! Crezi oare, băiețelule, că aș putea fi geloasă pe soția ta... ? Pe o soție ? Cine ! Eu, femeia ta ? ...Așa cum ți-am spus... pentru a da binecuvîntarea celor uniți, și pentru ca ei să dăruiască prunci cerului. Cerului și mie !

DON JUAN — Tu ești cerul meu !

RAQUEL — Alteori spui că sînt infernul tău...

DON JUAN — E adevărat.

RAQUEL — Dar vino, vino aici, copilul meu, vino...

Îi prinse capul între mîini și îl sărută pe frunte, o sărutare uscată și dogoritoare, apoi la despărțire îi spuse :

RAQUEL — Acuma du-te și împlinește-ți cum se cuvine datoria față de ea. Și împliniți-vă amîndoi, cum se cuvine, datoria față de mine. Dacă nu, știi prea bine, sînt în stare să...

VI

Și era adevărat că Berta o studia pe Raquel pentru a învăța cum să-l cîștige pe soțul ei, și, în același timp, cum să se cîștige pe sine, cum să devină ea însăși, să fie femeie. Astfel se lăsa absorbită de către stăpîna lui Juan și se descoperea încetul cu încetul pe sine, prin mijlocirea celeilalte. Dar veni în sfîrșit o zi cînd nu mai putu să reziste și, cum se nimeri ca tocmai atunci ele două, Raquel și Berta, să-l fi trimis pe Juan al lor la vînătoare cu niște prieteni, soția se duse s-o vadă pe văduvă.

BERTA — Poate că vă surprinde să mă vedeți venind aici, așa, singură...

RAQUEL — Nu, nu mă surprinde... Ba chiar așteptam vizita dumitale.

BERTA — O așteptați ?

RAQUEL — O așteptam, da. La urma urmelor, cred că am făcut cîte ceva pentru soțul dumitale, pentru bunul nostru Juan, și poate că această căsătorie...

BERTA — Da, știu că dacă dumneavoastră, cu prietenia pe care i-ați arătat-o, nu l-ați fi scăpat de femei...

RAQUEL — Eh, de femei...

BERTA — Și am știut să apreciez de asemeni generozitatea dumneavoastră...

RAQUEL — Generozitate? De ce? Ah, da, înțeleg! Ei bine, nu, nu! Cum era să-i leg soarta de a mea? Pentru că el, într-adevăr, a vrut să se însoare cu mine...

BERTA — Îmi închipuiam...

RAQUEL — E drept că ne lipsea doar aprobarea și binecuvîntarea preotului, dar chiar de ne-am fi căsătorit primind această binecuvîntare, preotul tot nu ne-ar fi putut ajuta să dăruim prunci cerului... De ce roșești, Berta? N-ai venit oare ca să vorbim cu inima deschisă, pusă în palmă...?

BERTA — Ba da, ba da, Raquel, ba da; mai vorbește-mi așa!

RAQUEL — Nu-l puteam sacrifica egoismului meu. Ceea ce eu nu am izbutit, să izbutească el!

BERTA — Oh, mulțumesc, mulțumesc!

RAQUEL — Mulțumesc? N-ai de ce-mi mulțumi! Am făcut asta pentru el!

BERTA — Atunci, mulțumesc că ai făcut-o pentru el!...

RAQUEL — Ah!

BERTA — Te surprinde?

RAQUEL — Nu, nu mă surprinde; dar cu timpul ai să înveți și dumneata...

BERTA — Ce? Să mă prefac?

RAQUEL — Nu; să fii sinceră!

BERTA — Crezi că nu sînt ?

RAQUEL — Există prefăcătorii foarte sincere. Iar căsătoria este o școală unde le poți învăța.

BERTA — Și cum de știi ?

RAQUEL — Am fost măritată !

BERTA — Ah, da, așa-i ; ești văduvă !

RAQUEL — Văduvă... văduvă... Așa am fost întotdeauna. Cred că m-am născut văduvă... Soțul meu cel adevărat a murit înainte ca eu să mă fi născut... Dar să lăsăm nebuniile și să nu mai batem cîmpii. Cum o duci cu Juan ?

BERTA — Bărbații...

RAQUEL — Nu bărbații, ci bărbatul ! Cînd mi-ai spus că eu l-am scăpat pe Juan al nostru de femei, am dat din umeri. Dar acum îți spun, Berta, că trebuie să ai grijă de bărbat, de bărbatul dumitale. Și să cauți în el bărbatul...

BERTA — Încerc ; dar...

RAQUEL — Dar, ce ?

BERTA — Nu-i găsesc voința...

RAQUEL — Și ai venit poate s-o cauți aici ?

BERTA — Oh, nu, nu ! Dar...

RAQUEL — Cu atîția „dar” n-ai să ajungi nicăieri...

BERTA — Și unde trebuie să ajung ?

RAQUEL — Unde ? Vrei să-ți spun eu unde ?

Nespus de palidă, Berta șovăi, în timp ce ochii Raquelei, ca de oțel, săgetau tăcerea. Sfîrșită, spuse :

BERTA — Da. Unde ?

RAQUEL — Să fii mamă ! Aceasta este obligația dumitale. Dacă n-am putut să fiu eu, fii dumneata !

Se aşternu altă tăcere, grea, pe care o rupse Berta, exclamînd :

BERTA — Şi am să fiu !

RAQUEL — Mulţumesc lui Dumnezeu ! Te-am întrebat dacă n-ai venit aici să cauţi voinţa lui Juan ! Păi voinţa lui Juan, voinţa bărbatului nostru, aceasta este, să fie tată !

BERTA — Voinţa lui ?

RAQUEL — Da, a lui ! A lui, pentru că este a mea !

BERTA — Acum, mai mult ca niciodată, îţi admir generozitatea.

RAQUEL — Generozitatea ? Nu, nu... dar să contaţi amîndoi întotdeauna pe prietenia mea de neclintit, care într-o zi s-ar putea să vă fie de folos...

BERTA — Nu mă îndoiesc...

Iar la despărţire, însoţind-o pe Berta pînă la uşă, Raquel îi spuse :

RAQUEL — Ah, anunţă-i pe părinţii dumitale că trebuie să vin să stau de vorbă cu ei.

BERTA — Cu părinţii mei ?

RAQUEL — Da, despre afaceri... Ca să mă consolez de văduvia mea, mă ocup cu unele negoţuri, cu proiecte financiare...

Şi după ce închise uşa în urma Bertei, Raquel murmură : „Biată soţie !”

VII

Cînd, în sfîrşit, într-o dimineaţă de toamnă, Berta îl înştiinţă pe soţul ei că va fi tată, Juan simţi pe carnea sufletului său torturat dureroasa rosătură a celor două lanţuri care-l ţineau prizo-

nier. Și începu să-și dea seama cum îl apasă voința sa ucisă. Sosea clipa marii bătălii. Va fi într-adevăr al lui acel copil ? Va fi el tată ? Ce înseamnă să fii tată ?

În ceea ce o privea, Berta se simțea ca dusă pe altă lume. O învinsese pe Raquel ! Dar simțea în același timp că victoria ei însemna și o înfrângere. Își amintea cuvintele văduvei și privirea ei de sfînx atunci cînd le pronunțase.

Cînd Juan îi aduse vestea cea bună, Raquel deveni foarte palidă și i se tăie răsuflarea ; apoi se aprinse la față, o auzi cum gîfîia, îi apărură broboane de sudoare, trebui să se așeze, iar la urmă șopti cu o voce ca din vis :

RAQUEL — În sfîrșit ești al meu, Juan !

Și-l luă, și-l strînse la trupul ei, palpitînd frenetic, și-l sărută pe ochi și pe gură și apoi, cu obrazul lui în palme, îl îndepărtă puțin și-l privi în ochi, ogîndindu-se mică, în ochii lui, pe urmă începu din nou să-l sărute. Își privea însetată propria-i imagine, nemișcată, în ochii lui, pe urmă, ca nebună, îngăima cu glas răgușit : „Lasă-mă să mă sărut !” și-i acoperea pleoapele cu sărutări. Iar Juan simțea că înnebunește.

RAQUEL — Acum, acum poți veni mai des ca înainte... Acum nu mai ai atîta nevoie de ea...

DON JUAN — În schimb, acum vrea ea să stau mai mult alături de ea...

RAQUEL — Se poate... Da, da, acum copilul se plămădește încetul cu încetul... E adevărat... Trebuie să-l înconjuri cu dragoste, sărăcuțul... Dar curînd o să se plictisească ea de tine... ai s-o stînjenești...

Așa se și întîmplă. În primele luni, Berta voia ca el să fie lîngă ea și s-o răsfețe. Orele cînd n-avea nimic de făcut și le petrecea cu mîna pe mîna lui Juan al ei, privindu-l în ochi. Și fără vrerea ei îi vorbea despre Raquel.

BERTA — Ce spune ea despre întîmplarea asta ?

DON JUAN — A fost nespus de veselă cînd a aflat...

BERTA — Crezi ?

DON JUAN — Cum să nu cred !

BERTA — Eu nu ! Femeia asta e un demon...
Un demon care te-a subjugat.

DON JUAN — Și pe tine, nu ?

BERTA — Ce licoare ți-a dat, Juan ?

DON JUAN — Iar începi...

BERTA — Dar acum ai să fii al meu, numai al meu...

„Al meu, al meu — gîndi Juan. Așa spun amîndouă !”

BERTA — Trebuie să ne ducem s-o vedem !

DON JUAN — Acum ?

BERTA — Acum, da, acum. De ce nu ?

DON JUAN — S-o vedem sau să te vadă ?

BERTA — S-o văd că mă vede ! Să văd cum mă vede !

Și Berta făcea în așa fel ca Juan al ei s-o scoată la plimbare, și atunci mergea atîrnată de brațul lui, stîrnind privirile oamenilor. Dar cîteva luni mai tîrziu, cînd începu să se îngreuneze în mișcări, se întîmplă ceea ce prevăzuse Raquel ; prezența soțului ei îi făcea silă și astfel ea căuta singurătatea. Începură zilele grețurilor, a vărsăturilor și a descurajărilor ; uneori îi spunea lui

Juan al ei : „Ce faci, omule, ce cauți aici ? Haide, du-te să te plimbi și lasă-mă în pace !... Ce păcat că nu treceți și voi, bărbații, prin încercările astea...! Pleacă de aici, omule ; mă ametești... De ce nu stai locului ? Lasă odată scaunul în pace ! Și nu mă mai sîcîi, nu, nu ! Du-te ! Du-te, du-te și întoarce-te cît mai tîrziu, după ce mă culc ! Hai, du-te, du-te s-o vezi și comentează cu ea chinurile prin care trec... Știu prea bine, știu că ai dorit să te însori cu ea, și știu și de ce nu te-avrut ea de soț...”

DON JUAN — Cîte mai spui și tu, Berta...

BERTA — Păi chiar ea mi-a spus-o, chiar ea, care nu-i decît o femeie, o femeie ca mine...

DON JUAN — Ca tine... nu !

BERTA — Nu, ca mine, nu ! Ea nu a trecut prin ceea ce trec eu... Iar bărbații, sînteți toți niște porci... Haide, du-te, du-te la ea... Du-te să-ți vezi văduva...

Iar cînd Juan pleca de acasă și se ducea la Raquel și-i povestea toate cele spuse de nevas-tă-sa, văduva aproape că înnebunea de plăcere. Și iar îl săruta pe ochi. Și-l oprea la ea. Uneori îl oprea toată noaptea, iar în zori, cînd îi deschidea ușa, ca el să se strecoare afară, îi spunea, după un ultim sărut : „Acum că nu te așteaptă, du-te, du-te și consoleaz-o cu vorbe potrivite. Și spune-i că n-o uit și că aștept...”

VIII

Juan se plimba prin cameră ca ieșit din minți. Simțea în cap și în inimă apăsarea zădărniceii. Gemetele și văicărelile Bertei ajungeau la el ca

de pe altă lume. Nici nu-l vedea pe domnul Lapeira, socru-său, care, așezat într-un colț întunecos, își aștepta nepotul. Și cum bietul Juan credea că totul este un vis, nu-l surprinse de loc să vadă cum se deschide ușa și cum intră... Raquel !

— Dumneavoastră ? exclamă don Pedro ridicându-se în picioare.

RAQUEL — Eu, da, eu ! Am venit să văd dacă pot să fiu de vreun folos...

DON PEDRO — Dumneavoastră, dumneavoastră ! Să fiți de vreun folos ? Într-o asemenea împrejurare ?

RAQUEL — Da, poate e nevoie să caut ceva, sau pe cineva... Nu poți să știi... Nu uitați, don Pedro, că sînt văduvă...

DON PEDRO — Văduvă, da ; dar...

RAQUEL — Nu există nici un dar ! Sînt aici !

DON PEDRO — Bine ; mă duc să-i spun nevastă-mi...

Pe urmă se auzi conversația dintre Raquel și doña Marta.

DOÑA MARTA — Dar, pentru numele lui Dumnezeu, doamnă...

RAQUEL — Ce, nu sînt o bună prietenă a casei ?

DOÑA MARTA — Da, da ; dar să nu afle... să nu vă audă...

RAQUEL — Și dacă mă aude, ce ?

DOÑA MARTA — Pentru numele lui Dumnezeu, doamnă, vorbiți mai încet... să nu vă audă... mai încet...

În clipa aceea izbucni un țipăt sfișietor. Doña Marta alergă lîngă fiica ei, iar Raquel rămase as-

cultînd tăcerea care urmă tipătului. Apoi se așeză. Iar mai pe urmă, simțîndu-l pe Juan cum trece pe lîngă ea, îl opri apucîndu-l de braț și-l întrebă, fremătînd toată : „ce este ?”

DON JUAN — Fetiță...

RAQUEL — Se va numi Raquel !

Și văduva se făcu nevăzută.

IX

În timpul convorbirii dintre Juan și socrii săi, bunicii noului pui de femeie care sosise pe lume, el rămase surprins că atunci cînd, plin de temeri, cu ochii văduvei în spate, sfredelindu-i inima, strecură ideea ca fiica lui să se numească Raquel, doamna și domnul Lapeira nu se împotriviră de loc. Păreau copleșiți. Ce se petrecuse oare ?

DOÑA MARTA — Da, da, îi datorăm atîta acestei doamne, atîtea... Și, de fapt, pentru tine a fost ca o mamă...

DON JUAN — Da, e adevărat...

DOÑA MARTA — Ba mai mult, cred că trebuie s-o rugăm să fie nașa fetei.

DON PEDRO — Cu atît mai mult, cu cît așa o să împiedicăm odioasele bîrfeli ale oamenilor...

DON JUAN — Au spus atîtea...

DON PEDRO — Nu ; trebuie să înfruntăm bîrfeala publică. Și cu atît mai mult cu cît e absurdă. Sau poate că așa n-ai să poți ieși pe stradă cu capul sus ?

DON JUAN — Ba da !

DON PEDRO — Fiecare să fie mulțumit cu propria lui conștiință.

Și don Pedro se uită la nevastă-sa ca unul care a spus o vorbă cu tâlc, care să-l înalțe în ochii celei ce trebuie să-l cunoască cel mai bine.

Dar mai mare fu surpriza, groaza bietului Juan — când auzi că, propunându-i-se toate acestea Bertei, adică ce nume să i se dea fetei și cine să fie nașa, lehuza răspunse cu tristețe: „Făcă-se voia voastră !” Adevărul era că biata de ea, datorită marii pierderi de sînge pe care o suferise, era ca dusă într-o lume de vis, cu capul țiindu-i și văzînd totul ca învăluit în negură.

Curînd după aceea, Raquel, nașa, se instală aproape cu totul în casă și începu să dea ordine în dreapta și în stînga. Tînăra mamă o văzu apropiindu-se de ea, ca o nălucă de pe altă lume. În ochii văduvei strălucea o sclipire nouă. Se aplecă asupra lehuzei și o sărută, cu un sărut care, deși aproape neauzit, umplu cu rumoarea lui întreaga încăpere. În visurile ei neliniștite, Berta se zbătea în agonie. Și auzi glasul văduvei, dîrz și sigur, un glas de stăpînă, spunînd :

RAQUEL — Și acum, Berta, trebuie să căutăm o doică. Fiindcă în starea în care te afli nu mi se pare că ar fi prudent să alăptezi fetița. Viața amîndurora ar putea fi primejduită.

Ochii Bertei se umplură de lacrimi.

RAQUEL — Da, înțeleg, e firesc. Simt ce înseamnă să fii mamă ; dar, mai presus de orice, se cere prudență... Trebuie să te păstrezi pentru alte împrejurări...

BERTA — Dar, Raquel, chiar de-ar fi să moară...

RAQUEL — Cine să moară ? Fetița ? Quelina mea ? Nu, nu...

Și Raquel se duse și luă pruncul și-l înfășă și pe urmă începu să-l sărute cu atîta frenezie, încît tînăra mamă, biata de ea, simțea cum îi pierea inima în piept. Și nemaiputînd îndura coșmarul, gemu :

BERTA — Ajunge, ajunge, Raquel, ajunge. Să nu-i faci rău ! Dacă are nevoie de ceva, sărăcuța, are nevoie de somn... să doarmă...

Atunci Raquel începu să legene în brațele ei pruncușorul, cîntîndu-i cîntece ciudate, într-o limbă neștiută de Berta, nici de ai ei, și nici de Juan. Ce-i cînta ? Și se urzi o tăcere deasă în jurul acelor cîntece de leagăn care păreau să vină dintr-o lume îndepărtată, foarte îndepărtată, pierdută în cețuri de vis. Iar Juan, auzindu-le, simțea cum îl cuprinde nevoia să adoarmă, să se cufunde într-un somn de moarte, și atunci o groază nebună îi năpădea inima golită. Ce erau toate acestea ? Ce însemnau toate acestea ? Și ce însemna viața lui ?

X

Mai tîrziu, cînd Berta începu să se refacă, să se trezească din durerosul vis al nașterii, și cînd se văzu despărțită de fetiță, de Quelina ei, datorită Raquelei, prin doica găsită de văduvă și care nu ieșea din cuvîntul acesteia, neînțelegerile prinseră să iasă la iveală. Văzu în sfîrșit prăpastia care o aștepta să se prăbușească în ea ; văzu în sfîrșit cui și pentru ce fusese jertfită. De fapt,

nu văzu chiar totul, nu putea să vadă totul. Existau în văduva aceea abisuri la care ea, Berta, nu izbutea să ajungă. Nici nu încerca, deoarece, dacă s-ar fi aplecat asupra lor, ar fi cuprins-o amețeala. Și apoi mai erau și cîntecele acelea de leagăn, în limba aceea stranie.

BERTA — Dar ce spune cîntecul acesta ?

RAQUEL — Oh, amintiri din copilărie... !

BERTA — Cum adică ?

RAQUEL — Nu dori să afli mai multe, Berta. Ce rost are ?

Nu ; ea, Berta, nu putea să dorească să știe mai mult ! Știa destule ! O, Doamne, de n-ar fi știut atîtea ! O, Doamne, de nu s-ar fi lăsat ispitită de șarpe să muște din fructul aceluia arbore al științei binelui și al răului ! Iar părinții ei, bunii ei părinți, ai fi zis că sînt alungați din casă. Ca să-și vadă nepoțica trebuiau să aștepte să le-o aducă. Și, cine ? Doica !...

Și atunci Berta simți cum i se aprinde în piept o mistuitoare compasiune pentru bărbatul ei, nefericitul ei Juan. Îl cuprindea cu brațele ei slabe ca pentru a-l apăra de vreun dușman ascuns, de o primejdie îngrozitoare, și, cu capul sprijinit de umărul lui, cuprinsă de sudori și despletită, plîngea, plîngea, în timp ce sînul ei, scuturat de hohote convulsive, zvîcnea la pieptul zbuciumat al sărmanului don Juan. Și o dată, cînd într-o astfel de clipă, soția mamă gema : „Copilul meu ! Copilul meu... ! Copilul meu... !” Berta simți cum i se oprește inima de groază, văzînd adîncă tulburare, tulburarea de moarte care crispă, înălbindu-l, chipul lui Juan al ei.

BERTA — Ce-i cu tine, copilul meu ? Ce ai ?

DON JUAN — Taci, Quelina, taci, că mă ucizi...

BERTA — Dar ești cu mine, Juan, cu mine, Berta ta...

DON JUAN — Nu știu unde mă aflu...

BERTA — Dar ce ai, copilule... ?

DON JUAN — Nu-mi mai spune așa... nu-mi mai spune așa... nu-mi mai spune așa...

Berta ghici toată frământarea bărbatului ei. Și își puse în gând să-l câștige încetul cu încetul, purtându-se cu el ca o mamă cu copilul ei, ca astfel să-l poată izbăvi. Chiar dacă pentru asta ar fi trebuit să-și părăsească în mâini străine fețița. Voia să aibă un bărbat ! Bărbatul ei !

Iar el, bărbatul, Juan, se simțea din zi în zi mai om, om mai mult decît tată. Simțea că pentru Raquel nu fusese altceva decît un instrument, un mijloc. Un mijloc, pentru ce ? Oare pentru a-i satisface o sălbatică foame de maternitate ? Sau mai degrabă o răzbunare ciudată, o răzbunare ca de pe alte tărîmuri ? Acele stranii cîntece de leagăn, într-o limbă neștiută, pe care Raquel le cînta Quelinei, nu fiica ei adoptivă, ci fiica ei adevărată — fiica ei, da, a văduvei — nu povesteau oare despre o răzbunare dulce, despre o răzbunare blîndă și amețitoare ca o licoare veninoasă care te adoarme ? Și cum îl privea acum, Rapuel, pe el, pe Juan al ei ! Și-l căuta mai puțin ca înainte !

Dar atunci cînd îl căuta și se vedeau, era ca la întîlnirile lor de odinioară, numai că acum erau mai sumbre și în același timp mai frenetice.

RAQUEL — Și acum, spuse ea într-o zi, dedică-te mai mult Bertei, soției tale, dăruiește-te ei

mai mult. Trebuie să-i faci un copil, pe care îl merită, fiindcă fetița, Quelina mea, este a mea, a mea, a mea. Și tu știi. Fetița s-a născut datorită mie, mi-o datorez mie însămi. Puțin a lipsit s-o pun pe Berta ta, pe Berta noastră, să nască pe genunchii mei, așa cum ni se povestește în Istoria cea sfântă ! Dăruiește-te acum ei, copilul meu !

DON JUAN — Mă omori, Raquel !

RAQUEL — Uite ce-i, Juan, este a nu știu cîta oară că-mi vii cu acest cîntec, și sînt sigură că uneori i l-ai cîntat și ei, soției tale. Dacă ții neapărat să te omori, omoară-te ; dar să nu ne scoți pe noi vinovate. Și, totuși, cred că trebuie să trăiești ; Berta are încă mare nevoie de tine pe lumea asta.

Și cînd Juan se smuci deodată să se desprindă din brațele puternice ale Raquelei, ea îi spuse, strîngîndu-l mai tare :

RAQUEL — Da, am văzut-o... ; vreau să ne vadă !

Intră Berta.

RAQUEL — Te-am văzut, Berta — și apăsă pe te ; te-am văzut că vii.

Și, petrecîndu-și brațul pe după grumazul lui Juan, se trase puțin în lături, după care vorbi mai departe :

RAQUEL — Dar te înșeli. Mă străduiam să-ți cîștig soțul, să-l cîștig pentru tine. Tocmai îi spuneam să ți se dăruiască, fără rezerve. Ți-l cedez. Și pentru că pe mine m-a făcut în sfîrșit mamă, e rîndul tău, să te faci și pe tine mamă ca să-i poți spune din toată inima : copilul meu ! Dacă nu cumva spunîndu-i așa nu-l ucidem, după vorbele lui. Cunoști, desigur, povestea celor două

mame care s-au înfățișat lui Solomon revendi-
cîndu-și amîndouă același copil. Iată copilul...
don Juan cel de altădată ! Nu vreau să-l tăiem în
două, ar însemna să-l omorîm, cum spune el.
Ia-l cu totul, pe el întreg.

BERTA — Vrei să spui că tu...

RAQUEL — Eu sînt aici mama cea adevărată,
eu !

Atunci Berta, ieșită din minți, îl apucă de braț
pe soțul ei, care nu se împotriva de fel, smul-
gîndu-l astfel de sub jugul Raquelei, și-l împinse
în fața acesteia strigînd :

BERTA — Ei bine, nu ! Mama sînt eu, eu, eu...
Și-l vreau întreg, îl vreau mai întreg decît îl
vrei tu. Ia-l și omoară-l odată. Dar dă-mi fiica,
dă-mi fata înapoi !

RAQUEL — Ce fată ?

BERTA — Pe ... pe ... pe...

Numele îi ardea buzele.

RAQUEL — Pe Quelina mea ? Care este tot-
una cu mine însămi, cu mine... ! Să mă dau pe
mine ? Să ți-o dăruiesc pe Quelina mea, pe Ra-
quel a mea, ca să faci din ea o alta ca tine, altă
Berta Lapeira, alta ca voi, onorabilele soții ? Ah,
am fost și eu soție ; da ; soție ; și eu știu...

BERTA — Și ce vină am eu dacă nici soțul tău,
iar pe urmă nici Juan n-au izbutit să facă din tine
ceea ce el cu mine a izbutit, ceea ce eu am
izbutit să fac cu el ?

RAQUEL — Și tu, Juan, tu, *co-pi-lul meu*, ce
ai de gînd ? Să te împarți, sau să rămîi întreg
soției tale ?

Juan fugi de amîndouă.

Juan fugi de amîndouă, ba mai mult decît atît. Cum se petrecură faptele ? S-a ştiut numai că, plecînd în excursie în munţi, cu maşina, l-au adus acasă muribund şi că a murit acolo fără să-şi mai revină în simţiri. Nici *chauffeur*-ul şi nici prietenul care-l întovărăşise n-au ştiut să dea lămuriri asupra celor întîmplate. Cînd au trecut pe lîngă o rîpă, l-au văzut dispărînd din maşină — nu puteau spune dacă fusese un accident sau dacă se azvîrlise dinadins — l-au văzut rostogolindu-se în prăpastie, iar apoi, cînd l-au luat de acolo, era făcut fărîme. Avea ţeasta crăpată şi tot trupul zdrobit.

Şi ce privire schimbară Raquel şi Berta pe deasupra trupului fără culoare şi liniştit al lui Juan al lor !

BERTA — Acuma situaţia fetei, a fiicei mele, este lămurită !

RAQUEL — Lămurită ? Şi din ce-o să trăiască ? Cine o s-o întreţină ? Cine o să-i facă educaţia ? Şi cum ? Şi chiar tu, din ce-ai să trăieşti ? Şi din ce-o să trăiască părinţii tăi ?

BERTA — Dar averea lui Juan ?

RAQUEL — Juan nu a lăsat nici o avere... ! Tot ceea ce se găseşte aici este al meu ! Şi dacă n-ai ştiut mai înainte, află acum !

BERTA — Hoţoaico ! Hoţoaico ! Hoţoaico !

RAQUEL — Astea-s doar vorbe, şi nu se ştie cine a furat pe cine. Poate că hoţoaica eşti tu... ; hoţoaice sînteţi voi, cele ca tine. Şi nu vreau să faceţi din Quelina mea o hoată ca voi... Iar acum, chibzuieşte totul bine cu părinţii tăi. Chib-

zuieste dacă vrei să trăiești ca niște cerșetori, sau în bună pace cu hoțoaica.

BERTA — În pace ?

RAQUEL — În ochii lumii, în pace !

*

Berta avu îndelungi convorbiri cu părinții ei, doamna și domnul Lapeira, și toți trei, împreună cu un avocat de mare clasă și mare renume, se informară despre testamentul lui don Juan, din care reieșea că el nu mai avea nimic al său ; reieșea că întreaga sa avere se afla în puterea Raquelei, și astfel fură nevoiți să accepte compromisul. Urma ca Raquel să-i întrețină, în schimbul fetei pe care i-o cedau.

Singura consolare era că Berta urma să fie din nou mamă și că Raquel consimțise să treacă un mic capital pe numele viitorului fiu sau viitoare fiice postume a sărmanului don Juan. Dar în ce condiții va crește oare acest copil nefericit ?

RAQUEL — Dacă te remăriți, îi spuse Raquel Bertei, am să-ți fac o zestre. Gîndește-te ! Nu e plăcut să fii văduvă !

MARCHIZUL DE LUMBRÍA

Vasta casă strămoșească a marchizilor de Lumbría, palatul, după cum i se spunea în austerul oraș Lorenza, părea o corabie cu amintiri tăcute, învăluite în mister. Cu toate că era locuită, ferestrele și ușile balcoanelor care dădeau spre lume rămîneau întotdeauna închise. Fațada, în mijlocul căreia te izbea, impunător, blazonul cu armele familiei de Lumbría, dădea spre miazăzi, spre piața cea mare a Catedralei, chiar în fața fabricii, o construcție greoaie și barocă ; și cum soarele o scălda aproape ziua întreagă — iar în Lorenza rar se nimerește cîte o zi înnoirată — toate orbitele ei rămîneau ferecate. Aceasta, deoarece pe excelența-sa, domnul marchiz de Lumbría, don Rodrigo Suárez de Tejada, îl înspăimîntau lumina soarelui și aerul proaspăt. „Praful de pe stradă și soarele, obișnuia el să spună, nu fac decît să ia lustrul mobilelor și să vatăme odăile ; și apoi mai sînt și muștele...” Marchizului îi era o adevărată groază de muște, care puteau să vină de la vreun zdrențăros de

cerșetor, sau poate chiar de la un individ plin de păduchi. Marchizul tremura la gândul că ar putea să ia vreo boală de rînd. Cei din Lorenza și din împrejurimi erau atît de murdari...

Partea din spate a casei strămoșești dădea spre peretele uriaș și abrupt care se înălța deasupra rîului. O pătură de iederă acoperea părți întinse din aceste ziduri. Cu toate că în iederă își găseau adăpost șoareci și alte lighioane, marchizul o respecta. Făcea parte din tradiția familiei. Și acolo, într-un balcon, la umbră, ferit de soare și de muște, obișnuia marchizul să se așeze la lectură, legănat de murmurul rîului, care bolborosea spumegînd în albia lui îngustă, opintindu-se din greu să-și deschidă drum în perețele de stîncă.

Excelența-sa, domnul marchiz de Lumbría locuia aici cu cele două fiice ale sale, Carolina, cea mare, și Luisa, și cu soția lui de-a doua, doña Vicenta, o doamnă cu mintea încețoșată, care, atunci cînd nu dormea, se văicărea de orice, dar mai ales de gălăgie. Pentru că așa cum marchizul se temea de soare, marchiza se temea de zgomot ; în după-amiezele din miezul verii, în timp ce el se ducea să citească în balconul umbros, în mijlocul iederii, în zvonul cîntecului de veacuri al rîului, doamna rămînea în salonul din față, adăpostită într-un jilț vechi, îmbrăcat în satin, neatins niciodată de soare, legănată de tăcerea din piața Catedralei.

Marchizul de Lumbría nu avea descendență masculină : era spinul adînc dureros al vieții sale. De altfel, pentru acest motiv se și însurase, puțin timp după ce rămăsese văduv, cu doña Vicenta,

soția lui de acuma, dar ea se dovedise a fi stearpă.

Viața marchizului se scurgea în monotonie, zilnic aceeași, intrată în obiceiuri și ritualuri, ca bolboroseala rîului din adîncul rîpei, sau ca liturghiile pe care le slujeau canonicii la Catedrală. El își administra pămînturile și imașurile, și le și vizita din cînd în cînd, întotdeauna grăbit, iar seara își juca partida de ombru cu duhovnicul — sfătuitorul intim al familiei — cu un alt preot și cu intendentul proprietății. Aceștia soseau la oră fixă, intrau pe ușa principală pe care trona insigna Sfintei Inimi a lui Iisus cu binecunoscutele cuvinte : „Veni-voi în Spania și fi-voi mai venerat decît oriunde”, se așezau în jurul măsuței — dacă era iarnă sub măsuță dogorea tava cu jeratic — gata pregătite, iar cînd suna de zece se ridicau și plecau, ca împinși de un resort, lăsîndu-și mizele pentru a doua zi. În acest timp marchiza dormita, iar fetele marchizului se îndeletniceau cu lucrul de mîină, sau citeau cărți morale, dacă nu chiar dimpotrivă — obținute pe ascuns — sau, în sfîrșit, se certau între ele.

Carolina și Luisa trebuiau să se certe, și nu de alta, ci numai pentru a omorî lîncezeala care se furișa din salonul închis soarelui și muștelor, întinzîndu-se pînă la zidurile îmbrăcate în iederă. Cea mai mare dintre surori, Carolina, ura soarele, întocmai ca și tatăl ei, și ea era cea care păstra cu strășnicie tradițiile casei, fără a-i scăpa vreuna ; în schimb, Luisei îi plăcea să cînte, să stea la fereastră sau în balcoane, ba chiar să le împodobească cu ghivece cu flori, obicei plebeu, după părerea marchizului. „Nu-ți ajunge

grădina ?" îi spunea el fiicei sale, referindu-se la o grădină care ținea de palat, dar unde rareori cobora vreunul din locatari. Dar ea, Luisa, voia să țină ghivece în balconul dormitorului, care dădea pe o străduță din piața Catedralei, și să le ude, ca astfel să-și poată arunca privirea afară, să vadă cine trece. „Ce vulgar, să pîndești ceea ce nu ne privește !...” spunea tatăl ; iar sora cea mare, Carolina, adăuga : „Nu să pîndești, ci să ieși la vînătoare !” Și de aici se isca cearta.

Și iată că ieșitul pe balconul dormitorului și udatul florilor din ghivece dădură roade. Tristán Ibáñez del Gamonal, el însuși de viță aleasă, ba chiar dintr-una din familiile cu cele mai vechi tradiții ale orașului Lorenza, își opri ochii pe cea de a doua fiică a marchizului de Lumbría, pe care o văzuse zîmbind, cu ochi de violete și gura ca o floare de mușcată, printre florile balconului. Și se întîmplă că într-o zi, trecînd Tristán pe străduță, curse pe el apă din ghivecele udate prea din belșug de către Luisa ; și cînd o auzi strigînd : „Oh, iartă-mă, Tristán !” simți ca și cum l-ar fi chemat în ajutor glasul plin de durere al unei prințese zăvorîte într-un castel vrăjit.

— Cu așa ceva nu te joci, fata mea ! îi vorbi Luisei tatăl ei. Trebuie procedat cu toată seriozitatea. Fără copilării !

— Ce vrei să spui cu asta, tată ? exclamă fata.

— O să afli de la Carolina.

Luisa rămase cu ochii la sora mai mare, iar aceasta glăsui :

— Nu mi se pare potrivit, dragă soră, ca noi, fiicele marchizului de Lumbría, să ne dăm în

spectacol, schimbînd vorbe dulci din balcon, ca lucrătoarele. Pentru asta erau florile ?

— Tînărul trebuie să ceară îngăduința de a veni în vizită, hotărî tatăl ; și avînd în vedere că eu, unul, n-am nimic împotriva, totul se poate aranja. Tu ce crezi, Carolina ?

— Eu, răspunse sora mai mare, nu mă opun nici eu.

Și astfel Tristán își făcu intrarea în casă, ca pretendent oficial la mîna Luisei. Cît despre doamna marchiză, abia tîrziu înțelese ce se în-tîmplă.

Și în timp ce se desfășura partida de cărți, doamna marchiză moțăia într-un colț al salonului, iar lîngă ea, Carolina și Luisa tricotau, sau lucrau dantele, șușotind cu Tristán ; aveau grija ca tînărul să nu rămînă niciodată singur cu Luisa, ci întotdeauna cu amîndouă surorile. În această privință, tatăl era foarte prevăzător. În schimb, nu se opunea ca, uneori, Carolina să-l primească singură pe cel ce avea să devină cumnatul ei, socotind că astfel putea să-l inițieze mai bine în tradițiile și obiceiurile casei.

Oaspeții la jocul de cărți, apoi servitorimea casei celei strămoșești, ba chiar și lumea din oraș — intrigată de misterul vastei locuințe — băgară de seamă că puțin timp după ce Tristán fusese primit aici ca logodnic al celei de a doua fete a marchizului, spațiul spiritual al hieraticei familii devenise parcă și mai închis, și mai întunecat. Posomorala marchizului se adîncise, doamna

marchiză se plîngea mai mult ca niciodată de zgomot, cu toate că zgomotul era mai redus ca oricînd. Pentru că, deşi vrajba şi certurile dintre surori erau mai mari şi mai înverşunate ca înainte, acum se duceau pe tăcute. Cînd, dînd nas în nas pe vreun coridor una o insulta pe cealaltă sau chiar o ciupea, totul se petrecea ca într-un susur, fiindcă îşi înăbuşeau ţipetele. O singură dată, Mariana, servitoarea cea bătrînă, o auzise pe Luisa răcnind : „O să afle tot oraşul, da, o să afle oraşul întreg ! Am să ies pe balcon în piaţa Catedralei şi am să strig în gura mare să afle toată lumea !” „Taci !” gemuse vocea marchizului. Şi urmasă o expresie cumplită, atît de surprinzătoare în casa aceea, încît Mariana fugise îngrozită de la uşa unde trăgea cu urechea.

Cîteva zile mai tîrziu, marchizul plecă din oraş, luînd-o cu sine pe fiica mai mare, Carolina. După plecarea lor, Tristán nu se mai arătă pe acolo. După un timp, marchizul se întoarce singur ; într-o seară, se simţi dator să dea o explicaţie partenerilor săi la jocul de cărţi :

— Sărmana, stă rău cu sănătatea, spuse, privindu-l ţintă pe duhovnic ; de vină sînt nervii, asta o duce la certuri nesfîrşite, lipsite bineînţeles de importanţă, cu sora ei, pe care, altminteri, o adoră, aşa că am dus-o să se refacă.

Nimeni nu-i răspunse nimic.

Puţine zile mai tîrziu, în familie, foarte în familie, avu loc căsătoria lui Tristán Ibáñez de Gamonal cu cea de a doua fiică a excelenţei-sale, domnul marchiz de Lumbría. Din afara casei nu luă parte decît mama logodnicului şi partenerii la jocul de cărţi.

Tristán se mută la socrul său, și spațiul spiritual al casei strămoșești deveni încă și mai închis, și mai întunecat. Pe balconul de la dormitorul tinerei mirese florile se veștejiră, fiind lăsate în părăsire ; doamna marchiză dormea și mai mult ca înainte, iar domnul marchiz rătăcea ca un spectru, taciturn, cu ochii în pământ, prin salonul ferit de lumina soarelui. Simțea că i se duce viața și se agăța de ea. Renunță la jocul de cărți, ceea ce semăna cu o despărțire a lui de lume, dacă trăise vreodată în lume.

— Nu-mi mai e capul la joc, îi mărturisi confidentului său, duhovnicul ; gândurile îmi fug tot timpul aiurea. De altfel, ombrul nici nu mă mai distrează ; nu-mi rămîne decît să mă pregătesc să mor cum se cuvine.

Într-o zi avu un atac de paralizie. Abia de-și mai amintea cîte ceva. Dar cînd începu să-și revină, se agăța de viață — cu o înverșunare parcă și mai deznădăjduită.

— Nu, nu pot să mor pînă nu se lămuresc lucrurile.

Și o întreba temător pe fiica lui, care-i aducea mîncarea la pat :

— Ce se aude ? Cît mai este ?

— Nu mult, tată.

— N-am să mă duc, nu trebuie să plec, pînă nu-l primesc pe noul marchiz ; pentru că trebuie să fie băiat, un băiat ! Aici e nevoie de un bărbat, și dacă n-a fost un Suárez de Tejada, să fie un Rodrigo și un marchiz de Lumbría...

— Asta nu depinde de mine, tată...

— Atît ar mai lipsi, fata mea, și-i tremura glasul cînd vorbea astfel, ca după ce ni l-ai vîrît în

casă pe acest... nesăbuit, să nu ne dăruiască un marchiz... Aș fi în stare să...

Sărmana Luisa începea să plîngă. Iar Tristán părea un inculpat și un servitor în același timp.

Nervozitatea bietului marchiz atinse culmea cînd află că fiica lui se apropie de termen. Febra așteptării îl făcea să tremure din toată ființa. „Mi-a dat mai multă bătaie de cap decît lehuza”, spuse mai tîrziu medicul.

— Cînd o naște Luisa, îl preveni marchizul pe ginerele său, dacă e băiat, dacă e marchiz, adu-mi-l îndată, să-l văd, ca să pot muri liniștit ; să mi-l aduci chiar tu !

Auzind strigătul acela, marchizul se ridică în capul oaselor și rămase așa privind spre ușa camerei, la pîndă. Puțin mai tîrziu intră Tristán, răvășit, cu copilul ascuns în scutece.

— Marchiz ? strigă bătrînul.

— Da !

Atunci își urni trupul în față ca să-l cerceteze pe noul-născut, îl sărută fără vlagă, o sărutare de moarte, și, fără să-i arunce măcar o privire gine-relui, căzu greoi pe pernă, în nesimțire. Muri după două zile, fără să-și mai revină.

Blazonul de pe fațada casei strămoșești fu îm-brăcat în doliu, cu o pînză neagră, și negrul pîn-zei începu îndată să se ofilească sub soarele care îl lovea din plin aproape toată ziua. Și parcă asupra întregii case — unde copilul nu adusese nici o bucurie — coborî un aer de doliu.

Pe biata Luisa, mama, nașterea o adusese la capătul puterilor. La început se înverșunase să alăpteze pruncul, dar fusese nevoită să renunțe.

— Sîn mercenar... sîn mercenar... suspina. Acuma, Tristán, trebuie să-l creștem pe marchiz ! îi tot spunea bărbatului.

Tristán căzuse pradă unei tristeți nelămurite și se simțea îmbătrânind. „Sînt ca o dependență a casei, aproape ca o mobilă”, se gîndea el. Obişnuia să privească din străduță la balconul camerei care altădată fusese dormitorul Luisei ; acum, pe balcon nu mai erau ghivece cu flori.

O dată se încumetă să-i spună soției sale :

— Luisa, ce-ar fi să punem iarăși flori în balconul tău... ?

— Aici n-are ce căuta altă floare decît marchizul, îi răspunse ea.

Bietul om suferea că fiului său nu i se spunea altfel decît marchizul. Își luase obiceiul să fugă de acasă, refugiindu-se în Catedrală. Adeseori ieșea și pleca fără să spună unde. Și, ceea ce îl irita cel mai tare, soția lui nici nu încerca să afle încotro pleacă.

Luisa simțea că o să moară, simțea că viața i se topește picătură cu picătură.

— Viața mi se scurge ca un firisor de apă, spunea ea ; simt că mi se subțiază sîngele ; îmi huruie capul și mai trăiesc numai fiindcă mor foarte încet... Dacă îmi pare rău de ceva, îmi pare rău de el, de micuțul meu marchiz, doar de el... Ce viață tristă în casa asta fără soare !... Crezusem că tu, Tristán, ai să-mi aduci soarele și libertatea, dar nu, nu mi l-ai adus decît pe micuțul marchiz... Dă-mi-l !

Și, irosindu-și ultima vlagă, acoperea pruncul cu sărutări tremurătoare și febrile. Deși își vorbeau, între soț și soție se așeza o perdea de tă-

cere înghețată. Fiindcă nu-și spuneau nimic din ceea ce le chinuia cel mai rău mintea și sufletul.

Cînd Luisa simți că firișorul vieții este gata să se rupă, puse mîna ei rece pe fruntea copilului, fruntea lui Rodriguín, și i se adresă tatălui :

— Să ai grijă de marchiz. Sacrifică-te pentru el ! Ah, iar ei, să-i spui că am iertat-o !

— Dar pe mine ? gemu Tristán.

— Pe tine ? Tu n-ai pentru ce să fii iertat !

Aceste cuvinte căzură ca o sentință distrugătoare asupra bietului om. Și, puțin timp după ce le auzi, rămase văduv.

Văduv, tînăr, stăpîn al unei averi însemnate, averea fiului său, marchizul, și prizonier în casa aceea imensă și lugubră, închisă soarelui, cu amintiri care, deși aveau foarte puțini ani, i se păreau de pe acum nespuse de vechi... Își petrecea orele goale pe un balcon din spatele casei, în mijlocul iederii, ascultînd tumultul rîului. Apoi, se reluară partidele de ombru. Petrecea mult timp închis cu duhovnicul, să revizuiască, după cum se spunea, hîrutiile răposatului marchiz și să-i pună la punct dispozițiile testamentare.

Dar ceea ce într-o bună zi dădu de vorbit întregului oraș Lorenza fu faptul că, după ce lipsi cîteva zile, Tristán se întoarse în casa strămoșească împreună cu Carolina, cumnata, devenită acum noua lui soție. Păi nu se spusese că intrase la mînăstire ? Unde și cum trăise timp de patru ani ?

Carolina se întoarse plină de aroganță, în privire cu un fel de sfidare insolită. Primul lucru pe

care îl făcu la întoarcere fu să ordone scoaterea pînzei de doliu care acoperea blazonul familiei.

— Să-l bată soarele, strigă ea, să-l bată soarele, ba aş porunci să-l mînjească cu miere ca să-l umple muştele.

Apoi dădu ordin să se stîrpească iedera.

— Carolina, o implora Tristán, lasă în pace trecutul.

În noua sa mamă, copilul, micuţul marchiz, simţi îndată duşmanul. Cu toate rugăminţile tatălui său, nu putu să-i spună mamă ; întotdeauna îi spunea mătuşă.

— Dar de unde a aflat că-i sînt mătuşă ? Întrebă ea. Oare de la Mariana ?

— Nu ştiu, nu ştiu, răspundea Tristán ; aici, fără să-ţi dai seama, totul se află.

— Totul ?

— Da, totul ; casa asta pare că divulgă totul...

— Atunci să tăcem noi.

Înlăuntrul casei strămoşeşti, viaţa părea să capete o intensitate concentrată şi necruţătoare. Cei doi soţi ieşeau foarte puţin din camera lor, unde Carolina îl reţinea pe Tristán. În acest timp, micuţul marchiz rămînea la cheremul slugilor, al unui preceptor care venea zilnic să-l înveţe alfabetul, şi al duhovnicului, care se îngrijea de educaţia lui religioasă.

Se reluară încă o dată partidele de ombru ; Carolina urmărea jocul, aşezată lîngă bărbatul ei, avînd grijă să-l ghideze. Toţi observau că nu urmărea altceva decît să caute prilejul de a-şi pune mîna pe mîna bărbatului şi că tot timpul stătea rezemată de braţul lui. Iar cînd ceasul era gata să bată de zece, îi spunea :

— Tristán, e timpul !

Din casă el nu ieșea decît însoțit de Carolina, care se atîrna de brațul lui, măturînd strada cu privirea-i sfidătoare.

Sarcina Carolinei fu foarte grea ; ai fi spus că nu-l dorește pe cel ce avea să vină. După ce născu, nici nu vru să vadă copilul. Aflînd că-i fetiță, și că venise pe lume pipernicită și sfrijită, răspunse scurt și sec :

— Asta-i pedeapsa noastră !

Și puțin după aceea, cînd bietul prunc începu să dea semne c-o să moară, maică-sa spuse : „Păi, și viața pe care ar fi dus-o...”

— Tu ești foarte singur aici, îi vorbi într-o zi, ani mai tîrziu, nepotului ei, micul marchiz. Ai nevoie de tovărășie, de cineva care să te îndemne la învățătură, așa că tatăl tău și cu mine am hotărît să aducem în casă un nepot, un băiat care a rămas singur...

Copilul, care avea atunci zece ani și era de o precocitate bolnăvicioasă și tristă, căzu pe gînduri.

Cînd veni celălalt, intrusul, orfanul, micul marchiz se puse în gardă. Întregul oraș Lorenza nu mai avea altceva de făcut decît să comenteze ciudata întîmplare. Toți credeau că e vorba de un fiu adoptiv al Carolinei, care, neputînd să aibă unul al ei, îl adusese pe intrus ca să-l necăjească și să-l asuprească pe celălalt, al sorei ei.

Cei doi copii se priviră de la început cu dușmănie, căci dacă unul era autoritar, nici celălalt nu se lăsa mai prejos.

— Adică ce crezi tu, se răstoa Pedrito la Rodriguín, că dacă ești marchiz o să-mi poruncești mie... ? Dacă ai să mă tot plictisești, plec și te las singur.

— Lasă-mă singur, că mie așa îmi place și întoarce-te la ai tăi.

Dar apărea Carolina și spunându-le odată „Copii !” îi făcea să se privească în tăcere.

— Unchiule ! (căci așa îi spunea) se adresa o dată Pedrito lui Tristán, eu plec, vreau să mă duc de aici, vreau să mă întorc la mătușile mele ; nu pot să-l mai rabd pe Rodriguín ; tot timpul îmi aruncă în obraz că sînt dator să-l servesc și că am venit aici la pomană.

— Ai răbdare, Pedrín, ai răbdare ; oare eu nu am ? Și, apucînd căpușorul copilului, își lipi buzele de creștetul lui și plînsese aplecat deasupra lui, plînsese din belșug, pe îndelete și în tăcere.

Copilul simți lacrimile acelea ca pe niște stropi de evlavie. Și atunci în el se născu o milă profundă pentru bietul om, pentru bietul tată al micului marchiz.

Carolina, însă, nu plîngea.

Și se întîmplă că într-o zi, pe cînd bărbatul și nevasta stăteau lipiți unul de altul pe o canapea, mîna în mîna, privind golul din penumbra camerei, auziră zvon de ceartă, și îndată intrară copiii, nădușiți și scoși din fire :

— Eu plec ! Plec ! striga Pedrito.

— Du-te, du-te și nu te mai întoarce în casa mea, răcnea Rodriguín.

Văzînd că din nasul lui Pedrito curge sînge, Carolina sări ca o leoaică spre el, țipînd :

— Băiatul meu ! Copilul meu ! Apoi, întorcându-se spre micul marchiz, îi scuipe în față acest cuvînt : Cain !

— Cain ? Este el oare fratele meu ? întrebă micul marchiz, deschizînd ochii mari.

Carolina șovăi o clipă, ca și cum și-ar fi strîns inima în pumni, și vorbi cu glas răgușit :

— E copilul meu !

— Carolina ! gemu soțul ei.

— Da, continuă micul marchiz, bănuiam eu că este fiul dumitale ; așa se spune pe aici... Dar ceea ce nu se știe, nu se știe cine o fi tatăl lui, și nici dacă are vreun tată.

Carolina tresări scurt. Ochii îi scînteiau, îi tremurau buzele. Îl apucă pe Pedrito, fiul ei, îl strînse la sine și, privindu-și necruțător bărbatul, strigă :

— Tatăl lui ? Spune-i tu, tată al micului marchiz, spune-i tu băiatului Luisei, al sorei mele, spune-i tu nepotului lui Rodrigo Suárez de Tejada, marchiz de Lumbría, spune-i cine este tatăl lui. Spune-i ! Spune-i, că de nu, îi spun eu ! Spune-i !

— Carolina ! o imploră Tristán plîngînd.

— Spune-i ! Spune-i cine este adevăratul marchiz de Lumbría !

— Nu-i nevoie să-mi spună ! grăi copilul.

— Atunci să știi, da : marchizul este el, el și nu tu ; da, el, fiindcă s-a născut înaintea ta, și l-am născut eu, cea mai mare dintre surori, iar tată îi este tatăl tău, da, tatăl tău. Numai că fiul meu, din cauza acelui blazon... Dar am să poruncesc să dea jos blazonul și am să deschid toate ușile balcoanelor spre soare, și-am să fac

astfel ca fiul meu să fie recunoscut drept ceea ce este : adevăratul marchiz !

Pe urmă Carolina începu să strige, chemînd slugile și pe doamna marchiză, care dormita, acum aproape căzută în imbecilitatea celei de a doua copilării. Și cînd toți se aflară în fața ei, porunci să se deschidă larg ușile balcoanelor și apoi vorbi cu glas puternic și cumpănit :

— El, el este marchizul, el este adevăratul marchiz de Lumbría ; el are dreptul primului născut. Fiindcă l-am avut de la Tristán, de la acest Tristán care acuma se ascunde și plînge ; am născut atunci cînd Tristán abia se însurase cu sora mea, chiar în luna cînd s-au căsătorit. Tatăl meu, excelența-sa marchizul de Lumbría, m-a sacrificat principiilor sale, și poate că și sora mea era la fel de compromisă ca și mine...

— Carolina ! gemu soțul.

— Taci ! Astăzi vreau să dau în vileag totul. Fiul tău, fiul vostru a stors sînge, sînge albastru ! nu, doar sînge roșu, din fiul nostru, din copilul meu, adevăratul marchiz...

— Ce zgomot, Doamne ! se văită doamna marchiză, ghemuindu-se într-un fotoliu din colțul încăperii.

— Și acum, urmă Carolina îndreptîndu-se către slugi, duceți-vă și povestiți întîmplarea în tot orașul ; spuneți prin piețe și prin curți, și pe la fîntîni ce-ați auzit de la mine ; să știe toți, să cunoască toți pata de pe blazon.

— Păi, tot orașul știe... șopti Mariana.

— Cum ? răcni Carolina.

— Da, doamnă, da ; se vorbește peste tot.

— Și ca să păstrăm un secret știut de toată lumea, ca să ascundem o enigmă care nu exista pentru nimeni, pentru a salva niște aparențe false, pentru asta am trăit așa, Tristán ? Mizerie, și nimic altceva ! Deschideți ușile balcoanelor să intre lumina, toată lumina și praful de pe stradă, și muștele, iar mâine va fi scos și blazonul. Și se vor pune ghivece cu flori în toate balcoanele, și se va face o petrecere unde va fi poftit poporul din oraș, adevăratul popor. Ba nu ; petrecerea se va face în ziua cînd el, fiul meu, fiul tău, cel pe care duhovnicul îl numește fiul păcatului — pe cînd adevăratul păcat este acela de a-l fi făcut moștenitor pe celălalt — în ziua cînd fiul nostru va fi recunoscut drept cine este și marchiz de Lumbría.

Pe sărmanul Rodriguín trebuiă să-l ridice dintr-un colț al salonului. Era palid și febril. Refuză să-i vadă pe tatăl sau pe fratele lui.

— O să-l dăm la un colegiu, hotărî Carolina.

În tot orașul Lorenza nu se vorbea decît de dîrzenia bărbătească cu care Carolina își ducea planurile la îndeplinire. Ieșea zilnic, ducîndu-l pe bărbatul ei de braț, ca pe un prizonier, și ținîndu-l de mîină pe copilul ei din tinerețe. Ținea deschise larg ușile de la toate balcoanele casei strămoșești, și soarele veștejea satinul fotoliilor, ba lovea chiar și portretele strămoșilor. Primea în fiecare seară pe jucătorii de cărți, care nu îndrăzniră să-i refuze invitațiile, și, așezată lîngă Tristán, ea juca de fapt cu cărțile lui. Îl

mîngîia de faţă cu musafirii, şi bătîndu-l uşor cu palma pe obraz, îi spunea :

— Vai de tine, Tristán, ce fel de bărbat mai eşti şi tu ! Apoi, celorlalţi : Sărmanul meu bărbătel nu ştie să joace singur !

Iar după plecarea lor, îi spunea bărbatului :

— Ce păcat, Tristán, că nu avem şi alţi copii... după biata fetiţă... Ea da, a fost un copil al păcatului, dar Pedrín al nostru nu este... acum, trebuie să-l creştem pe el, pe marchiz !

Făcu în aşa fel încît bărbatul să-l recunoască pe Pedrín drept fiul său, zămislit înainte ca el, tatăl, să se fi căsătorit şi, de asemenea, începu demersurile pentru fiul ei, în legătură cu succesiunea titlului. În acest timp, celălalt, Rodriguín, se consuma de furie şi tristeţe, într-un colegiu.

— Cel mai bine ar fi, spunea Carolina, dacă s-ar vădi că are vocaţie religioasă ; tu n-ai simţit niciodată acest imbold, Tristán ? Fiindcă mie mi se pare că te-ai născut mai degrabă pentru a fi călugăr decît altceva...

— Tocmai tu spui aşa, Carolina... îndrăzni să protesteze rugător bărbatul ei.

— Da, eu ; eu spun, Tristán ! Şi să nu te înfumurezi pentru cele ce s-au petrecut, pentru păcatul nostru, cum îi spune duhovnicul, iar tatăl meu, marchizul, pata de pe blazonul nostru. Păcatul nostru ? Al tău, nu, Tristán ; al tău, nu ! Eu te-am sedus pe tine, eu ! Ea, cu muşcatele ei, ea care ţi-a picurat apă pe pălărie, pe pălărie şi nu pe cap, apă din ghivecele ei, ea te-a adus aici, în casa asta a noastră ; dar de cîştigat, te-am cîştigat eu. Adu-ţi aminte ! Am vrut să fiu mama marchizului. Numai că nu ţinusem seama

de celălalt marchiz. Iar celălalt, tatăl meu, era puternic, mai puternic decît mine. Aş fi vrut să te răzvrăteşti, şi tu n-ai ştiut, n-ai vrut să te răzvrăteşti...

— Dar, Carolina...

— Da, da, ştiu bine ce s-a întîmplat ; ştiu ! Carnea ta a fost întotdeauna foarte slabă. Iar păcatul tău a fost că te-ai lăsat să te însoare cu ea ; ăsta a fost păcatul tău. Şi cît m-aţi făcut să sufăr ! Dar eu ştiam că sora mea, Luisa, nu va putea să reziste trădării ei şi mîrşăviei tale. Şi am aşteptat. Am aşteptat cu răbdare şi mi-am crescut băiatul. Şi, Doamne, ce înseamnă să creşti un copil, cînd între tine şi el există o taină groaznică ! L-am crescut pentru răzbu-nare ! Cît despre tine, tatăl lui...

— Da, o să mă dispreţuiască...

— Nu, n-o să te dispreţuiască ! Oare eu te dispreţuiesc ?

— Păi ce altceva ai pentru mine ?

— Milă ! Tu mi-ai trezit carnea şi o dată cu ea orgoliul meu de primă născută. Şi cum nimeni nu putea să mi se adreseze decît conform convenienţelor şi numai prin mijlocirea tatălui meu... şi cum eu nu mă arătam în balcon, ca sora mea, zîmbindu-le oamenilor de pe stradă... Iar cum aici nu intrau alţi bărbaţi decît ţărănoi de pe cîmp, şi cei de la jocul de ombru, altă adunătură de ţărănoi... Cînd ai venit tu aici te-am făcut să simţi că femeia eram eu, şi nu sora mea... Vrei să-ţi aduc aminte cum ai căzut în păcat ?

— Nu, pentru Dumnezeu, Carolina, nu !

— Da, mai bine să nu-ți amintesc. Ești omul care a căzut în păcat. Înțelege acum de ce ți-am spus că erai născut să te faci călugăr? Dar nu, nu! Te-ai născut pentru ca eu să fiu mama marchizului de Lumbría, mama lui don Pedro Ibáñez del Gamonal y Suárez de Tejada, din care am să fac un bărbat. Și voi porunci să se facă un blazon nou, de bronz, și nu de piatră. Am și poruncit să fie scos cel de piatră, ca să pun în loc altul, de bronz. Și pe el o să fie o pată, roșie, roșie ca sângele, sânge roșu, sânge roșu ca sângele pe care fratele lui, fratele lui pe jumătate, celălalt fiu al tău, fiul trădării și al păcatului, i l-a smuls din obraz, roșu ca sângele meu, ca sângele pe care tu m-ai făcut să-l sîngerez... Nu te întrista — și, vorbind astfel, Carolina puse mîna pe capul lui Tristán — nu te frămînta, Tristán, bietul meu om... Privește aici, uită-te la portretul tatălui meu și spune-mi, tu, care l-ai văzut murind, ce-ar zice dacă l-ar vedea pe celălalt nepot al lui, pe marchiz... A vrut să i-l aduci pe fiul tău, pe fiul Luisei! Am să încrustez în blazonul de bronz un rubin, și rubinul o să scînteieze în soare. Ce, credeți că în casa asta nu există sânge, sânge roșu, roșu și nu albastru? Și acuma, Tristán, să-l lăsăm pe fiul nostru, pe marchizul de sânge roșu să doarmă, iar noi, haide la culcare.

Tristán își lăsă capul în jos, sub o povară de secole.

NIMIC ALTCEVA DECÎT UN BĂRBAT

Vestea despre frumusețea Juliei se răspîndise prin tot ținutul din jurul vechiului oraș Renada ; Julia devenise un fel de frumusețe oficială a orașului, ca un monument în plus, dar viu și proaspăt, printre comorile arhitectonice ale acestei capitale de provincie. „Mă duc la Renada, spuneau unii, să văd Catedrala și pe Julia Yáñez.” Era în ochii fetei celei frumoase ceva ca o prevestire tragică. Înfățișarea ei stîrnea neliniști în toți cîți o priveau. Bătrînii se întristau cînd o vedeau cum trece tîrînd după ea privirile tuturor, iar tinerii adormeau în noaptea aceea mai tîrziu. Iar ea, conștientă de puterea ei, simțea asupra sa apăsarea unui viitor fatal. O voce foarte ascunsă, care țîșnea din adîncurile conștiinței ei, parcă îi tot spunea : „Frumusețea ta o să te piardă”. Și ea se făcea că n-o aude.

Tatăl acestei frumuseți a ținutului, don Victorino Yáñez, individ cu antecedente morale foarte cețoase, își pusese în fiica lui toate ul-

timele și definitivele sale speranțe de salvare economică. Era agent comercial și afacerile îi mergeau din zi în zi mai prost. Ultima și suptura sa lovitură, ultima carte care îi mai rămasese de jucat, era fata. Avea și un fiu, dar era ca și cum nu l-ar fi avut ; de mult nu mai știa ce se alesese de el.

— Nu ne-a mai rămas decît Julia, obișnuia să-i spună nevestei. Totul depinde de felul cum o să se mărite ea sau de cum o s-o mărităm noi. Dacă face vreo prostie, și mă tem că o s-o facă, sîntem pierduți.

— Și ce numești tu a face o prostie ?

— Vorbiși, Anacleta ! Cînd îți spun că abia ai un dram de minte !

— Ce să fac, Victorino ! Luminează-mă tu, că numai tu te pricepi la toate !...

— Păi ce trebuie făcut, și ți-am mai spus de o mie de ori, trebuie s-o păzești pe Julia să nu se încurce în vreo dragoste din astea, fără rost, cu care-și pierde timpul, măsura, ba chiar și sănătatea, toate fetele din Renada. Nu admit șoșoteli și vorbe dulci pe la zăbrele ; și nici amorezi studenți.

— Și ce să-i fac eu ?

— Ce să-i faci ? S-o faci să înțeleagă că viitorul și bunăstarea noastră, a tuturor, al tău și al meu, și pe urmă cîntea, pricepi... ?

— Da, pricep.

— Nu, nu pricepi ! Cîntea, auzi ? Cîntea familiei atîrnă de măritișul ei. Trebuie să se pună în valoare.

— Sărăcuța !

— Sărăcuța ? Trebuie să nu-mi înceapă cu iubiți fără căpătii și să nu mai citească romanele alea nesăbuite pe care le citește, și care nu fac decît să-i înfierbînte creierii și să-i umple capul de fum.

— Dar ce-ai vrea să facă ?

— Să gîndească și să judece, să-și dea seama ce înseamnă frumusețea ei și să știe cum să tragă foloase din ea.

— Și eu, la vîrsta ei...

— Haide, Anacleta, nu mai vorbi prostii ! Tu, la vîrsta ei... Tu, la vîrsta ei... uiți că atunci te-am cunoscut eu.

— Da, din nefericire...

Și cu acestea părinții fetei celei frumoase se despărțeau pentru a reîncepe a doua zi o conversație asemănătoare.

Iar sărmana Julia suferea, înțelegînd toată groaznica josnicie a calculelor făcute de tatăl ei. „Vrea să mă vîndă, își spunea, ca să-și salveze afacerile compromise ; poate chiar să se salveze de închisoare.” Și așa și era.

Și, din instinct de răzvrătire, Julia acceptă primul băiat care se ivi.

— Fii atentă, fata mea, pentru numele lui Dumnezeu, îi spuse maică-sa, că știu ce se întîmplă, l-am văzut dînd tîrcoale casei și făcîndu-ți semne, și mai știu că ai primit o scrisoare de la el, și că i-ai răspuns...

— Și ce vrei să fac, mamă ? Să trăiesc închisă ca o sclavă, pînă vine sultanul căruia să mă vîndă tata ?

— Nu mai vorbi așa, fata mea !...

— Adică n-am voie să am și eu un iubit, cum au celelalte fete ?

— Da, dar un iubit serios.

— De unde să știi dacă este serios sau nu ? Întotdeauna trebuie să fie un început. Ca să ajungi la iubire mai întâi trebuie să te cunoști...

— Iubire... iubire...

— Sigur, da, eu trebuie să aștept cumpărătorul !

— Nu se poate vorbi nici cu tine și nici cu tatăl tău. Așa sînteți voi, cei din neamul Yáñez. Vai de ziua în care m-am măritat !

— Uite, asta nu vreau s-ajung să spun și eu într-o zi !

Atunci maică-sa o lăsa în pace. Iar ea, Julia, înfruntînd totul, avu îndrăzneala să coboare la parter, într-un fel de tindă, și să stea de vorbă la fereastră cu primul băiat care i-a făcut ochi dulci. „Dacă dă tata peste noi, gîndea fata, e în stare de orice. De fapt ar fi foarte bine, măcar s-ar ști că sînt o victimă, că vrea să-mi speculeze frumusețea”. Coborî deci la fereastră și chiar la acea primă întîlnire îi povesti lui Enrique, un don Juan în fașă al orașului, toate întunecătele mizerii morale din casa ei. El venea s-o salveze, s-o izbăvească. Și Enrique, așa năucit cum se afla în fața fetei celei frumoase, simți că îi pierde cheful. „Puștoaicei îi arde de tragedie, îmi spuse el ; citește romane sentimentale”. Și, îndată ce izbuti să facă în așa fel încît toată Renada să afle cum că acea consacrată frumusețe a ținutului îl admisesese la fereastra ei, începu să caute un prilej ca să iasă din încurcătură. Și îl găsi foarte repede. Într-o dimineață, Julia coborî

tulburată, cu ochii ei minunați înroșiți de plîns și-i spuse :

— Vai, Enrique ! Nu mai pot răbda ; asta nu e casă și nici familie : e un infern. Tata a aflat de relațiile noastre și e furios. Închipuiește-ți că aseară, pentru că m-am apărat, a îndrăznit să dea în mine !

— Bruta !

— Nu-l cunoști. Și a zis că are să te caute.

— N-are decît să vină ! Atît îi trebuie !

Dar în sinea lui, flăcăul își spuse : „Trebuie să pun capăt poveștii ; dacă vede că-i în primejdie să-și piardă comoara, căpcăunul ăla e în stare de orice grozăvie ; și cum eu nu pot să-l scot din încurcătură...”

— Spune-mi, Enrique, mă iubești ?

— Ce întrebare îmi pui și tu acuma... !

— Răspunde-mi, mă iubești ?

— Cu tot sufletul și cu tot trupul, fetițo !

— Dar, de-adevăratelea ?

— Și încă ce de-adevăratelea !

— Ai fi gata la orice pentru mine ?

— Da, la orice !

— Atunci, răpește-mă, du-mă cu tine. Trebuie să fugim ; dar departe, foarte departe, unde să nu ne poată ajunge tata.

— Vino-ți în fire, fetițo !

— Nu, nu, răpește-mă ; dacă mă iubești, răpește-mă ! Răpește-i tatei comoara, ca să n-o mai poată vinde ! Nu vreau să fiu vîndută ! Vreau să fiu răpită ! Răpește-mă !

Și puseră la cale fuga.

Dar a doua zi, ziua hotărîită pentru fugă, cînd Julia își avea gata bocceluța cu veșminte, ba

chiar comandase în secret și o trăsură, Enrique nu apărui. „Lașul lașilor ! Mișelul mișelilor ! gîndea biata Julia, trîntită pe pat și mușcînd perna de furie. Și spunea că mă iubește ! Nu, nu mă iubea pe mine ; îmi iubea frumusețea ! Și nici măcar atît ! Voia să se umfle în pene în fața întregului oraș că eu, Julia Yáñez, chiar eu ! am acceptat dragostea lui. Acuma are să spună cum i-am propus să fug cu el. Nemernic, nemernic, nemernic ! Nemernic, ca tata ; nemernic, ca toți bărbații !”

Și Julia căzu într-o deznădejde și mai adîncă.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, fata mea, îi spuse maică-sa, văd că totul s-a terminat ! Dar să știi că are dreptate tatăl tău : dacă o ții tot așa, o să-ți iasă nume rău !

— Dacă o țin cum ?

— Așa, admițîndu-l pe primul care îți dă tîrcoale. O să-ți iasă numele că ești ușuratică și...

— Cu atît mai bine, mamă, cu atît mai bine. Așa au să se îmbulzească mai mulți. Mai ales atîta timp cît n-o să pierd ce am de la Dumnezeu.

— Of, of ! Ești ca taică-tu, ești din neamul lui, fata mea !

Într-adevăr, curînd fata admise alt pretendent la dragostea ei, căruia îi făcu aceleași confidențe, sperîndu-l la fel ca și pe Enrique. Numai că Pedro avea inima mai tare. Și tot așa, pas cu pas, ajunse să-i propună fuga.

— Uite ce e, Julia, răspunse Pedro, n-am nimic împotrivă să fugim ; ba chiar mai mult, mă încîntă, îți dai seama ! Numai că dacă fugim, unde ne ducem, ce facem ?

— Vedem noi !

— Nu, nu vedem noi, nu ! Trebuie să știm de pe acum. Deocamdată, și încă o vreme, nu am din ce trăi ; la mine acasă știu că n-o să ne primească ; iar în ceea ce îl privește pe tatăl tău... ! Așa că, spune-mi, ce facem după ce fugim ?

— Cum ? Vrei să dai înapoi ?

— Ce facem ?

— Ți-ai pierdut curajul ?

— Ce facem, spune ?

— Păi... ne sinucidem !

— Tu ești nebună, Julia !

— Nebună, da ; nebună de disperare, nebună de scîrbă, nebună, îngrozită de tatăl ăsta care vrea să mă vîndă... Dacă ai fi și tu nebun, nebun de dragoste după mine, ne-am sinucide împreună.

— Dar îți dai seama, Julia, tu vrei să fii nebun de dragoste după tine ca să ne sinucidem împreună, dar nu spui că vrei să te sinucizi cu mine pentru că ești nebună de dragoste după mine, ci nebună de scîrbă de tatăl tău și de casa ta. Nu-i același lucru !

— Ah ! Ce bine vorbești ! Dragostea nu raționează atît !

Julia rupse și cu el. Iar pe urmă își spuse : „Nici el nu mă iubea pe mine, nici el. Era îndrăgostit de frumusețea mea, nu de mine. Mi s-a dus vestea !” Și plîngea amar.

— Ai văzut, fata mea ? o muștră maică-sa. Nu-ți spuneam eu ? Altul la rînd !

— Și au să fie o sută, mamă ; o sută, da, pînă ce am să-l întîlnesc pe al meu, cel care-o să mă scape de voi... Vrea să mă vîndă !

— Spune-i asta tatălui tău.

Doña Anacleta se duse să plîngă, singură, în camera ei.

— Uite ce e, fata mea, îi vorbi în sfîrșit, Juliei, tatăl ei, am trecut peste istoria cu cei doi iubiți ai tăi și n-am luat măsurile pe care ar fi trebuit să le iau ; te previn însă că n-am să mai tolerez alte prostii de același fel. Prin urmare, ești lămurită.

— Dar mai e ceva ! exclamă fata, cu viclenie amară, privindu-l sfidător în ochi pe tatăl ei.

— Ce adică ? întrebă acesta, amenințător.

— Adică... a apărut unul nou !

— Altul ? Cine ?

— Cine ? Nu bănuiești cine ?

— Haide, nu te juca, nu-ți bate joc și termină, că mă faci să-mi pierd răbdarea.

— Apăi, nici mai mult nici mai puțin decît don Alberto Menéndez de Cabuérniga.

— Ce grozăvie ! exclamă mama.

Don Victorino păli, incapabil să spună un cuvînt. Don Alberto Menéndez Cabuérniga era un moșier putred de bogat, desfrînat și foarte nestatornic în privința femeilor ; se spunea despre el că nu se uita la cheltuieli atunci cînd voia să cucerească pe vreuna ; era însurat și trăia despărțit de soția lui. Pînă acum își măritase două din amante, înzestrîndu-le cu dărnicie.

— Ce-ai de spus, tată ? Taci ?

— Am de spus că ești nebună !

— Nu, nu sînt nebună și nici nu am vedenii. Se plimbă prin fața casei, dă tîrcoale. Să-i spun să cadă la învoială cu tine ?

— Plec, de nu, se termină prost.

Tatăl se ridică și plecă de acasă.

— Of, fata mea, fata mea !

— Îți spun eu, mamă, că treaba asta nu i se pare nepotrivită ! Îți spun eu că ar fi în stare să mă vîndă lui don Alberto.

Voința bieteii fete slăbea tot mai mult. Ea își dădea seama că pînă și o vînzare ar fi însemnat izbăvirea. Esențial era să plece din casă, să fugă de la tatăl ei, fie cum ar fi.

În vremea aceea, un *indiano*¹, Alejandro Gómez, cumpără un imaș în apropiere de Renada, unul dintre cele mai mănoase și întinse imașuri. Nimeni nu știa ceva precis despre originea sau despre antecedentele cumpărătorului, nimeni nu-l auzise vorbind vreodată despre părinții săi, nici despre rude, nici despre locul unde se născuse, nici despre copilărie. Se aflase numai că, de mic copil, plecase cu părinții săi mai întîi în Cuba, pe urmă în Mexic, unde, nu se știa cum, înainte de a împlini treizeci și patru de ani, cînd se întorsese în Spania, hotărît să se așeze aici, agonisise o avere fabuloasă — se vorbea de cîteva milioane de *duros*. Se spunea că era văduv, fără copii, și pe seama lui circulau cele mai fantastice legende. Cei care aveau de-a face cu el socoteau că-i un ambițios cu planuri mari, foarte voluntar, foarte încăpățînat și foarte stăpîn pe el.

¹ Spaniol îmbogățit în America de Sud.

— Cu bani, ajungi oriunde ! obișnuia el să spună, făcînd caz de originea sa plebeiană.

— Nu întotdeauna și nici oricine ! i se răspundea.

— Nu oricine ; dar cei care au știut să facă bani, da ! Un domnișor din aceia care moștenește banii, un prăpădit de conte sau duce de marmeladă, nu, nu ajunge nicăieri, oricîte milioane ar avea. Dar eu ? Eu, care am știut să fac avere prin mine însumi, cu mîinile mele ? Eu ?

Trebuia să auzi cum pronunța acel „eu” ! În această afirmare a persoanei sale răzbătea adevărata lui ființă, în întregime.

— Nimic din ceea ce mi-am propus cu adevărat n-a rămas neîndeplinit ! Dacă aș vrea, aș ajunge ministru ! Numai că nu vreau !

Lui Alejandro i se vorbi de Julia, frumusețea grandioasă a Renadei. „Trebuie s-o văd”, își spuse el. Iar după ce o văzu, hotărî : „Trebuie să fie a mea !”

— Tată, vorbi într-o zi Julia, știi că acel fabulos Alejandro, știi cine, nu se mai vorbește decît despre el în ultima vreme... Cel care a cumpărat Carbajedo...

— Da, da, știi cine este ! Și ce-i cu el ?

— Știi că și el îmi dă tîrcoale ?

— Vrei să-ți bați joc de mine, Julia ?

— Nu, nu glumesc, e foarte serios ce-ți spun ; îmi dă tîrcoale.

— Iar eu spun să nu-ți bați joc de mine... !

— Uite-i scrisoarea !

Și fata scoase din sîn o scrisoare, pe care i-o aruncă tatălui ei în obraz.

— Ce ai de gînd să faci ? întrebă el.

— Păi ce am de făcut... ! Să-i spun să te caute și să vă învoiți din preț !

Don Victorino o străpunse cu privirea pe fiică-sa și plecă fără să spună o vorbă. Urmară în casă cîteva zile de tăcere sumbră și de mîinii înăbușite. Julia îi trimisese noului pretendent o scrisoare de răspuns plină de sarcasme și de dispreț, la care, puțin după aceea, primi alta, cu următoarele cuvinte, parcă scrijelate de o mîină aspră, cu litere mari, colțuroase și deslușite. „Pînă la urmă veți fi a mea. Alejandro Gómez știe să obțină tot ceea ce își propune.” După ce o citi, Julia își spuse : „Ăsta bărbat ! Să fie el oare mîntuitorul meu ? să fiu eu oare mîntuirea lui ?” Cîteva zile după ce sosise această de a doua scrisoare, don Victorino o chemă pe fiica lui, se închise cu ea în cameră și aproape înghenuncheat în fața ei îi vorbi cu lacrimi în ochi :

— Fata mea, gîndește-te că totul depinde acum de ceea ce ai să hotărăști tu : viitorul nostru și onoarea mea. Dacă nu-l accepți pe Alejandro, foarte curînd n-am să mai pot amîna ruina, nici să ascund afacerile necurate și nici chiar...

— Taci !

— Nu, n-am să mai pot tăinui nimic. Se apropie scadența. Și au să mă azvîrle în închiisoare. Pînă astăzi am reușit să mă apăr de lovituri... prin tine ! Invocînd numele tău ! Frumusețea ta mi-a fost scut. „Biata fată” ! spuneau toți.

— Și dacă-l accept ?

— Ascultă, am să-ți mărturisesc tot adevărul. A aflat situația mea, a aflat totul, și acum sînt liber și respir numai datorită lui. Mi-a acoperit toate afacerile necurate ; m-a descărcat de...

— Da, știu, ajunge ! Și acum ?

— Depind de el, depindem de el, trăiesc pe spezele lui, chiar și tu trăiești pe spezele lui.

— Adică, m-ai și vîndut ?

— Nu, ne-a cumpărat.

— Așa că, vrînd, nevrînd, sînt a lui !

— Nu, nu pretinde atît ; nu vrea nimic, nu cere nimic !

— Ce om generos !

— Julia !

— Da, da, am înțeles totul. Spune-i că, din partea mea, poate veni cînd dorește.

Și, după ce rosti aceste cuvinte, fata începu să tremure. Cine le rostise ? Ea ? Nu ; mai degrabă alta pe care o purta în sine și care o tiraniza.

— Mulțumesc, fata mea, mulțumesc !

Tatăl se ridică și se apropie s-o sărute, dar ea îl alungă, strigînd :

— Nu mă murdări !

— Dar, fata mea...

— Du-te și sărută-ți hîrțiile ! Sau mai degrabă cenușa hîrțiilor care te-ar fi azvîrlit la închisoare.

— Julia, nu ți-am spus eu că Alejandro Gómez știe să obțină tot ceea ce își propune ? Să-mi vii dumneata mie cu asemenea povești ? Mie ?

Acestea fură cuvintele cu care tînărul și despoticul *indiano* se înfățișă fetei lui Victorino, acasă la ea. Iar fata, la auzul acestor cuvinte, începu să tremure, simțindu-se, pentru înțtia oară în viața ei, în fața unui bărbat. Și acest bărbat îi apărea mai supus și mai puțin grosolan decît se așteptase.

La a treia vizită, părinții îi lăsară singuri. Julia tremura. Alejandro tăcea. Tremurul și tăcerea se prelungiră încă un timp.

— Parcă ți-ar fi rău, Julia, vorbi el.

— Nu, nu ; mi-e bine.

— Atunci, de ce tremuri așa ?

— Poate de frig...

— Nu, de frică.

— Frică ? Frică de ce ?

— Frică... de mine !

— Și de ce să-mi fie frică de dumneata ?

— Da, ți-e frică de mine !

Și frica plesni, desfăcîndu-se în plîns. Julia plîngea din adîncurile ființei ei, îi plîngea inima. Hohotele o sugrumau, împiedicînd-o să respire.

— Sînt eu oare vreun căpcăun ? șopti Alejandro.

— M-au vîndut ! M-au vîndut ! Au făcut negoț cu frumusețea mea ! M-au vîndut !

— Cine spune așa ?

— Eu, eu spun ! Dar nu, n-am să fiu a dumitale... decît moartă !

— Ai să fii a mea, Julia, tu ai să fii a mea... Și ai să mă iubești ! Să nu mă iubești pe mine ? Pe mine ? Cum ar fi cu puțință ?

Și se afla în acel *pe mine* un astfel de accent, încît Juliei îi secă izvorul lacrimilor și parcă i se

opri inima. Atunci îl privi pe omul acela, în timp ce o voce îi spunea : „Ăsta-i într-adevăr un bărbat !”

— Poți face din mine ceea ce dorești !

— Ce vrei să spui cu asta ? întrebă el, insistând în a-i spune mai departe tu.

— Nu știu... nu știu ce spun...

— Ce înseamnă că pot face din tine ceea ce doresc ?

— Da, că dumneata poți...

— Numai că eu vreau, și acest eu răsună triumfător și plin, eu vreau să fii nevasta mea.

Juliei îi scăpă un strigăt, și atât de frumoșii ei ochi mari, iradiind uimire, rămaseră asupra bărbatului aceluia, care zîmbea, spunându-și în sine : „Voi avea femeia cea mai frumoasă din Spania”.

— Dar ce credea ?

— Credeam... credeam...

Și iar i se rupse pieptul de lacrimile care o înăbușeau. Apoi, simți o gură pe gura ei și auzi un glas care îi spunea :

— Femeia mea, a mea... a mea... da, femeia mea după lege, nu altfel ! Legea va consfinți voința mea ! Sau, voința mea va consfinți legea !

— Da... a ta !

Era biruită. Și se puse la cale nunta.

Ce avea bărbatul acesta aspru și închis în sine, de o înfricoșă, dar o și subjugă în același timp ? Și cel mai cumplit era că-i impunea dragoste, un fel de dragoste stranie. Însă ea, Julia, nu voia să-l iubească pe acest aventurier, care hotărâse să aibă de nevastă pe una din cele mai frumoase

femei, ca astfel să dea strălucire milioanei sale ; dar, deși nu vroia să-l iubească, se simțea biruită de o supunere ca un fel de îndrăgostire. Ceva ca iubirea, care probabil se aprinde în pieptul unei captive față de arogantul ei cuceritor. Nu o cumpărase, nu ! O cucerise.

„Dar el oare, se întreba Julia, mă iubește cu adevărat ? Mă iubește pe mine ? *Pe mine ?* cum obișnuiește el să spună. Și în ce fel o spune ! În ce fel pronunță el pe acel *eu !* Mă iubește pe mine, sau nu caută altceva decît să-mi pună la vedere frumusețea ? Însemn oare pentru el mai mult decît o mobilă foarte costisitoare și foarte rară ? Să fie oare cu adevărat îndrăgostit de mine ? N-are să se sature repede de farmecul meu ?... Oricum, are să fie bărbatul meu și am să scap de acest cămin blestemat, am să scap de tatăl meu. Pentru că n-are să locuiască la noi, nu ! O să-i facem o pensie — și lasă-l s-o insulte mai departe pe biata mama, și să se încurce cu servitoarele. O să-l împiedecăm să mai intre în afaceri necurate. Iar eu am să fiu bogată, foarte bogată, imens de bogată !”

Dar acest gând nu o mulțumea întru totul. Știa că fetele din Renada o invidiază, vorbind despre norocul ei nebun, spunînd că frumusețea ei îi adusese tot ceea ce putea să-i aducă. Dar oare el o iubea ? O iubea cu adevărat ? „Trebuie să-i cuceresc iubirea, se gîndea. Am nevoie să mă iubească cu adevărat ; nu pot să fiu nevasta lui fără ca el să mă iubească, fiindcă așa ar fi felul cel mai urît de a mă vinde. Dar eu oare îl iubesc ?” În fața lui se simțea tulburată, în timp ce un glas misterios, izvorît din adîncul

ființei ei, îi spunea : „Ăsta e într-adevăr bărbat !” De cîte ori Alejandro spunea eu, ea începea să tremure. Și tremura din iubire, chiar dacă nu-și dădea seama, sau dacă își închipuia că-i altceva.

★

Se căsătoriră și se mutară în capitală. Relațiile și prieteniiile lui Alejandro erau — datorită averii — numeroase, dar oarecum ciudate. Cei mai mulți din cei care-i frecventau casa, nu puțini dintre ei aristocrați cu blazon, îi păreau Juliei a fi datornicii bărbatului ei, care dădea bani cu împrumut cu ipoteci solide. Dar altminteri ea nu știa nimic despre afacerile lui și nici el nu-i pomenea vreodată despre ele. Nu-i lipsea nimic ; era liberă să-și satisfacă pînă și cele mai neașteptate capricii ; dar îi lipsea tocmai ceea ce îi trebuia mai mult. Nu iubirea acelui bărbat de care se simțea subjugată și aproape fermecată, dar certitudinea iubirii lui. „Mă iubește, sau nu mă iubește ? se întreba ea. Mă copleșește cu atenții, se poartă cu cel mai mare respect, ba chiar mă răsfață ; deși, poate că în același timp mă socotește o ființă capricioasă ; dar mă iubește ?” Și era zadarnic să încerce a vorbi despre iubire, despre tandrețe, cu acel bărbat.

— Numai netoții vorbesc despre asemenea lucruri, obișnuia să spună Alejandro. „Dulcea mea... neprețuita... frumoasa mea... iubito...” Eu ? Eu să spun astfel de vorbe ? Să-mi vii mie cu asemenea povești ? Mie ? Astea sînt bune pentru romane. Și știu că ție îți plăcea să citești romane.

— Îmi mai place și acum !

— Atunci, citește cîte poftești. Știi, dacă vrei neapărat, am să construiesc pe terenul de ală-

turi un pavilion mare, cu o bibliotecă pe care am să ți-o umplu cu toate romanele care s-au scris de la Adam încoace.

— Cîte mai spui și tu !

Alejandro umbla îmbrăcat pe cît cu putință mai umil și mai șters. Și nu doar ca să nu atragă atenția prin veșminte ; în același timp voia să facă paradă de o anumită grosolanie plebeiană. Apoi, îi era greu să-și schimbe hainele, fiindcă se obișnuia cu cele purtate. Și în ziua în care își punea o haină nouă, ai fi zis că s-a frecat cu ea de pereți ca să pară veche. În schimb, stăruia ca ea, soția lui, să se îmbrace cît mai elegant cu putință și în așa fel încît frumusețea ei naturală să iasă și mai mult în evidență. Nu se zgîrcea cîtuși de puțin la plată, dar cel mai generos și mai cu plăcere plătea conturile croitoreselor și modistelor, adică îmbrăcămintea Juliei sale.

Îi plăcea s-o aibă lîngă el, așa încît diferența de îmbrăcămintă și ținută dintre ei doi să sară în ochi. Se bucura cînd vedea cum o privea lumea pe nevasta lui, iar dacă ea, la rîndul ei, cocheta provocătoare ca să atragă privirile, el nu băga de seamă, sau mai degrabă se prefăcea că nu bagă de seamă. Parcă le-ar fi spus celor care o priveau cu lăcomia cărnii : „Vă place, nu ? Mă bucur ! Dar e a mea, și numai a mea, așa că nu vă rămîne decît să turbați !” Iar ea, ghicind gîndurile lui, își spunea : „Dar oare mă iubește sau nu mă iubește acest bărbat ?” Pentru că întotdeauna se gîndea la el ca la *acest bărbat*, ca la *bărbatul* ei. Sau, mai bine zis, bărbatul căreia îi aparținea — stăpînul. Treptat creștea în ea sufletul

sclavei de harem — sclavă favorită, sclavă unică ; dar totuși sclavă.

Intimitate între ei, nici una. Ea nu-și dădea seama ce anume l-ar fi putut atrage pe stăpînul și soțul ei. O dată îndrăzni să-l întrebe despre familie.

— Familie ? răspunse Alejandro. Eu n-am astăzi altă familie decît pe tine, și nu-mi pasă de altcineva. Familia mea sînt eu, eu și cu tine, care ești a mea.

— Dar părinții tăi ?

— Consideră că n-am avut părinți. Familia mea începe cu mine. Eu m-am făcut singur.

— Altceva aș fi vrut să te întreb, Alejandro, dar nu îndrăznesc.

— De ce să nu îndrăznești ? Ce, crezi că am să te mănînc ? Oare m-am supărat vreodată de vreo vorbă de-a ta ?

— Nu, niciodată, n-am de ce mă plînge...

— Atît ar fi lipsit !

— Nu, n-am de ce mă plînge ; dar...

— Haide, întreabă-mă și să terminăm.

— Nu, nu te întreb.

— Întreabă-mă !

Și rosti cuvîntul pe un asemenea ton, cu o încredere în sine atît de desăvîrșită, încît ea vorbi, tremurînd în felul acela care însemna și frică și dragoste — dragoste supusă de sclavă favorită :

— Bine, atunci, spune-mi : ești văduv ?

O ușoară încruntare a sprîncenelor trecu ca o umbră pe fruntea lui Alejandro ; și răspunse :

— Da, sînt văduv.

— Și prima ta nevastă ?

— Ție ți-a ajuns ceva la ureche...

— Nu ; dar...

— Ție ți-a ajuns ceva la ureche, spune.

— Ei da, am auzit ceva...

— Și ai dat crezare ?

— Nu... n-am crezut.

— Bineînțeles, nu puteai, nu trebuia să crezi.

— Nu, n-am crezut.

— Era firesc. Cine mă iubește așa cum mă iubești tu, cine este al meu așa cum ești tu nu poate să creadă asemenea născociri.

— Sigur că te iubesc...

Și spunînd aceste cuvinte ea spera să provoace și la el o mărturisire tandră.

— Bine ! Ți-am mai spus că nu-mi plac vorbele de roman sentimental. Cu cît spui mai puțin cuiva că-l iubești, cu atît mai bine.

Și, după o scurtă pauză, el continuă :

— Ți s-a spus că, pe cînd eram foarte tînră, m-am însurat în Mexic cu o femeie imens de bogată și mult mai bătrînă decît mine, cu o bătrînă milionară și că, după ce am silit-o să mă lase moștenitorul ei, am omorît-o. Așa ți s-a spus, nu ?

— Da, așa mi s-a spus.

— Și ai crezut ?

— Nu, n-am crezut. N-am putut crede că ai omorît-o pe soția ta.

— Văd că judeci chiar mai bine decît credeam. Cum aș fi omorît-o pe nevasta mea, care era ceva al meu ?

Ce o făcu pe biata Julia să tremure, auzind cuvintele lui ? Ea nu putea desluși cauza acelui tremur ; de fapt îl stîrnise cuvîntul ceva prin care bărbatul ei se referea la prima lui soție.

— Ar fi fost o prostie absolută, continuă Alejandro. De ce ? Ca s-o moștenesc ? Dar eu mă bucuram de averea ei întocmai ca și astăzi ! S-o omori pe propria ta nevastă ! Nu există nici un motiv s-o omori pe propria ta nevastă !

— Au fost totuși bărbați care și-au omorât nevestele, îndrăzni să observe Julia.

— De ce le-au omorât ?

— Din gelozie, sau pentru că au greșit cu ceva...

— Prostii ! Gelozia e treabă de netoți. Numai netoții pot fi geloși, pentru că numai nevestele lor pot să greșească. Dar eu ? Nevasta mea nu poate să greșească. N-a putut să greșească prima, nu poți să greșești nici tu !

— Nu mai spune așa. Hai să vorbim de altceva.

— De ce să schimbăm vorba ?

— Mă doare când te aud vorbind așa. Nici prin gând nu mi-a trecut, nici prin vis, să-ți greșesc cu ceva... !

— Știu, știu fără să-mi spui ; știu că n-ai să greșești niciodată.

— Poți să fii sigur !

— Știu că nu poți să greșești. Să-mi greșească mie ? Nevasta mea ? Peste puțință... ! Iar în privința celeilalte, a primei, a murit ea, n-am omorât-o eu !

Fu una din zilele când Alejandro îi vorbi mai mult soției sale. Iar ea rămase pe gânduri, tremurând. O iubea, da sau nu, acest bărbat ?

Biata Julia ! Acest nou cămin al ei era îngrozitor, tot atît de îngrozitor ca și cel al tatălui ei.

Era liberă, cu desăvîrșire liberă ; putea să facă tot ce-i trecea prin minte, să plece sau să se întoarcă, să primească vizita prietenelor și chiar a prietenilor preferați. Dar oare o iubea sau nu, stăpînul și domnul ei ? Îndoiala privitoare la iubirea bărbatului o ținea prizonieră în acea aurită și splendidă celulă cu ușile desferecate.

În tenebrele bînuite de furtuni din sufletu-i robit, se născu o rază de soare atunci cînd căzu grea cu acel bărbat, stăpîn al ei. „Acuma am să știu dacă mă iubește sau nu”, gîndi ea.

Cînd îi spuse vestea cea bună, el exclamă :

— Mă așteptam ! Acum am un moștenitor, am pe cine să fac bărbat, alt bărbat ca mine. Îl așteptam !

— Și dacă n-ar fi venit ? întrebă ea.

— Peste puțin ! Trebuia să vină. Eu trebuia să am un fiu, eu !

— Dar sînt mulți care se căsătoresc și nu-l au...

— Alții da. Dar nu eu ! Eu trebuia să am un fiu.

— Și de ce ?

— Fiindcă nu se putea ca tu să nu mi-l dai.

Și fiul veni ; dar tatăl rămase tot atît de închis în sine. Numai că se împotrivi ca mama să-și alăpteze pruncul.

— Nu, nu mă îndoiesc că ai sănătate și putere pentru asta ; dar mamele care alăptează se trec repede și eu nu vreau ca tu să te treci, vreau să rămii tînără cît mai mult timp.

Cedă, numai la asigurarea medicului că, departe de a se urîți, Julia ar cîștiga mult dacă

și-ar alăpta pruncul, frumusețea ei căpătînd astfel o și mai mare împlinire.

Tatăl nu voia să-și sărute fiul. „Unui copil nu pot să-i placă toate pupăturile astea”, spunea el. Uneori lua pruncul în brațe și rămînea cu ochii la el.

— Odată m-ai întrebat despre familia mea, îi spuse într-o zi Alejandro nevastei sale. Iat-o ! Acum am familie, are cine să mă moștenească și să-mi continue opera.

Julia se gîndi să-l întrebe pe bărbatul ei care era opera lui, dar nu îndrăzni. „Opera mea ! Care să fie opera acestui bărbat ?” Îl mai auzise și altădată vorbind astfel.

Printre persoanele care le frecventau mai des casa erau contele și contesa de Bordaviella, mai ales el, contele, care avea unele afaceri cu Alejandro ; acesta îi împrumutase cu camătă sume mari de bani. Contele obișnuia să joace șah cu Julia, căreia îi plăcea jocul — și pe această cale el își mai alina și necazurile casnice, descătușîndu-se de ele în căldura încrederii pe care i-o oferea prietena sa, soția cămătarului. Căci vatra nobiliară a conților Bordaviella era un mic infern, ce-i drept cu flăcări slabe. Contele și contesa nici nu se iubeau, nici nu se înțelegeau. Fiecare își avea viața lui ; barem contesa, dădea prilej de clevetiri și de scandal. Umbla pe socoteala ei o ghicitoare cu tîlc : „Cui i-a venit rîndul să-l ajute pe contele de Bordaviella ?” Iar sărmanul conte se ducea în casa frumoasei Julia

să joace şah și să se consoleze de nefericirea proprie, iscodind-o pe cea străină.

— A fost și azi contele acela ? o întreba Alejandro pe soția lui.

— Contele acela... contele acela... care conte ?

— Acela ! Nu există decît un conte, un marchiz și un duce. De fapt pentru mine toți sînt la fel, ca și cum ar fi unul singur.

— Ah, da, a fost !

— Mă bucur, dacă asta te distrează. Sărmanul neghiob, doar de atîta-i bun.

— Mie mi se pare un om inteligent și cultivat, foarte bine crescut și foarte simpatic...

— Da, din aceia care citesc romane. Dar, la urma urmei, dacă asta te distrează...

— Și e foarte nefericit.

— Eh ! din vina lui !

— De ce ?

— Fiindcă-i atît de nerod. E firesc să i se întîmple ce i se întîmplă. Pe un caraghios ca el e foarte firesc să-l înșele nevasta. Țsta nu-i bărbat ! Nici nu știu cum de s-a găsit cineva care să ia un asemenea bicisnic. Probabil că nu s-a măritat cu el, ci cu titlul lui. Să-mi faci mie o femeie ce-i face nevastă-sa acestui nenorocit... !

Julia rămase cu ochii țintă la bărbatul ei și, deodată, aproape fără să-și dea seama de vorbe, strigă :

— Și dacă ți-aș face și eu la fel ? Dacă s-ar dovedi că nevasta ta e tot ca a lui ?

— Prostii ! răspunse Alejandro și începu să rîdă. Vrei negreșit să condimentezi viața noastră cu sare luată din cărți. Dacă urmărești să mă pui la încercare, făcîndu-mă gelos, greșești. Eu nu

sînt din aceia ! Să-mi vii mie cu asemenea povești ! Mie ? Distrează-te cît vrei cu neghiobul ăla de Bordaviella.

„Să fie oare adevărat că bărbatul acesta nu cunoaște gelozia ? se întreba Julia. Oare într-adevăr nu i-ar păsa dacă ar ști cum se ține contele de mine ? Să fie oare încredere în fidelitatea și în dragostea mea ? Să fie siguranța puterii pe care o are asupra-mi ? Să fie indiferență ? Mă iubește sau nu mă iubește ?” Și Julia începea să-și piardă firea. Stăpînul și domnul ei îi supunea inima la mari cazne.

Biata femeie se încăpățîna să stîrnească gelozia în bărbatul ei, ca o piatră de încercare a iubirii sale, dar nu izbutea.

— Vrei să mergi cu mine acasă la conte ?

— De ce ?

— La ceai !

— Ceai ? Nu mă doare burta. Pe vremea mea, la noi, nu bea nimeni apa asta murdară, decît dacă îl durea burta. Petrecere frumoasă ! Și consolează-l puțin pe bietul conte. Poate ai s-o vezi și pe contesă cu ultimul ei prieten, cel de serviciu. Frumoasă societate ! Dar, mă rog, îți ia ochii !

Între timp, contele ducea mai departe asediul Juliei. Astfel, se prefăcea că suferă de necazurile sale casnice, spre a trezi compasiunea prietenei sale, iar prin compasiune s-o aducă la dragoste, la dragoste vinovată ; totdeauna încerca să-i dea de înțeles că el știa ceva din intimitățile căminului ei.

— Da, Julia, așa e ; casa mea e un infern, și dumneata faci bine că mă compătimești. Ah, dacă ne-am fi cunoscut înainte ! Înainte de a mă fi înjugat la nefericirea mea ! Și dumneata...

— Și eu la a mea, nu ?

— Nu, nu ; nu voiam să spun asta... nu !

— Dar atunci ce voiai să spui, domnule conte ?

— Înainte de a te fi dăruit altui bărbat, soțului dumitale...

— Și dumneata crezi că altfel m-aș fi dăruit dumitale ?

— Oh, fără îndoială, fără îndoială... !

— Ce impertinenți sînteți dumneavoastră, bărbatii !

— Impertinenți ?

— Da, impertinenți. Dumneata te consideri irezistibil.

— Eu... nu !

— Atunci, cine ?

— Îmi permiți să vorbesc, Julia ?

— Spune ce vrei !

— Bine, atunci am să-ți spun ! Irezistibilul ar fi fost nu în mine, ci în dragostea mea ! Da, dragostea mea !

— Dar asta-i o declarație în toată regula, domnule conte ! Nu uita că sînt o femeie căsătorită, cinstită, îndrăgostită de bărbatul ei...

— Cît despre asta...

— Îți permiți să te îndoiești ? Îndrăgostită, da, așa cum auzi, sincer îndrăgostită de bărbatul meu.

— Da, dar el ?

— Adică ? Ce înseamnă asta ? Cine ți-a spus că el nu mă iubește ?

— Chiar dumneata !

— Eu ? Cînd ți-am spus eu dumitale că Alejandro nu mă iubește ? Cînd ?

— Mi-ai spus cu ochii, cu gesturile, cu atitudinea...

— Te pomenești că vrei să mă scoți pe mine vinovată de declarațiile dumitale !... Știi ce, domnule conte, asta va fi ultima dată cînd te afli în casa mea !

— Pentru Dumnezeu, Julia !

— Ultima dată, am spus !

— Pentru Dumnezeu, lasă-mă să vin doar să te văd, în tăcere, să te contemplu, să-mi usuc, privindu-te, lacrimile pe care le plîng aici, în suflet.

— Ce drăguț !

— Iar ceea ce ți-am spus, care a părut să te ofenseze atît de tare...

— A părut ? Chiar m-a ofensat !

— Pot eu oare să te ofensez ?

— Domnule conte... !

— Ceea ce ți-am spus și te-a ofensat atît de tare a fost că, dacă ne-am fi cunoscut înainte de a mă fi dăruit eu soției mele și dumneata soțului dumitale, te-aș fi iubit cu aceeași nebunie cu care te iubesc astăzi... Lasă-mă să-mi dezgolesc inima ! Te-aș fi iubit cu aceeași nebunie cu care te iubesc astăzi și ți-aș fi cucerit dragostea cu dragostea mea. Nu cu valoarea mea, nu ; nici cu meritele mele, ci numai cu puterea tandreței mele. Julia, eu nu fac parte dintre bărbații aceia care cred că stăpînesc și cuceresc o femeie prin propriul lor merit, prin faptul că sînt ceea ce sînt ; nu sînt dintre aceia care pretind să fie iubiți, fără să dea, în schimb, dragostea lor. În

mine, biet nobil scăpătat ce sînt, nu încapе atît orgoliu.

Julia sorbea veninul încet, picătură cu picătură.

— Pentru că există bărbați, spuse mai departe contele, incapabili să iubească ; dar care pretind să fie iubiți și care cred că au dreptul necondiționat la dragostea și credința sărmaneі femei supuse lor. Există unii care își iau o nevastă frumoasă și vestită prin frumusețea ei doar spre a se mîndri cu ea, spre a o avea alături, ca pe o leoaică domesticită, și să poată spune : „Leoaica mea ; vedeți cît îmi este de supusă ?” Dar asta înseamnă că bărbatul acela o și iubește pe leoaica lui ?

— Domnule conte... domnule conte, pătrunzi pe un teren...

Contele de Bordaviella se apropie și mai mult de ea, făcînd-o să simtă în urechea cea frumoasă, scoică trandafirie de carne ivită între bucle de păr castaniu strălucitor, gîdilitura răsufării sale întretăiate, și îi susură :

— Dacă pătrund undeva, Julia, pătrund în conștiința ta.

Acel ta făcu să se înroșească urechea vinovată.

Sînul Juliei unduia ca marea sub răbufnirea vîntului.

— Da, Julia, pătrund în conștiința ta.

— Pentru Dumnezeu, lasă-mă, domnule conte, lasă-mă ! Dacă ar intra el acum... !

— Nu, n-are să vină. Nu-i pasă de tine. Ne lasă, așa, singuri, pentru că nu te iubește ! Nu te iubește, Julia, nu te iubește !

— Se poartă așa fiindcă are încredere deplină în mine...

— În tine, nu ! În el ! Are deplină încredere în el, orbul ! Crede că pe el, pentru că este el, el, Alejandro Gómez, el care și-a făurit o avere... nu vreau să aflu cum... crede că pe el nu este posibil să-l înșele vreo femeie. Pe mine mă disprețuiește, știu...

— Da, pe dumneata te disprețuiește...

— Știam ! Dar la fel ca pe mine, te disprețuiește și pe tine...

— Pentru Dumnezeu, domnule conte, pentru Dumnezeu, taci, mă omori !

— Nu eu o să te omor, ci el, soțul tău, și n-o să fiu prima !

— Asta-i o infamie, domnule conte ; o infamie ! Soțul meu nu și-a omorât nevasta ! Și acum pleacă ; pleacă și nu te mai întoarce !

— Plec ; dar... am să mă întorc. Ai să mă chemi tu.

Și contele plecă, lăsînd-o cu sufletul rănit. „O fi avînd dreptate ? se întreba ea. Să fie oare așa ? Mi-a spus ceea ce eu nu voiam să-mi mărturisesc mie însămi. Să fie adevărat că mă disprețuiește ? Să fie adevărat că nu mă iubește ?”

Relațiile dintre Julia și contele de Bordaviella deveniră hrană pentru clevetirile saloanelor din capitală. Alejandro sau nu aflase nimic, sau se făcea că nu aflase. Unui prieten care încercase să facă insinuări voalate îi reteză vorba : „Știu ce ai să-mi spui ; dar lasă, astea nu sînt decît vorbe de-ale oamenilor. Mie ? Să-mi vină mie cu

asemenea povești ? Femeile romantice trebuiesc lăsate să facă pe interesante !” Să fi fost un... ? Să fi fost un laș ?

Dar o dată, la Cazinou, cînd cineva își permise să spună în fața lui o glumă dubioasă, cu aluzie la încornorați, luă o sticlă și-o aruncă în el, spărgîndu-i capul. Ieși un scandal nemaipomenit.

— Mie ? Să-mi vină mie cu glume din astea ? spunea Alejandro cu glas și ton mai reținute. Ca și cum n-aș înțelege aluziile... Ca și cum n-aș ști prostiile care se vîntură pe aici, printre neghiobi, în legătură cu capriciile romanțioase ale biete mele neveste... Sînt gata să tai din rădăcină toate bîrfelile astea...

— Dar nu așa, don Alejandro, îndrăzni să-i obiecteze cineva.

— Dar cum ? Spune-mi dumneata cum ?

— Tăind din rădăcină cauza acestor bîrfeli !

— Ah, da ! Adică să-i interzic contelui să mai intre în casa mea ?

— Ar fi cel mai bun lucru.

— Asta ar însemna să dau apă la moară clevetitorilor. Și apoi, eu nu sînt un tiran. Dacă pe biata mea nevestă o distrează contele acela, care este un dobitoc desăvîrșit, dar îți jur că este un dobitoc, inofensiv, căruia i s-a năzărit de cuce-
riri... dacă pe biata mea nevestă o distrează fan-
toșa asta, s-o opresc să se mai distreze, doar pentru vorbele aruncate de niște dobitoci ? Asta ar mai lipsi... ! Să-mi vină mie cu din astea ? Mie ? Dumneavoastră nu mă cunoașteți !

— Bine, don Alejandro, dar aparențele...

— Eu nu trăiesc din aparențe, ci din realități !

A doua zi, acasă la don Alejandro se prezentă doi domni, foarte gravi, să-i ceară satisfacție în numele ofensatului.

— Spuneți-i, le răspunse el, să-mi trimită nota medicului sau chirurgului care îl îngrijește și am să plătesc, așa cum am să plătesc daunele și prejudiciile care ar putea surveni...

— Bine, dar... don Alejandro...

— Dar ce doriți dumneavoastră ?

— Noi, nimic ! Ofensatul pretinde o reparație... o satisfacție... o explicație onorabilă...

— Nu vă înțeleg, sau nu vreau să vă înțeleg.

— Iar dacă nu, un duel !

— Foarte bine ! Când dorește. Spuneți-i că atunci când vrea, sînt gata. Dar pentru asta nu era nevoie să vă deranjați dumneavoastră. Nu-i nevoie de martori. Spuneți-i că atunci când se vindecă la cap, vreau să spun, de rana făcută cu sticla... să mă anunțe, și o să mergem unde vrea el, o să ne închidem undeva și o să ne luptăm cu pumnii și picioarele. Nu admit alte arme. Și-o să vadă el cine este Alejandro Gómez.

— Don Alejandro, dar dumneavoastră vă bateți joc de noi ! exclamă unul din martori.

— Nicidecum ! Dumneavoastră aparțineți unei lumi, iar eu unei altfel de lumi. Dumneavoastră descindeți din părinți iluștri, din familii cu obîrșii străvechi... Eu, s-ar putea spune că n-am avut părinți și că n-am altă familie decît cea pe care mi-am făcut-o singur. Eu descind din nimic și nu vreau să aud de tertipurile astea din Codul onoarei. Acuma știți despre ce-i vorba !

Martorii se ridicară, iar unul din ei, luîndu-și un aer foarte solemn, exclamă pe un ton oare-

cum ridicat, dar nu fără respect — la urma urmei era vorba de un milionar atotputernic și de un om cu originea învăluită în mister :

— Atunci, señor Alejandro Gómez, permiteți-mi să vă spun...

— Spuneți tot ce doriți ; dar să vă măsurați cuvintele, pentru că am aici, la îndemână, altă sticlă.

— Atunci, și martorul ridică și mai mult glasul, señor Alejandro Gómez, dumneavoastră nu sînteți un cavaler !

— Sigur că nu sînt, domnule, sigur că nu sînt ! Eu, cavaler ? De cînd ? De unde ? Am fost crescut să vînd lapte de măgărită, și nu să fiu cavaler. Și nu mergeam nici măcar călare pe măgar atunci cînd mă duceam să-i duc merinde ăluia de se spunea că-i taică-meu, ci pe jos, pe jos, și ce mai umblam ! Sigur că nu sînt cavaler ! Cavalerie ! Îmi veniți mie cu cavalerii ! Haida-de !...

— Să mergem, da ! spuse unul din martori celuilalt, aici nu mai avem nimic de făcut. Cît despre dumneavoastră, señor don Alejandro, veți avea de suferit consecințele purtării dumneavoastră incalificabile.

— Am înțeles și aștept, iar în privinta celui... celui cavaler cu mîncărime la limbă, căruia i-am spart capul, vă repet, să-mi trimită nota medicului și să fie atent de aici înainte la ce spune. Iar dumneavoastră, dacă vreodată — orice se poate întîmpla — veți avea nevoie de un descalificat, de un milionar necioplit, lipsit de simțul onoarei cavalerești, puteți apela la mine, și am să vă servesc, așa cum am servit și pe alți cavaleri.

— Asta nu se mai poate tolera, să mergem !
exclamă unul din martori.

Și plecară.

În noaptea aceea, Alejandro, după ce îi relată soției sale întâmplarea cu sticla aruncată în capul omului, începu să-i povestească, făcînd mare haz, întrevederea cu martorii. Ea îl asculta îngrozită.

— Cavaler eu ? Cavaler ? exclama el. Eu ? Alejandro Gómez ? Niciodată ! Eu nu sînt decît un bărbat, dar nimic mai puțin decît un bărbat și jumătate !

— Și eu ? întrebă ea, așa, într-o doară.

— Tu ? O femeie și jumătate ! Și încă o femeie care citește romane ! Iar el, bucățița aia de conte, cel cu șahul, e un nimeni, nimic mai mult decît un nimeni ! De ce te-aș opri să te distrezi cu el, cum te-ai distra cu un cățel de casă ? Ce, dacă ai să-ți cumperi un cățeluș din aceia flocoși, sau o pisicuță de Angora, sau o maimuțică, și ai să-i mîngîi, ba chiar ai să-i pupi, înseamnă că iau cățelușul, sau pisicuța, sau maimuțica și să-i arunc de pe balcon, în stradă ? Asta ar fi bună ! Mai ales că ar putea să cadă în capul unui trecător. La fel și cu bucățița aia de conte, alt cățel, sau mîță, sau maimuță. Distrează-te cu el cît poțtești !

— Alejandro, dar cei care spun așa au dreptate ; trebuie să-i interzici acelui bărbat să mai intre în casă...

— Bărbat ?

— Mă rog ! Trebuie să-i interzici contelui de Bordaviella să mai intre în casă.

— Interzi-i tu ! Și dacă nu-i interzici, înseamnă că n-a reușit să cîștige nimic din inima ta. Pentru că, dacă ar fi început să te intereseze, pînă acum l-ai fi gonit, ca să te aperi de primejdie.

— Și dacă, totuși, m-ar interesa ?

— Haide, haide... ! Iar începi ! Iar vrei să mă faci gelos ? Pe mine ? Cînd ai să te convingi oare, femeie, că eu nu sînt ca toți ceilalți ?

Cu cît trecea timpul, cu atît Julia îl înțelegea mai puțin pe bărbatul ei ; dar fiecare nouă zi o găsea mai subjugată de el, fremătînd tot mai tare de dorința să afle dacă el o iubește sau nu. Iar Alejandro, deși sigur de fidelitatea soției sale sau, mai precis, de gîndul că lui, Alejandro — nimic altceva decît un bărbat întreg ! — nevasta nu putea să-i greșească — nevasta lui ! — își spunea : „Bietei mele neveste i-a tulburat mintea viața din capitală, precum și cititul romanelor“. Atunci se hotărî s-o ducă la țară. Și plecară la una din moșiile lui.

— Au să-ți facă foarte bine cîteva zile la țară, spuse el. Asta potolește nervii. Bineînțeles, dacă te plictisești fără mușunachele tău, flecuștețul de conte, poți să-l inviți să vină cu noi. Tu știi că nu-s gelos și că sînt sigur de nevasta mea.

Acolo, la țară, frămîntarea sărmanei Julia ajunse la culme. Se plictisea din plin. Soțul ei n-o lăsa să citească.

— De-aia te-am adus aici, ca să te îndepărtez de cărți și să-ți curm neurastenica, înainte de a lua o întorsătură mai rea.

— Eu, neurastenică ?

— Sigur că da ! Totul la tine de-aici pornește. Iar vina o poartă cărțile.

— Atunci n-am să mai citesc niciodată !

— Nu, nu-ți cer atîta... Nu-ți pretind nimic. Sînt eu oare un tiran ? Ți-am pretins vreodată ceva ?

— Nu. Nici măcar nu-mi pretinzi să te iubesc !

— Firește, asta nu se poate pretinde ! Și-apoi, deoarece știu că mă iubești și că nu poți iubi pe altul... O dată ce m-ai cunoscut pe mine și ai aflat prin mine ce înseamnă un bărbat, nu mai poți iubi pe altul, chiar dacă ți-ai pune-o în gînd. Te asigur eu... Dar să nu mai vorbim ca în romane. Ți-am mai spus că nu-mi plac farafastîcurile. Astea sînt nerozii bune de discutat la ceai, cu conții leșinați.

Frămîntarea bieteii femeii crescuse atunci cînd descoperi că bărbatul ei se destrăbăla cu o servitoare grosolană și de loc atrăgătoare. Într-o seară, după cină, fiind ei doi singuri, Julia începu deodată :

— Alejandro, să nu crezi că n-am băgat de seamă legătura ta cu Simona aia.

— Nici nu m-am prea ferit. Dar asta nu are importanță. Numai cozonac strică la stomac.

— Ce vrei să spui ?

— Că ești prea frumoasă ca să fii de toate zilele.

Femeia începu să tremure. Era prima dată că bărbatul ei îi spunea așa, cu gura plină : frumoasă. Dar, o iubea cu adevărat ?

— Și tocmai cu zdrențăroasa aia !... îngăimă Julia, ca să spună ceva.

— Tocmai fiindcă-i zdrențăroasă. Chiar asta îmi place, că-i neîngrijită. Nu uita că eu aproape am crescut în bălegar și că am ceva, care, după vorba unui prieten, se numește voluptatea jegului. După această gustare rustică, am să-ți prețuiesc mai bine frumusețea, eleganța și rafinamentul.

— Nu știu ce faci, mă adulezi sau mă insulți ?

— Ei lasă, lasă. Asta-i neurastenie ! Și eu care te credeam pe calea vindecării !...

— Precum înțeleg, voi, bărbații, aveți dreptul să faceți orice vi se năzare, să ne înșelați chiar.

— Cine te-a înșelat ?

— Tu !

— Asta numești tu înșelat ? Țț, țț ! Cărțile, cărțile astea ! Pentru mine, Simona nu valorează nici cît o ceapă degerată, nici...

— Sigur ! Ea este pentru tine ca o cățelușă, sau o pisicuță, sau o maimuță !

— O maimuță, exact ; nimic mai mult decît o maimuță. Chiar seamănă cu o maimuță cum nu se poate mai bine. Vorba ta : o maimuță. Și ce, din cauza asta am încetat vreo clipă să mai fiu soțul tău ?

— Vrei să spui că eu nu am încetat, din cauza asta, să mai fiu soția ta !

— Observ, Julia, că începi să capeți grai...

— Sigur, m-am molipsit !

— Dar de la mine, presupun ; nu de la mușunache ?

— Sigur că de la tine !

— Atunci, e bine ; nu cred să devii geloasă din cauza acestui incident rustic... Geloasă, tu ? Tu ? Nevasta mea ? Și încă pe maimuța aia ? În

ceea ce o privește pe ea, îi fac zestre, că atît așteaptă !

— Sigur, cînd ai bani...

— Iar cu zestrea asta se mărită la iuțeală, și-i aduce bărbatului, o dată cu zestrea, și un copil. Și dacă pruncul iese pe măsura lui taică-său, care nu-i nimic altceva decît un bărbat și jumătate, înseamnă că logodnicul cîștigă de două ori.

— Taci, taci, taci !

Biata Julia izbucni în plîns.

— Și eu care credeam că viața la țară te-a vindecat de neurastenie, conchise Alejandro. Ai grijă să nu te îmbolnăvești mai rău !

După două zile se întoarseră la oraș.

★

Și Julia reveni la frămîntările ei, iar contele de Bordaviella la vizitele lui, deși cu mai multă precauție. Și Julia începu, din exasperare, nu numai să-și plece urechea la insinuările veninoase ale prietenului, dar mai ales să etaleze ostentativ această prietenie în fața bărbatului ei, care uneori spunea doar atît : „Va trebui să ne întoarcem la țară și să te supui unui tratament”.

Într-o zi, în culmea exasperării, Julia izbucni .

— Tu nu ești bărbat, Alejandro, nu, nu ești bărbat !

— Cine ? Eu ? Și de ce ?

— Nu, nu ești bărbat, nu ești !

— Fă-mă să înțeleg !

— Acum știu că nu mă iubești ; că nu-ți pasă de mine ; că nu sînt pentru tine nici măcar mama fiului tău ; că nu te-ai însurat cu mine decît din vanitate, din îngîmfare, din exhibiționism, ca să te înfumurezi cu frumusețea mea, din...

— Bine, destul ; astea-s vorbe din romane !
De ce spui că nu sînt bărbat ?

— Acum ştiu că nu mă iubeşti.

— Ți-am mai spus de o sută de ori că poveştile astea cu a iubi sau a nu iubi, cu dragoste şi cu toate tertipurile celelalte sînt subiect de conversaţie la ceaiurile dansante, sau la sindrofiile boiereşti.

— Acuma ştiu că nu mă iubeşti...

— Bine, şi altceva ?...

— Dacă tu consimţi ca acest conte, muţunache, cum îi spui, să intre aici la orice oră...

— Tu consimţi !

— Cum să nu consimt, dacă este amantul meu ! Acum ai auzit, amantul meu. Muţunachele este amantul meu !

Alejandro rămase impasibil, privindu-şi soţia. Şi ea, care se aştepta la o izbucnire din partea lui, se înfierbîntă mai tare şi începu să strige :

— Şi cum ? Nu mă omori, ca pe cealaltă ?

— Nu-i adevărat nici că am omorît-o pe cealaltă, nici că muţunachele este amantul tău. Minţi ca să mă provoci. Vrei să mă transformi într-un Othelo. Dar casa mea nu-i teatru. Şi dacă ai să continui aşa, ai să sfîrşeşti prin a înnebuni şi va trebui să te închidem.

— Nebună ? Nebună, eu ?

— Nebună de-a binelea ! Să ajungă pînă la a crede că are un amant ! Adică pînă la a vrea să mă facă pe mine să cred ! Ca şi cum nevasta mea ar putea să mă înşele vreodată ! Pe mine ! Alejandro Gómez nu e un muţunache : nu-i nimic mai puţin decît un bărbat şi jumătate ! Şi nu, n-ai să obţii de la mine ceea ce urmăreşti, n-am

să-ți mîngîi auzul cu vorbe ca din romane, sau ca de la ceaiuri dansante și sindrofii boierești. Casa mea nu-i teatru !

— Lașule ! lașule ! lașule ! izbucni Julia, scoasă din sărite ; lașule !

— E cazul să iau măsuri, spuse bărbatul. Și plecă.

Două zile după scena petrecută între ei, timp în care o ținuse închisă pe nevasă-sa, Alejandro o chemă în birou la el. Sărmana Julia veni, doborîită. În birou o așteptau, împreună cu bărbatul ei, contele de Bordaviella și doi străini.

— Uite, Julia, începu cu un calm înfricoșător soțul ei. Domnii aceștia sînt medici alieniști, care, la rugămintea mea, au venit să te consulte, ca să putem începe un tratament. Tu ai o boală la cap, și cred că în momentele tale de luciditate îți dai seama de asta.

— Dar tu ce cauți aici, Juan ? îl întrebă Julia pe conte, fără să-l bage în seamă pe soțul ei.

— Vedeți ? spuse acesta adresîndu-se medicilor. Persistă în halucinațiile ei ; se încăpățînează să spună că domnul aici de față este...

— Da, este amantul meu ! îl întrerupse ea. Și dacă nu crezi, să spună el !

Contele privea în podea.

— Acuma vedeți, domnule conte, cum persistă în nebunia ei, se adresă Alejandro lui de Bordaviella, căci doar dumneavoastră nu ați avut, nu ați putut avea astfel de relații cu sotia mea...

— Bineînțeles că nu ! exclamă contele.

— Vedeți ! adăugă Alejandro, întorcîndu-se către medici.

— Cum, Juan, mușunachele meu, strigă Julia, îndrăznești să negi că am fost amanta ta ?

Contele tremura sub privirea rece a lui Alejandro.

— Stăpîniți-vă, doamnă, și reveniți-vă ! bîlgui el. Dumneavoastră știți că nu-i nimic adevărat în tot ce spuneți. Știți că dacă am frecventat această casă, am venit aici ca prieten al ei, atît al soțului dumneavoastră, cît și al dumneavoastră personal, doamnă, și că eu, un conte de Borda-viella, n-aș insulta niciodată astfel pe un prieten ca...

— Ca mine ? îl întrerupse Alejandro. Să mă insultî pe mine ? Pe mine ? Pe Alejandro Gómez ? Nici un conte nu mă poate insulta și nici soția mea nu mă poate înșela. Domnilor, acum vedeți că sărmana este nebună...

— Și tu, Juan ? Și tu, mușunache ? strigă Julia. Ești un laș ! Un laș ! Un laș ! Soțul meu te-a amenințat, și tu de frică, de frică, laș ce ești, laș, laș, nu ai curajul să mărturisești adevărul, ci te pretezi la această farsă infamă prin care sînt declarată nebună ! Lașule, lașule, mișelule ! Și tu ești la fel ca și soțul meu...

— Vedeți, domnilor ? se adresă Alejandro medicilor.

Biata Julia suferi un șoc și rămase ca destrămată.

— Bine ! Și acuma, domnul meu, reluă Alejandro întorcîndu-se spre conte, să mergem și să-i lăsăm pe acești doi domni singuri cu biata mea soție, ca să stabilească diagnosticul.

Contele îl urmă. Afară, Alejandro îi vorbi astfel :

— Așadar știți, domnule conte : sau se stabilește că nevastă-mea e nebună, sau vă zbor creierii la amîndoi. Aveți de ales.

— Ceea ce trebuie să fac este să-mi plătesc datoriile, ca astfel să lichidez orice socoteală cu dumneavoastră.

— Nu ; altceva trebuie să faceți : să vă țineți gura ! Prin urmare, rămîne stabilit că nevastă-mea e nebună de-a binelea și că dumneavoastră sînteți un mare nerod. Și atenție la asta ! încheie Alejandro, arătînd contelui pistolul.

Puțin după aceea, ieșind din biroul gazdei, medicii vorbeau astfel între ei :

— E o tragedie îngrozitoare. Ce facem ?

— Ce putem face decît s-o declarăm nebună ? Altfel, omul ăsta o omoară și-l omoară și pe nefericitul de conte.

— Dar conștiința profesională ?

— În cazul de față, conștiința ne obligă să evităm o crimă și mai mare.

— N-ar fi mai bine să-l declarăm nebun pe el, pe don Alejandro ?

— Nu, el nu e nebun : cu el e altceva.

— Nimic altceva decît un bărbat și jumătate ! cum spune el.

— Sărmana femeie ! Ți se rupea inima s-o ascuți ! Mă tem să nu înnebunească de-a binelea.

— Declarînd-o nebună, poate c-o salvăm. Măcar pleacă din casa asta.

Și, într-adevăr, o declarară nebună. Astfel, soțul ei o închise într-un ospiciu.

O noapte de nepătruns, tenebroasă și rece, fără stele, se abătu peste sufletul sărmaneii Julia, cînd se văzu închisă la ospiciu. Singura alinare pe care i-o lăsasera, era că-i aduceau aproape zilnic băiețelul, să-l vadă. Îl lua în brațe și îi scâlda fețișoara în lacrimi. Bietul copilaș plîngea și el, fără să știe de ce.

— Vai, copilașul meu, copilașul meu ! îi spunea, dacă aș putea să scot din tine tot sîngele tatălui tău !... Pentru că este tatăl tău !

Cînd rămînea singură, simțindu-se în pragul nebuniei, nefericita femeie își spunea : „Oare aici, n-am să înnebunesc cu adevărat, n-am să ajung pînă la a crede că legătura mea cu contele acela infam n-a fost decît un vis, o halucinație ? Lașul, da, lașul, ticălosul. Să mă lase în părăsire ! Să le îngăduie să mă închidă aici ! Un prăpădit de mușunache, da, un mușunache ! Avea dreptate Alejandro ! Și el, de ce nu ne-a omorît ? Ah, nu ! Asta-i răzbunarea cea mai îngrozitoare ! Să omoare un netrebnic ? Nu, să-l umilească, să-l oblige să mintă și să mă lase în părăsire ! Cum mai tremura în fața bărbatului meu, da, tremura ! Da, pentru că Alejandro este un bărbat ! De ce nu m-a omorît ? Othelo m-ar fi omorît ! Dar Alejandro nu este un Othelo, nu este atît de sălbatic. Othelo era un maur nestăpînit, da, dar nu prea inteligent. În schimb Alejandro are o inteligență puternică pusă în serviciul infernalei sale trufii de plebeu. Nu, bărbatul acesta n-a avut nevoie s-o omoare pe prima lui nevastă ; doar a făcut-o să moară. A murit de frică în fața lui. Iar cu mine, ce vrea ?”

Și acolo, la ospiciu, inima și mintea îi erau din nou sfîșiate de chinuitoarea dilemă : „Mă iubește, sau nu mă iubește ?” Ca îndată să-și spună : „Eu, da, îl iubesc ! Îl iubesc orbește !”

Atunci, de teamă să nu înnebunească de-a binelea, se prefăcu vindecată de boala de care nu suferise, declarînd că legătura ei cu de Borda-viella fusese o halucinație. Și îl vestiră pe soțul ei.

Într-o zi o chemară pe Julia la vorbitor, unde o aștepta el. Intră și i se aruncă la picioare, zguduită de plîns.

— Iartă-mă, Alejandro, iartă-mă !

— Ridică-te, femeie ! și o ridică.

— Iartă-mă !

— Să te iert ? Dar ce să-ți iert ? Și mi se spusese că te-ai vindecat... Că ai scăpat de halucinații...

Julia văzu privirea rece și pătrunzătoare a soțului ei și o cuprinse spaima. Spaima — și o dragoste nebună. Era o iubire oarbă, contopită cu o spaimă nu mai puțin oarbă.

— Da, ai dreptate, Alejandro, ai dreptate ; am fost nebună, nebună rău ! Am născocit toate poveștile acelea numai ca să te fac gelos, pentru nimic altceva decît ca să te fac gelos. Totul a fost o minciună. Cum era să te înșel eu pe tine ? Eu ? Pe tine ? Pe tine ? Acum, mă crezi ?

— Julia, vorbi cu glas de gheață bărbatul, odată m-ai întrebat dacă-i adevărat sau nu că am omorît-o pe prima mea soție, iar eu, drept răspuns, te-am întrebat dacă poți să crezi așa ceva. Și ce mi-ai răspuns ?

— Că nu cred, că nu pot să cred !

— Iar acum îți spun că n-am crezut niciodată, n-am putut crede că tu te-ai dăruit unui mușu-nache. Ai înțeles ?

Julia tremura, simțindu-se în pragul nebuniei ; a nebuniei pricinuite de spaimă și de dragoste, contopite.

— Și acum, întrebă nefericita femeie, îmbrățișându-și bărbatul și șoptindu-i la ureche, acum, Alejandro, spune-mi, mă iubești ?

Atunci, biata de ea, văzu pentru prima oară la Alejandro ceva ce niciodată mai înainte nu s-ar fi gândit să vadă ; descoperi străfundurile unui suflet înspăimântător și de nepătruns, pe care Alejandro, bărbatul cu destin fabulos le păstra zăvorâte cu strășnicie. Fu ca și cum lumina unui fulger vestitor al furtunii ar fi înseninat pentru o clipă apele negre, tenebroase ale acelui suflet, făcîndu-le să strălucească. Și iată că văzu cum în ochii reci și tăioși ca briciul ai bărbatului se iviră două lacrimi. Și el izbucni :

— Cum să nu te iubesc, dragostea mea, cum să nu te iubesc ? Te iubesc din tot sufletul, și cu tot sîngele, și cu toată ființa mea ; mai mult decît pe mine însumi ! La început, cînd ne-am căsătorit, nu te iubeam. Dar acum, acum, da ! Te iubesc orbește, nebunește. Sînt al tău mai mult decît ești tu a mea !

Și sărutînd-o cu o furie fără frîu, febril, aprins, ca nebun, îngăima : „Julia, Julia ! Zeița mea ! Viața mea !”

Și ea, contemplînd sufletul dezgolit al bărbatului ei, simți că o cuprinde nebunia.

— Acum aș vrea să mor, Alejandro, îi șopti la ureche, apoi își lăsă capul pe umărul lui.

La cuvintele acestea, el păru că se trezește și își revine în simțiri, ca dintr-un vis ; și, sorbindu-și parcă lacrimile, două, cu ochii din nou reci și tăioși, vorbi :

— Nu s-a întâmplat nimic, așa-i Julia ? Acuma te-ai dumirit ; numai că eu nu am spus ceea ce am spus... Uită tot !

— Să uit ?

— Sau, fie, păstrează totul pentru tine, dar ca și cum n-ai fi auzit nimic.

— Am să tac...

— Să taci față de tine însăși !

— Am să tac ; numai...

— Ajunge !

— Dar, pentru Dumnezeu, Alejandro, ascultă-mă o clipă, măcar o clipă... Mă iubești pentru mine, pentru mine, chiar de aș fi a altuia, sau mă iubești pentru că sînt ceva al tău ?

— Ți-am mai spus că trebuie să uiți vorbele mele. Și nu mai stăruie, pentru că dacă stăruie, te las aici. Am venit să te iau, numai că trebuie să ieși vindecată.

— Chiar sînt vindecată ! afirmă ea cu hotărîre.

Și Alejandro își luă nevasta acasă.

Cîteva zile după întoarcerea Juliei de la ospi-ciu, contele de Bordaviella primea din partea lui Alejandro o scrisoare, cuprinzînd nu o invitație, ci un ordin de a pofti la masă.

„Cum probabil ați aflat, domnule conte, se spunea în scrisoare, soția mea a ieșit din

ospiciu complet vindecată ; și cum pe vremea cînd delira, sărmana v-a ofensat grav, deși fără intenție, învinuindu-vă de infamii, de care dumneavoastră, cavaler perfect, sînteți cu totul incapabil, vă roagă, prin mijlocirea mea, să poftiți poimîine, joi, la masă, pentru ca astfel să primiți satisfacțiile datorate neapărat unui cavaler ca dumneavoastră. Deci soția mea vă roagă, iar eu vă ordon. Pentru că dacă nu veți veni în ziua fixată, ca să primiți satisfacții și explicații, veți avea de suferit consecințele corespunzătoare. Și știți de ce este în stare al dumneavoastră

Alejandro Gómez"

Contele de Bordaviella sosi la întîlnire palid, tremurător și desfigurat. Masa decurse întovărașită de o conversație sinistră. Se vorbi — în fața servitorilor — despre cele mai mari frivolități, strecurate printre glumele cele mai grele și mai feroce ale lui Alejandro. Julia îl secunda. După desert, Alejandro se adresă servitorului :

— Adu ceaiul !

— Ceai ? îi scăpă contelui.

— Da, domnule conte, răspunse stăpînul casei. Și nu pentru că m-ar dura burta, nu, ci pentru a fi mai în ton. Ceaiul se potrivește de minune cu satisfacțiile care se dau între cavaleri. Și se întoarse către servitor : Du-te !

Rămaseră ei trei, singuri. Contele tremura. Nu îndrăznea să guste din ceai.

— Toarnă-mi mie întii, Julia, vorbi soțul. Am să beau eu întii, ca să vedeți, domnule conte, că în casa mea se poate bea ceai cu toată încrederea.

— Dar eu...

— Nu, domnule conte ; deși eu nu sînt cavalier, nici pe departe, nu am ajuns încă pînă acolo. Și acum, soția mea vrea să vă dea cîteva explicații.

Alejandro o privi pe Julia, iar ea începu să vorbească fără pripă, cu o voce ca de pe altă lume. Era nemaivăzut de frumoasă. Ochii îi scînteiau cu străluciri de fulger. Cuvintele ei curgeau reci și molcome, dar se ghicea focul distrugător care ardea dincolo de ele.

— Avînd în vedere grava ofensă pe care v-am adus-o, domnule conte, începu Julia, am vrut ca soțul meu să vă cheme, ca să vă dau o satisfacție.

— Mie, Julia ?

— Nu-mi spuneți Julia ! Da, dumneavoastră. Cînd eram nebună, nebună de dragoste după soțul meu și am vrut să mă asigur cu orice preț de iubirea lui, v-am folosit ca unealtă pentru a-i stîrni gelozia și, în nebunia mea, am ajuns să vă acuz că m-ați fi sedus. Totul n-a fost decît o înșelătorie din partea mea și ar fi fost și o infamie dacă nu m-aș fi aflat în starea în care eram, adică nebună. Nu-i așa, domnule conte ?

— Da, așa este, doña Julia...

— Doamnă Gómez, îl corectă Alejandro.

— Iertați-ne ceea ce vă atribuiam atunci cînd soțul meu și cu mine vă numeam mușunache !

— Să vă iert ?

— Ceea ce v-am atribuit pe urmă, a fost un gest mîrșav, nedemn de un cavaler ca dumneavoastră.

— Foarte bine, adăugă Alejandro, foarte bine ! Gest mîrșav și infam, nedemn de un cavaler ; foarte bine !

— Și cu toate că, după cum repet, se cuvine și trebuie să fiu scuzată, avînd în vedere starea mea de atunci, totuși doresc să vă cer iertare. Mă iertați ?

— Da, da ; vă iert totul ; vă iert amîndurora ! gîfii contele, mai mult mort decît viu și dornic să scape cît mai repede din casa aceea.

— Amîndurora ? îl întrerupse Alejandro. Mie nu aveți ce să-mi iertați.

— E adevărat, e adevărat !

— Haide, calmați-vă, continuă soțul, vă văd agitat. Mai luați o ceașcă de ceai. Hai, Julia, toarnă-i altă ceașcă domnului conte. Doriți și floare de tei ?

— Nu... nu...

— Bine, atunci, deoarece soția mea v-a spus ceea ce avea să vă spună, mie însumi nu-mi rămîne decît să vă rog să ne onorați în continuare casa cu vizitele dumneavoastră. După cele petrecute, cred că vă dați seama, o rupere a relațiilor dintre noi ar părea foarte ciudată. Și acuma, cînd soția mea este, datorită mie, pe deplin vindecată, nu vă amenință nimic în vizitele dumneavoastră. Și ca o dovadă a încrederii pe care o am în deplina vindecare a nevestei mele, vă las pe amîndoi singuri, pentru eventualitatea că ar putea să vă spună ceea ce nu îndrăznește să spună

în fața mea, sau ceea ce eu, din delicatețe, n-ar trebui să aud.

Și Alejandro ieși, lăsându-i pe amîndoi față în față, unul mai surprins decît altul de asemenea purtare. „Ce bărbat”, gîndea contele ; iar Julia : „Este într-adevăr un bărbat !”

Urmă o tăcere apăsătoare. Julia și contele nu îndrăzneau să se privească. De Bordaviella privea spre ușa pe unde ar fi putut să apară stăpînul casei.

— Nu, îi spuse Julia, nu vă mai uitați ; nu-l cunoașteți pe bărbatul meu, pe Alejandro. Nu stă în spatele ușii să tragă cu urechea la ce vorbim.

— Mai poți să știi... ! Ar fi în stare să aducă și martori !

— De ce vorbiți așa, domnule conte ?

— Oare pot să uit ziua cînd i-a adus pe cei doi medici și a avut loc scena oribilă în care m-am umilit cum nu se poate mai mult și a comis infamia de a face să fiți declarată nebună ?

— Dar așa și era, fiindcă dacă atunci n-aș fi fost nebună, n-aș fi spus ceea ce am spus, că dumneavoastră erați amantul meu...

— Dar...

— Dar ce, domnule conte ?

— Oare urmăriți amîndoi să mă declarați pe mine nebun, sau vreți să înnebunesc ? Oare o să negați, Julia... ?

— Doña Julia sau doamnă Gómez !

— Oare o să negați, doamnă Gómez că, indiferent din ce motiv, ați sfîrșit nu numai prin a-mi accepta curtea... nu, curtea nu ; ci dragostea mea... ?

— Domnule conte... !

— Că ați sîrșit nu numai acceptînd-o, ci chiar provocînd-o, și că toate acestea au dus la...

— V-am mai spus, domnule conte, că atunci eram nebună, și nu mai este nevoie să repet.

— O să negați că devenisem amantul dumneavoastră ?

— Vă repet, eram nebună.

— Nu-mi mai pot îngădui să rămîn o clipă mai mult în casa asta. Adio !

Contele întinse mîna Juliei, cu teama ca ea să n-o refuze. Dar ea îi luă mîna și-i spuse :

— Așadar, ați auzit cuvintele bărbatului meu. Puteți veni aici cînd doriți, domnule conte, și acumă că sînt, mulțumesc lui Dumnezeu și lui Alejandro, pe deplin vindecată, ar părea foarte ciudată o întrerupere a vizitelor dumneavoastră.

— Dar, Julia...

— Cum ? Începeți din nou să bateți cîmpii ? Nu v-am spus că atunci eram nebună ?

— Eu am s-ajung nebun — din cauza soțului dumneavoastră și a dumneavoastră...

— Dumneavoastră s-ajungeți nebun ? Dumneavoastră ? Nu mi se pare că ar fi atît de ușor...

— Sigur ! Mușunache !

Julia izbuçni în rîs. Iar contele, încurcat și stînjedit, plecă din casa aceea, hotărît să nu-i mai calce niciodată pragul.

Toate aceste frămîntări ale spiritului ei frînseră viața sărmanei Julia, care căzu greu bolnavă, bolnavă la minte. Acuma da, părea într-adevăr să fie în pragul nebuniei. Adeseori cădea în delir și

atunci îl striga pe bărbatul ei, cu cele mai arzătoare și mai pasionate cuvinte. Iar el se dăruia avînturilor dureroase ale femeii sale, încercînd s-o potolească. „Al tău, al tău, al tău, numai al tău și nimic altceva decît al tău !” îi spunea la ureche, în timp ce ea, cuprinzîndu-i grumazul, îl strîngea aproape să-l sugrume.

O duse la moșie să vadă dacă viața la țară ar putea-o vindeca. Dar boala o ucidea încetul cu încetul. Ceva îngrozitor se strecurase în adîncurile trupului ei.

Cînd Alejandro, bărbatul cu destin fabulos văzu că moartea avea să-i smulgă femeia, fu cuprins de o mînie rece și îndîrjită. Îi chemă pe cei mai buni medici. „Totul este în zadar”, spuneau ei.

— Salvați-mi-o ! stăruia el.

— Imposibil, don Alejandro, imposibil !

— Salvați-mi-o, cu orice preț ! Toată averea mea, toate milioanele mele pentru ea, pentru viața ei !

— Imposibil, don Alejandro, imposibil !

— Viața mea, viața mea pentru a ei ! Nu știți cum se face o transfuzie de sînge ? Luați-mi tot sîngele și dați-i-l ei. Haide, luați-mi-l !

— Imposibil, don Alejandro, imposibil !

— Cum, imposibil ? Sîngele meu, tot sîngele meu pentru ea !

— Numai Dumnezeu poate s-o salveze !

— Dumnezeu ? Unde este Dumnezeu ? Niciodată nu m-am gîndit la El !

Pe urmă o întreba pe Julia, femeia lui, nespus de palidă dar în fiecare zi mai frumoasă, cu frumusețea morții iminente :

— Unde e Dumnezeu, Julia ?

Iar ea îi arăta, ridicînd privirea în sus ; atunci ochii ei mari deveneau aproape albi și ea îi spunea cu firicelul de glas care-i mai rămăsese :

— Acolo e !

Alejandro privea crucifixul de la căpătîiul patului în care zăcea nevasta lui, îl lua și, strîngîndu-l în pumni, îi vorbea :

— Salvează-mi-o, salvează-mi-o și cere-mi totul, totul, totul ; averea mea toată, sîngele meu tot, și totul... pe mine, tot !

Julia zîmbea. Dezlănțuirea aceea oarbă a bărbatului ei îi umplea sufletul de o lumină nespus de dulce. De fapt, ce fericită era ! Și cîndva se îndoise de iubirea acestui bărbat !

Viața sărmanei femei se irosea picătură cu picătură. Acum era marmoreană și rece. Atunci bărbatul ei se lipi de ea strîngînd-o tare în brațe, vrînd parcă să-i dea toată căldura lui, căldura pe care ea o pierdea, nefericita. Voia să-i dea și răsuflarea lui. Era ca nebun. Iar ea zîmbea.

— Mor, Alejandro, mor.

— Nu vei muri, îi spunea el, nu poți să mori !

— Oare crezi că nevasta ta nu poate să moară ?

— Nu ; nevasta mea nu poate să moară ! Înaintea ei am să mor eu. Hai, să vină moartea, să vină ! La mine ! Să vină la mine moartea ! Să vină !

— Ah, Alejandro, toate suferințele mele sînt acum răscumpărate... ! Și eu care m-am îndoit de dragostea ta !

— Dar nici nu te iubeam, nu ! Povestea asta cu dragostea, ți-am spus de o mie de ori, Julia,

e o nerozie din cărți. Nu te iubeam, nu ! Dragoste... dragoste ! Și lașii aceia mizerabili, care vorbesc despre dragoste, le lasă pe femeile lor să moară. Nu, nu e dragoste... Nu te iubesc...

— Atunci ce e ? întrebă Julia, cu cel mai subțire firicel de glas, din nou pradă vechii ei neliniști.

— Nu, nu te iubesc... Te... te... te... nu există cuvinte !

Și Alejandro izbucni în hohote seci, în hohote care păreau un horcăit de suferință și de dragoste sălbatică.

— Alejandro !

În această chemare firavă se afla toată trista bucurie a triumfului.

— Nu, n-ai să mori, nu poți să mori ; nu vreau să mori ! Omoară-mă pe mine, Julia, și trăiește ! Haide, omoară-mă, omoară-mă !

— Ba da, mor...

— Și eu cu tine !

— Dar copilul, Alejandro ?

— Să moară și el ! De ce-aș dori să rămân cu el, fără tine ?

— Pentru Dumnezeu, pentru Dumnezeu, Alejandro ești nebun...

— Da, nebunul sînt eu, am fost întotdeauna nebun... nebun după tine, Julia, nebun după tine... Eu, eu sînt nebunul. Și omoară-mă, ia-mă cu tine !

— Dac-aș putea...

— Nu, nu așa, omoară-mă pe mine și trăiește tu, păstrează-te...

— Și tu ?

— Eu ? Dacă nu pot să fiu al tău, să fiu al morții !

Și o strîngea mai tare, și mai tare, vrînd s-o rețină.

— Spune-mi, în sfîrșit, spune-mi cine ești, Alejandro ? îl întrebă Julia la ureche.

— Eu ? Nimic altceva decît omul, bărbatul tău... ceea ce tu m-ai făcut să fiu !

Aceste cuvinte sunară ca un susur de dincolo de mormînt ca de pe malul vieții, cînd barca pornește în apele tenebroase.

Puțin după aceea, Alejandro simți că nu mai ține în brațele lui viguroase decît un leș. În sufletul lui era noapte, o noapte cu beznă apăsătoare și întărită. Se ridică și rămase privind frumusețea rigidă și fără suflare. Niciodată n-o văzuse atît de strălucindă. Părea scăldată în lumina zorilor eterne de după ultima noapte. Și peste acea amintire întrupată în carne deja rece, simți cum trece, ca un nor de ghețuri, întreaga lui viață, viața aceea pe care o tănuise tuturor, chiar și lui însuși. Și ajunse cu gîndul pînă la copilăria lui îngrozitoare, își aminti cum se zvîrcolea sub nemiloasele bătăi primite de la cel care trecea drept tatăl lui, cum îl blestema atunci, și cum într-o după-amiază, scos din fire, ridicase pumnul în fața unui Crist din biserica satului.

leși în sfîrșit din cameră, încuind ușa după el. Și căută copilul. Micuțul avea puțin mai mult de trei ani. Tatăl îl luă în brațe și se închise cu el. Începu să-l sărute cu frenezie. Iar copilul, neobișnuit cu sărutările tatălui său, pentru că nu le

cunoscuse niciodată, și ghicind poate sălbatica pasiune din care izvorau, izbucni în plîns.

— Taci, bălatul meu, taci ! Și să mă ierți pentru ceea ce am să fac ! Mă ierți ?

Copilul tăcea, privindu-și înspăimîntat tatăl, care căuta în ochii lui, în gura lui, în părul lui, ochii, gura, părul Juliei.

— Iartă-mă, fiule, iartă-mă !

Se încuie un timp în birou ca să-și pună pe hîrtie ultimele dorințe. Apoi se întoarse din nou la femeia lui, la ceea ce fusese femeia lui și încuie ușa.

— Sîngele meu pentru al tău, îi vorbi Alejandro, ca și cum ea l-ar mai fi putut auzi. Moartea te-a luat cu ea. Vin să te caut.

Crezu o clipă că o vede zîbind și că ea clipește din ochi. Începu s-o sărute cu aprindere, parcă vrînd s-o învieze, începu s-o strige, să-i spună la ureche cuvinte de dragoste, îngrozitoare ! Dar ea rămînea rece.

Cînd, mai tîrziu, trebuiră să spargă ușa dormitorului mortuar, îl găsiră ținîndu-și femeia în brațe, albit de frigul cel din urmă, golit de sînge și însîngerat.

Salamanca, aprilie 1916.

AGONIE ȘI ANTAGONISM

(Postfață)

„...cum se face că dumneata, care știi atâtea lucruri încît, la o adică, de-ar fi nevoie, te-ai urca și pe amvon..., poți, cu toate acestea, să fii atît de orbit și să cazi într-o sminteală ca aceea, încît, fiind bătrîn, să crezi că ești în putere, și fiind beteag să crezi că ești zdravăn, că-l îndrepti pe cei strîmbi, în vreme ce dumneata însuși ești cocîrjat de vîrstă și, mai presus de toate, să crezi că ești cavaler, fără să fii, căci deși hidalgii pot fi cavaleri, cei săraci dintre ei iată că nu sînt.” (Don Quijote, vol. II, pag. 63, E.L.U.)

Bătrîn și beteag, hulit și batjocorit, atît de înteleptul smintit Alonso Quijano cel Bun pornește neîncetat spre împlinirea destinului vrut de el. Și își trăiește epopeea prin el, în el, în luptă uneori cu el, pentru el, dar numai spre a se dăruii semenilor, atît de potrivnici lui.

În splendidul său comentariu al cărții lui Cervantes (Vida de Don Quijote y Sancho), don Miguel de Unamuno îl „re-crează” pe don Quijote, re-creîndu-se pe sine încă o dată, din adîncuri chinuite de dor și sfîșiere și iarăși dor,

și numai dor... „mereu deziluzionat și mereu gata să se iluzioneze.”¹

Tema unică a lui Unamuno este „omul în carne și oase, cel care se naște, suferă și moare — mai presus de orice moare — ...fratele, fratele cel adevărat”.² Se poate spune că Unamuno urmărește omul de la ne-existența lui și pînă la moarte.

Între „ne-existență” și moarte poate și trebuie să existe existența. Poți să mori — adică să încetezi să trăiești biologic — fără să fi existat.

Dacă acel hidalgo — un hidalgo cu nume incert, ca și viața lui — Quijada, Quesada sau Quejana, n-ar fi vrut la o răscruce a vieții sale să devină Don Quijote, atunci el n-ar fi existat, ar fi trăit doar — ar fi viețuit.

Și iată cum Don Quijote... „întruchiparea cea mai desăvîrșită a luptei pentru salvarea sufletului”,³ devine „conceptul în jurul căruia se cristalizează meditația filozofică a lui Unamuno”...⁴

Existența, singura existență reală este cea a conștiinței noastre, în perpetuă devenire. Ne fa-

¹ Iorgu Iordan, *Unamuno și noul spirit spaniol*, Extras din *Viața Românească*, nr. 5—6, 1935, pag. 6.

² Unamuno, *El sentimiento trágico de la vida*, Eseuri, vol. II, Madrid, Aguilar, 1967, pag. 729.

³ Iorgu Iordan, *op. cit.*, pag. 17.

⁴ Nina Façon, *Aspecte din gîndirea contemporană*, Extras din *Istoria filozofiei moderne*, vol. IV, București, 1939, pag. 6.

cem (nos hacemos, spune Unamuno) trăind și trăim suferind. Ceea ce sîntem astăzi n-am fost ieri și nu vom mai fi mîine. Trăim luptînd — agonizînd — luptîndu-ne cu toate eurile virtuale din noi, umbre pierdute irevocabil în trecut, sau umbre care se căznesc ciocnindu-se — antagonic — între ele să se întrupeze în noi. Orice act de elecțiune înseamnă uciderea a altcuiva din noi, moarte din care se naște viață, viață în luptă cu morțile din noi și în luptă cu Moartea.

Începi să exiști prin durere. „Durerea este calea conștiinței, și prin ea ajung ființele vii să fie conștiente de sine... A fi conștient de tine însuși înseamnă a avea conștiința propriei tale limitări.”¹

Durerea devine astfel o „dimensiune esențială” (formula îi aparține lui François Meyer). Cînd o simți palpabilă în tine, abia atunci „se destramă și se concretizează negura existenței”² tale în „cea mai tristă și cea mai dulce dintre dureri : aceea de a trăi”.³

Continui să exiști tot prin durere. Prin durere și prin spaimă. Ființa existentă mînată de „panică ontologică” (Fr. Meyer) luptă — agonizează — să persiste în existența ei, să nu se lase invadată din nou de negura care stă la pîndă. Și Unamuno îl citează pe Spinoza : „Unaquodque res, quatenus in se est, in suo esse perseverare conatur”, adică fiecare cînd există în sine se străduiește să persevereze în existența sa”⁴.

¹ Unamuno, *Op. cit.*, pag. 855.

^{2,3} Unamuno, *Niebla*, Madrid, Aguilar, 1965, pag. 286.

⁴ Unamuno, *Sentimiento trágico*, pag. 734.

Ființa existentă e primejduită de negura care se poate naște din ea, din lipsa ei de voință, dar e amenințată și de anihilarea eului ei prin invadarea lui de către alte euri, antagonice, și ele sfîșiate de „aviditate ontologică” (Fr. Meyer).

Dar primejdia cea mai mare pentru ființa care vrea să persevereze în a fi ea însăși este cumplitul abis al Morții, cu atît mai brutală Moartea și nedreaptă, cu cît se opune unei existențe mai generoase și mai puternice.

Inseamnă oare Moartea — se întreabă Unamuno — calea spre eternizarea ființei tale în ea însăși, sau înseamnă doar neantul, cumplit prin nimicul pe care îl ascunde? (La nada, în spaniolă înseamnă neant și nimic.) Amîndouă ipotezele coexistă în ființa agonică. Toată grandoarea și nimicnicia omului se află în această permanentă îndoială — la duda. Însetat de cunoaștere, omul vrea să știe, lucid, și atunci rațiunea îi prevestește la nada. Însetat de nemurire, omul vrea să nu știe, să creadă doar, și atunci Credința — la Fe — îi șoptește eternitatea. Din această luptă — agonie — neîncetată se naște sentimentul tragic al vieții. Unamuno, ca și Kierkegaard, „fratele meu Kierkegaard”, cum îl numește el, cunoaște disperarea. Din ea se hrănește. Dar spre deosebire de creștinul culpabil în propria sa conștiință, care este Kierkegaard, Unamuno este un revoltat. El citează cu pasiune pe Sénancour : „L'homme est périssable. Il se peut ; mais périssons en résistant, et, si le néant nous est réservé, ne faisons pas que ce soit une justice.”¹

¹ Unamuno, Op. cit., pag. 768.

Filozofia lui Unamuno devine o filozofie activă pentru împlinirea omului — cu cît mai absurdă cu atît mai grandioasă — pe acest pămînt. Omul își poate depăși condiția. Sentinței „Vanitas vanitatum et omnia vanitas !”¹ să-i răspundem : „Plenitudo plenitudins plenitudinis et omnia plenitudo !”²... e ceea ce a strigat și Albert Camus în fața absurdului existenței : „Însăși lupta spre înălțimi ajunge spre a umple o inimă ome-nească. Trebuie să ni-l închipuim pe Sisif fericit”.³

Unamuno descifrează astfel un sens eroic în sentimentul tragic al vieții. „A fi pus în lumină acest eroism și a fi identificat în el eticitatea constituie aspectul cel mai prețios și cel mai rodnic al gîndirii lui Unamuno.”⁴

Umanismul fundamental al lui Unamuno („...omul concret, în carne și oase, este subiectul și în același timp supremul obiect al oricărei filozofii...⁵”) îi luminează intens sfîșietoarea lui filozofie, amestec bizar și emoționant de idealism subiectiv și de agnosticism cu un raționalism agonie și o sete de cunoaștere dramatică. Idealismul lui Unamuno „nu înseamnă idealism cu perspective solipsiste, ci îmbogățire a universului de sens uman sau valorificare a existenței numai întrucît ea este existență străbătută de omenesc”⁶.

¹ și ² Unamuno, *Plenitud de plenitudes y todo Plenitud*, Eseuri, vol. I, pag. 573.

³ Albert Camus, *Le mythe de Sisyphe*, Gallimard, 1942, pag. 166.

⁴ Nina Façon, *Op. cit.*, pag. 15.

⁵ Unamuno, *Sentimiento trágico*, pag. 730.

⁶ Nina Façon, *Op. cit.*, pag. 16.

Agonia fundamentală din care derivă sentimentul tragic al vieții capătă la Unamuno forme acute, obsedante. Ajunge la limitele rațiunii și ale credinței, acolo unde ele se exclud una pe cealaltă și nu mai rămîne nimic, decît durerea și spaima. Se simte invadat de un „sentiment hipnotic al lumii și al vieții”¹, mai tulburător încă în concluziile lui, decît la Calderó și Shakespeare. Ca și magul lui Borges, magul ruinelor circulare, Unamuno descoperă halucinant „conștiința sa de simplu simulacru”².

Abdicarea lui Unamuno de la absolut și etern la relativ și efemer este rebelă și grandioasă prin efectele ei creatoare. Se sprijină pe imaginație și pe o vrere fanatică; dacă însăși conștiința noastră e un vis — al cui? — atunci să ne visăm viața care este vis, să ne imaginăm, să ne facem, să existăm prin noi și să impunem visul visat de noi, chiar atunci, mai ales atunci cînd noi încetăm să mai fim visați, altora, care astfel vor visa din nou visul nostru re-creîndu-ne, prelungindu-ne viața atîta vreme cît există visul pe pămînt, adică viața, conștiința, adică semenii.

Nevoia de ceilalți oameni devine o determinare ontologică: „Eu și lumea ne creem reciproc”³. Unamuno nu-și poate imagina omul în afara societății, nici ca individ existent și nici ca

¹ Unamuno, *Plenitud*, pag. 583.

² Borges, *Ruinele circulare*, în *Secolul XX*, nr. 9, 1967, pag. 85.

³ Unamuno, *Civilización y cultura*, Eseuri, vol. I, pag. 305.

mit sau legendă. Se poate afirma deci, așa cum susține Meyer, că Unamuno „se află față de idealismul individualist într-o situație echivalentă cu antipozii”¹.

Prologul acestor nuvele „este romanul romanelor mele” spune Unamuno ; „de asemenea și explicarea felului meu de a scrie romane”. Sensul acestor afirmații reprezintă concluzia implicită a viziunii hipnotice a lumii a lui Unamuno.

Unamuno real — umbra unui vis — vrea să se transforme într-un Unamuno personaj de roman, ca să-și impună visul („Don Quijote este tot atât de real ca și Cervantes”). Unamuno personajul se obține nu prin reducere ci prin sinteza tuturor personajelor antagonice prezente în operele sale, „autobiografii” cum le numește Ricardo Gullón. Romanul său interior de agonie le creează pe toate celelalte și e cuprins în ele.

„Personaj tragic... în stare să fie romancier”, Unamuno este personaj declarat în Prolog (romanul romanelor mele), dar superior celorlalte personaje — creator al lor — de fapt este în același timp propriul său creator (să ne visăm viața), creatorul personajului Unamuno.

Semnul de egalitate pus între o persoană reală și un personaj fictiv, de roman, este ilustrat în ciudatul său roman intitulat Cum se face un roman (se face ca viața, nu se scrie), și, mai mult

¹ François Meyer, *La antología de Unamuno*, Madrid, Gredos, 1962, pag. 76.

decît atît, superioritatea supravieţuirii personajului este demonstrată în romanul *Negura*.

Unamuno îl citează în acest sens pe Pirandello, în articolul intitulat *Pirandello şi eu* (1922) : „...cînd ai norocul să te naşti personaj viu, poţi rîde de moarte... Artistul, scriitorul, meschinul instrument al acestei creaţii va muri ; dar odrasla sa nu va muri.” Nu este vorba însă de vreo influenţă, ci doar de o similitudine de concluzii : lecturile lui Unamuno din Pirandello sînt posterioare *Negurei*.

Preocupările existenţiale exprimate ca atare în eseuri sînt fundalul şi leitmotivul tuturor celorlalte lucrări ale lui Unamuno. Consecinţa estetică va fi un alt tip de realism — teoretizat în *Prologul* acestor nuvele — greu de împăcat cu modelele teatrului sau romanului tradiţional.

Plecînd de la o anecdotă autentică (o relatează în *Negura*), după care poetul Manuel Machado citind cuiva un sonet de-al său în alexandrini, la protestul acestuia cum că n-ar fi un sonet, Machado îi răspunde că, într-adevăr, nu e un soneto ci e un sonite, Unamuno îşi va numi tragediile trigesdias în loc de tragedias, iar romanul *Negura*, nívola în loc de novela (roman în spaniolă se spune novela) : denumirea, care constă într-un joc — simplă schimbare de vocală — e o ironie la adresa celor care o vor lua în serios — „criticii” — şi demonstrează dispreţul lui Unamuno faţă de rigiditatea tradiţionalismului în ceea ce priveşte genurile literare.

Noutatea felului lui Unamuno de a scrie — face — romane constă în investigarea exclusiv ontologică a realității. Totul pornește de la ființa existentă și se întoarce la ea. Ființa existentă este dezveșmîntată de tot ceea ce înseamnă adaus, adică aparență. Este pur și simplu o conștiință agonică în ea însăși și antagonică față de celelalte ființe, la fel de dezveșmîntate ca și ea.

Personajele din Nuvelele exemplare chiar dacă nu sînt conștiente de frămîntarea lor ontologică, acționează numai din acest imbold. În primul rînd, protagoniștii sînt agoniști care vor să fie. În cel mai profund sălaș al înlăuntrului lor ei știu că numai așa — vrînd — ei există, persiflînd negura.

Teoretic, problema este enunțată în Prolog : „Există numai ceea ce acționează” ; omul „cauză”, „creatorul” este cel „care vrea să fie sau cel care vrea să nu fie”.

Această esențială vrere — neapărat transformată în acțiune — constituie o obligație pentru salvarea ontologică.

„Dacă substanța ființei mele este însăși insubstanțialitatea ei, trebuie să convenim că singurul ei mod de a fi este... să fie pur și simplu ca o năzuință, nimic altceva decît voință în acțiune.”¹

Voința devine astfel esența dramaticei ființe de ficțiune. Visul se întrupează în voință, care în Nuvelele exemplare capătă parcă volum și greutate. Grele de voință, personajele protagoniste își demonstrează viabilitatea exclusiv prin ea. E

¹ Meyer, Op. cit., pag. 72.

o luptă — agonie — rebelă împotriva condiției tictive a omului. În sensul acesta se poate face o apropiere între agoniștii Nuvelor exemplare și rebelii împotriva tenebrelor — metaforă a inconsistenței vieții — din teatrul lui Buero Vallejo.

Acel gând generos al lui Don Quijote : „Fiecare om este odrasla faptelor sale” — onoarea e virtute și nu aparență socială — devine la Unamuno un crez pe care se clădește existența : ființa concretă este : „odraslă a actelor sale” — acte în sens de voință în acțiune.

Unamuno face în Prologul nuvelor o completare esențială, conformă viziunii sale, teoriei lui Oliver Wendell Holmes despre cei trei Ion și cei trei Toma : Ion sau Toma (omul) „real cu adevărat”, „creatorul” (visătorul) este „cel care vrea să fie” sau „cel care vrea să nu fie” adică „omul volitiv și ideal — de idee voință sau forță”. Acest om — persoana — esență ascunsă, pornită din adâncurile ființei, se află în veșnică devenire, fidelă fondului etern ; este o esență fluidă, energie aproape, care nu se poate capta în întregime în nici un fel. Trece dincolo de subconștient, în straturile cele mai personale ale ființei — este însăși „efervescența creatoare”. Este eul „ultim, intim și suprem”, imposibil de cuprins în toată complexa sa mișcare. Își păstrează veșnic misterul, o anumită opacitate, cum îl definește Julián Marías vorbind despre romanul personal, de tip existențial, al lui Unamuno.

Persoana se poate intui prin personaj, adică prin cel care sîntem în viața cotidiană, reală (pentru Unamuno „aparențială”). Personajul reprezintă doar ceva din persoana existentă (de

aceea, Unamuno, personajul se întreabă în Prolog :) „Și acest eu ultim, intim și suprem... cine este ?”)

De cele mai multe ori în viață, creatorul, persoana se găsește într-o poziție antagonică față de personaj. Din acest antagonism se naște tragedia cea mai adevărată.

Astfel, Raquel, persoana, cea care vrea să fie mamă se află într-un antagonism dramatic cu Raquel, văduva sterilă, personajul. „Infernul, este un pîntec steril !” strigă ea. Agonizează obsedant, fanatic ca să scape de acest infern care o ucide, arătîndu-i că nu este ceea ce ar vrea să fie, că nu este decît ceea ce cred oamenii ceilalți despre ea, adică, Raquel văduva sterilă, dar ea vrea să fie Raquel mama ! Toată substanța ei se află în această vrere. Raquel este — conform împărțirii lui Unamuno făcută categoriilor omenеști — o ființă care vrea să fie, caracterizată prin voință.

Protagonistul nuvelei Două mame este de fapt voința ei, agonică și antagonică cu realitatea.

Unamuno nu face nici în cazul acesta — cum bine observă Julián Marias referindu-se în general la romanul pe care îl denumеște personal al lui Unamuno — analize psihologice ; autorul ajunge la însuși modul de a fi, de a exista, a ființei. Poate că s-ar putea spune că analiza sa este o analiză ontologică, mult mai profundă decît cea fizică, biologică sau psihologică — caracteristice romanului realist tip secolul XIX. Unamuno adîncește astfel analiza personajelor, sărăcindu-le însă de complexitatea vieții raporturilor

sociale. „Nu cuprinde omul complet.”¹ Renunță la orice fel de alt peisaj în afară de cel sufletesc : „agonistul cuprinde întreg primplanul astfel încît fundalul e uitat”². Analiza sa ajunge la „stratul profund al sufletului sau a personalității, mult mai profund decît orice sentiment”³.

Raquel nu are sentimente ; are obsesii de maternitate care nu provin nici din dragostea pentru bărbatul de lîngă ea și nici din duioșia pentru copii. Copilul înseamnă pentru ea împlinirea unei vreri fără preget, tănuite „în inima sufletului”. Din neîmplinirea vrerii ei nu se naște tristețea sau mîhnirea sau durerea, ci un soi de fanatism distrugător pentru tot ceea ce nu e vrerea ei. Agonia ei provine dintr-o nerealizare ontologică. Și atunci cînd vrerea ei se împlinește, ea nu arată semne de fericire sau bucurie. Rămîne neschimbată. Perseverează în vrerea ei de maternitate. Pune posesiune, avid, pe ființa care înseamnă îndeplinirea ideală a obsesiei ei din totdeauna, precum și obiectul perseverării ei în a fi ceea ce a devenit : mamă prin spirit și voință. Raquel mama — persoana — a înfrînt-o pe Raquel văduva sterilă — personajul.

„Re-creînd-o” pe Raquel cea creată de Unamuno, cititorul atent ar putea conchide că ea simbolizează pregnant agonia „omului volitiv” precum și năzuința acestuia de a distruge anta-

¹ Eugenio de Nora, *La novela española contemporánea*, vol. I, Madrid, Gredos, 1958, pag. 27.

² Manuel Alvar, *Acercamientos a la poesia de Unamuno*, Tenerife, 1964, pag. 31.

³ Julián Marías, *Miguel de Unamuno*, Madrid, Austral, 1965, pag. 54.

gonismul existent între esență și aparență, persoană și personaj.

Antagonismul pe care-l descifrăm în cazul Raquelei este deci un antagonism personal : cele două părți opuse se află în una și aceeași persoană. În cazul Raquelei e și firesc să fie așa : vrerea ei este atît de obsedantă prin esențialitatea ei încît ea își arogă dreptul să decidă de destinele altor euri, anulînd de la început orice antagonism — ciocnire — posibil între ea și ceilalți.

Eul ei invadează avid spațiul eului care trăiește în preajma ei. Absoarbe din don Juan „esențialul vieții lui, nu ceea ce e trecător”.

„Femeia asta mă va ucide”, gîndește don Juan. Spațiul lui se restrînge din ce în ce, esența lui — voința — este devorată de Raquel. Eul lui se înstrăinează, voința Raquelei — deci a altui eu — devine esența lui, neadevărată, pentru că el nu o vrea, îi este impusă.

Interesantă este apropierea care s-ar putea face între don Juan al Raquelei și don Juan din teatrul baroc, eroul lui Tirso de Molina, chefliul Sevillei. În eseul intitulat Despre Don Juan, Unamuno consideră că acest libertin se caracterizează prin „incapacitatea de a gîndi”.

În nuvela Două mame Unamuno răstoarnă mitul celebrului don Juan ; noul don Juan va fi el sedus de femei, și, parafrazîndu-l pe Unamuno, s-ar putea spune că, de data aceasta, don Juan se caracterizează prin „incapacitatea de a voi”. Dacă don Juan Tenorio era victimă a „goliiciunii inteligenței” cum spune Unamuno, don Juan acesta e victima golului lăsat de voința sa distrusă. Amîndoi eroii sînt deci goliți de esență.

Infernul noului don Juan este sterilitatea sufletului său, incapabil să se făurească, o sterilitate mai cumplită decît cea fizică, deci după Unamuno aparențială, a Raquelei. I s-ar putea spune și lui, așa cum îi spunea Carolina de Lumbría lui Tristán, că este „omul care a căzut”, adică cel care a păcătuit nefăcîndu-și datoria de om, adică nu a perseverat în a se visa, în a se crea.

De aceea, acel strigăt dulce al femeii mame a bărbatului ei prin copiii născuți din amîndoi „Copilul meu” !, înseamnă pentru don Juan moartea. Bărbatul care s-a creat, atunci cînd are un copil sau numai cînd visează la copilărie, urcă spre izvorul ființei devenirii lui și se simte purificat dîndu-și seama de existența fondului său etern, acea intraistorie care înseamnă esență imuabilă pentru individ și tradiție esențială și eternă pentru un popor. (Tema tradiției eterne este dezvoltată de Unamuno în eseu Esența Spaniei — En torno al casticismo¹.) Dar don Juan nu s-a creat pe sine, n-a devenit, de aceea revenirea la sursă îl înspăimîntă prin golul pe care îl descoperă.

„De ce mi-ai sorbit măduva voinței ? De ce m-ai făcut să ajung ca o paiată ?... Îmi mai aparțin eu oare ? Mai sînt oare eu însumi ? De ce mi-ai furat trupul și sufletul ?”

Și atunci, Juan „care acum nu mai era de loc don, ci numai Juan” — eu golit și prădat — găsește în el puterea să iasă din crepuscular, nă-

¹ Problema tradiției și a nevoii de tradiție conform viziunii lui Unamuno este discutată de Iorgu Iordan, opera citată, pag. 18, 21, 22.

zuind spre izbăvirea din infern. Începe să vrea să nu mai fie. Se simte cuprins de nostalgie — Meyer ar numi-o „nostalgie ontologică” — pentru „odihna fără de sfârșit”.

Și dacă Berta, soția lui, ar fi fost într-adevăr „angelică”, așa cum o visase el, Juan, acum erou al nonvoinței, s-ar fi putut izbăvi de infernul negăsirii de sine, în pacea brațelor ei. Berta este însă un bizar personaj neliniștit care vrea să fie altcineva decât ea însăși : vrea să fie Raquel.

Între cele două femei care vor să fie, el, care vrea să nu mai fie — adică vrea pacea — găsește, ca singură soluție de a se salva de infern, moartea.

În fiecare din Nuvelele exemplare este prezentă moartea. Dar de fiecare dată ea are altă semnificație, în acord cu ființa căreia îi curmă firul — existență sau viață.

Pentru Juan, care începuse să-și construiască un roman de nonvoință, moartea înseamnă violență, brutalitate — sugerate chiar prin posibilul accident sau sinuciderea probabilă din final. Moartea a curmat o conștiință îndurerată, deci existentă. Are exact semnificația episodului în care don Juan dispare rostogolindu-se în prăpastie. Moartea este, față de existență, un abis în care se prăbușește ființa existentă. Este ultimul și supremul antagonism de care se ciocnește existența.

Dar moartea poate însemna și un „desnacer” (deznaștere) adică o topire lentă și firească în nebuloasă, o revenire la o stare prenatală, dulce nirvana.

Blînda Luisa de Lumbria, a cărei maternitate este esențială și impersonală ca fecunditatea naturii, e firesc ca, după ce și-a îndeplinit menirea născînd o ființă, să se topească epuizîndu-se, să deznască, întorcîndu-se în natură.

Grav și romantic, Unamuno va uni tema morții cu cea a iubirii, în romanul existenței Juliei, „nimic altceva decît o femeie” și a lui Alejandro, „nimic altceva decît un bărbat”, adică, amîndoi, nimic altceva decît doi oameni.

Dragostea — atunci cînd este vis de iubire — nu mai este un sentiment care trece și vine la suprafața conștiinței și fără să modifice eul celui care visează. Dragostea atunci cînd este iubire nu mai este bucurie și nu mai este tristețe. E însuși un mod de a fi. E definitivă și gravă ca orice determinare ontologică. Prin ea există și moare ființa existentă, prin ea se împlinește și împlinindu-se, plătește tribut morții, supremă împlinire cînd se naște dintr-o dragoste împlinită.

...Iar dragostea Juliei și a lui Alejandro a fost o iubire împlinită. Amîndoi vor muri din iubire.

Ea va muri — Pygmalion tragic — pentru că și-a topit toată vlaga, toată vrerea, toată esența în imensul efort creator al iubirii, întrupînd visul care este Alejandro, nimic altceva decît omul ei, bărbatul visat, creat de ea. Moartea ei înseamnă dăruire și creație, integrîndu-se astfel în eternul ciclu al existenței. Și dacă moartea Luisei, simbol al fecundității impersonale — maternitate carnală — înseamnă un dulce desnacer, moartea Juliei înseamnă încununarea sublimă a conștiinței umane care și-a depășit condiția efemeră și s-a salvat de neant, întrupînd ea însăși vise. De

aceea, murind, Julia va fi mai strălucitor de frumoasă ca niciodată. Moartea ei este rodul unei împliniri.

Moartea lui Alejandro e o consecință firească a morții Juliei, cea care-l crease și care astfel, prin iubire, îi susținea existența.

Aparent, Alejandro este protagonistul volitiv al povestirii. (Istoricul literar Eugenio de Nora îl consideră chiar un volitiv cu nuanțe patologice).

Dar la o analiză mai profundă (doar în parte realizată de Ricardo Gullón) și ținând seama de acele patru poziții volitive imaginate de Unamuno și care definesc marile categorii omenești, considerăm că Alejandro Gómez apare ca exterior acestora ; în analizarea voinței (voluntad) și nonvoinței (noluntad), amîndouă categoriile opuse crepuscularului nebulos al lipsei de voință, Unamuno se referea la aspirații volitive esențiale, deci profund interioare, ținînd de însăși rădăcina eului. Or, vrerea lui Alejandro este pur exterioară. El vrea să fie omul „cu un destin fabulos”. Nu cunoaște — pînă a o iubi pe Julia — agonia interioară, cunoaște doar lupta pentru putere socială ; și antagonismele lui vor fi tot exterioare, „plebeul” împotriva nobililor. Prin această exterioritate a luptei și ciocnirilor sale, Alejandro se înrudește cu fata cea mare a mar-chizului de Lumbría, Carolina.

Alejandro, simțindu-și neputința interioară, abuzează, tot exterior, de acel infatuat „Eu !” — de fapt, plin de temeri. Afirmația lui : „eu nu sînt... nimic altceva decît un bărbat și jumătate”

se referă la personajul care este el și nu la persoana lui, încă neîntregită. Se va întregi prin Julia.

Numai iubirea Juliei, agonia ei interioară, toată îndreptată către el, îl va crea ca ființă existentă și implicit agonică în vrerea ei de a persevera în ceea ce a devenit : un vis de iubire, capabil în sfârșit de iubire. Încercările lui desperate de a o salva pe Julia de la moarte nu sînt altceva decît tocmai această vrere frenetică de a persevera în sine însuși. Pentru că el este Julia și Julia este el. Fuziunea lor e completă. S-au creat și re-creat unul pe celălalt. Contopirea lor este pregnant redată în scena agoniei biologice a Juliei.

Julia, cea care moare, e toată o șoaptă și un susur, iar Alejandro, cel care nu moare, izbucnește „în hohote care păreau un horcăit”. Semnele morții biologice trec de la unul la celălalt, fiindcă el („nimic altceva decît... ceea ce tu m-ai făcut să fiu”) este ea și ea este el.

Vrînd să respectăm omagiul adus de Miguel de Unamuno celui alt mare Miguel — de Cervantes Saavedra — am păstrat în traducerea românească a titlului volumului de față exact nomenclatura care se potrivea istorisirilor lui Cervantes : nuvele.

Intr-adevăr, Cervantes a fost primul — și mîndru de această izbîndă — care a introdus în Spania modelul de istorisire scurtă „novella” tip Boccaccio.

Dar aceste istorisiri ale lui Miguel de Unamuno nu sînt nuvele. Deși condensate în puține pagini, datorită temei pe care o dezvoltă : existență prin conștiință volitivă agonică și antagonică, ele se încadrează în categoria romanului personal sau existențial unamunian. (Poate să facă excepție Marchizul de Lumbría.) De altfel, în limba spaniolă, novela înseamnă, în accepția actuală, roman ; nuvelei i se spune novela corta.

De aceea, ne-am luat libertatea ca de îndată ce nu mai era vorba de titlul tradițional, să întrebuițăm termenul de roman. (Ce nepotrivit ar fi fost să traducem, de pildă : „acest prolog este tot o nuvelă... nuvela nuvelor mele !“)

*

Exemplaritatea acestor Trei nuvele exemplare poate fi înțeleasă (și admisă) numai prin crezul de o viață întreagă a lui Miguel de Unamuno : „Și ne vom izbăvi sau ne vom pierde prin cel care am vrut să fim și nu prin cel care am fost...”

Pilde exemplare de viață sînt — pentru don Miguel — doar cele care au făurit o existență, prin năzuința agonică neînteruptă.

Pilduitoare, nu sînt aceste Trei nuvele exemplare. Nu dau pilde morale și nici estetice. Poate chiar dimpotrivă. Dar prezintă pilduitoare modele de existență exemplară : ființe care au știut să vrea să fie și au biruit.

IOANA ZLOTESCU-CIORANU

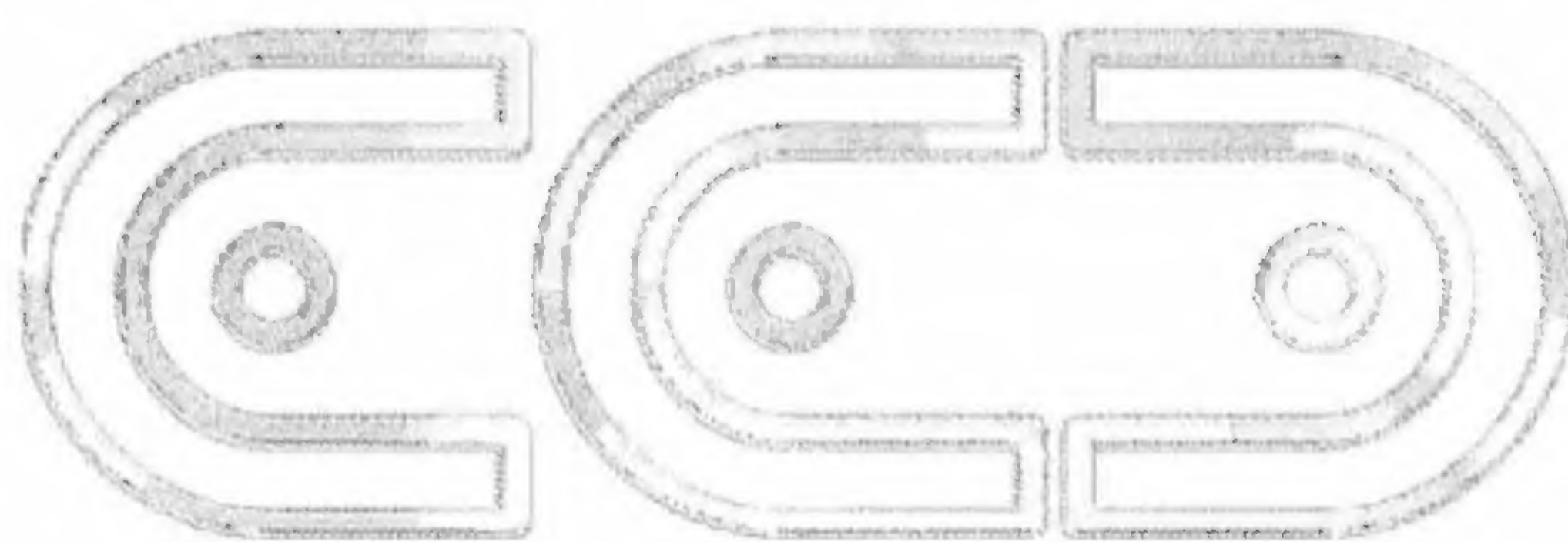
CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Notă bio-bibliografică	5
Prolog	17
Două mame	31
Marchizul de Lumbria	68
Nimic altceva decît un bărbat	87
 Postfață	 141

Redactor : CONSTANȚA TANĂSESCU
Tehnoredactor : DECEBAL ENESCU

*Dat la cules 22.07.1968. Bun de tipar 29.11.1968.
Apărut 1968. Tiraj 24.140 ex. broșate. Hîrtie tipar
înalt tip B mat de 63 g/m². Format 700×900/32
Coli ed. 6,31. Coli tipar 5. A. nr. 13.188. C.Z.
pentru bibliotecile mari și mici 86—32=59.*

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București,
Republica Socialistă România,
Comanda nr. 1820.

Scanare și prelucrare digitală

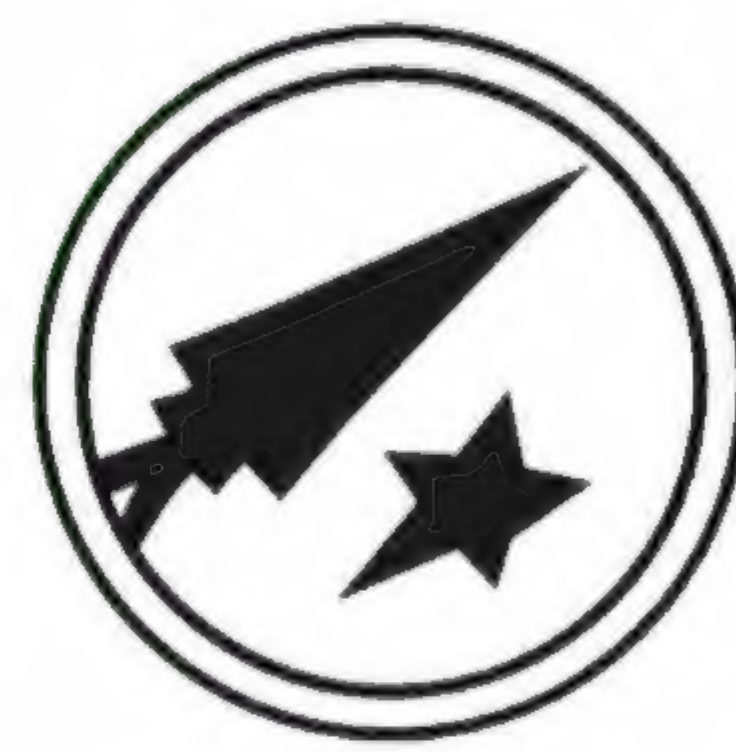
de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

Clubul Cartii digitale 2021